

XII. évfolyam, 134. szám

2012. december

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán:
Ötcsillagos luxusvers

Pongrácz P. Mária:
Ködmalom

Jónás Tamás versei

Acsai Roland:
A teknős és a világ

Czakó Gábor novellái

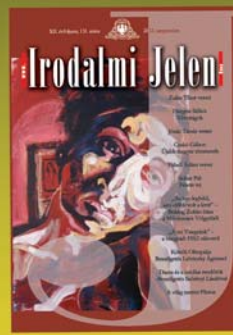
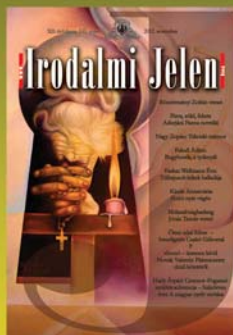
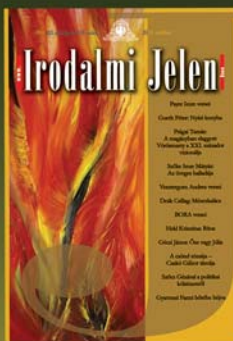
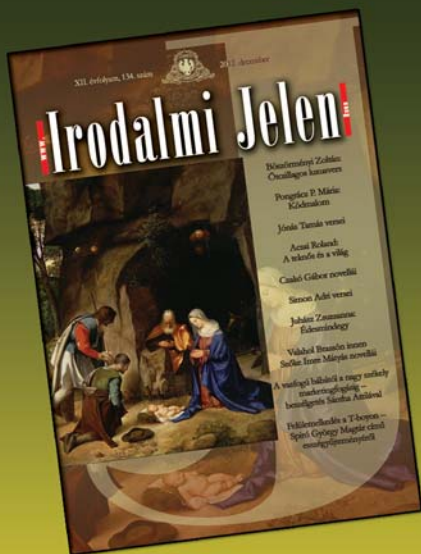
Simon Adri versei

Juhász Zsuzsanna:
Édesmindegy

Valahol Brassón innen
Szőke Imre Máttyás novellái

A vasfogú bábától a nagy székel
marketingfogásig –
beszélgetés Sántha Attilával

Felülemelkedés a T-boyon –
Spiró György Magtár című
esszégyűjteményéről

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóírra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

A feltüntetett árak tartalmazzák
a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

ÖTCSILLAGOS LUXUSVERS

*Lawrence Ferlinghettinek, abból az alkalomból,
hogy előbb elfogadta, majd visszautasította
a Magyar PEN Club 2012. évi
Janus Pannonius költészeti nagydíját*

Ez egy luxusvers. Ötcsillagos.
De nem szabad cigarettázni benne.
Kizavarták a hátsó ajtón,
Bob Dylant és Ginsberget.
Énekelní viszont lehet:

Minnesota
Minden oda
Sarasota
Szar azóta

A hallban folyik a méz.
A fotelekben némán ül a tudat.
Úgy döntött, nem hasad
tovább.
Ma.
Kaukázusi kecskéket vonultatnak fel,
(ez is megengedett)
a napszél árnyékában.

Tandori is unja már a xilofonfóbiás időt,
mégis a létről és az elmenésről vígan értekezik.
Minek pórázon tartani a mindenséget,
legyen fordítva,
az édesebbnél
nincsen édes eb.

szemek egén
foltnyi egér

Itt a monomániásokat szeretik
á la Hamvas
beépítik őket a falakba, a küzdőtérbe,
a képzeletnek jó falat.
Mi legyen a lidércekkal, kérdezik a hökkentek,
génjeiket át kell kódolni,
minek az a tömérdek régi halandzsa
maharadzsza, legyen béke,
költözzön a falakba, öltözzön kamatba,
mily sóvár só vár.
(Itt bálványozható!)

Hadakozzatok!

Uovo strapazzato a konyha delikatesze.
Az illatra, mint a legyek,
a szalonba sietnek Manzoni és Flaubertek.
De mi legyen a lidércekkal, kéredzik a hökkentek.
Mangia!

És a többi, mit csinált?
A könyvtárban csücsült, Steinbecket olvasott,
„Mindjárt tudtam, hogy nem vagytok Oklahomából.
Valahogy furcsán beszéltek, sértés ne essék.”^{*}
netán Móriczot.

„A sok betyár kölök
kidugott egy deszkát,
annak a hegyébe
kiállították.

Nem jó, keresztülhúzta ezt is.

– *Maga verset ír?****

s azon mulatott,
hogy a dohányzóban sem szabad cigarettázni
(de fázni sem).

Aki unja a lenti békét,
felszalad az emeletre,
nézze a CNN műsorát,
a széken kabát,
palack bor, 2010-es évjárat,
az ablakot kitárja, esőcseppek
szaporáznak a szobába, mint morzejelek
koppannak a parkettán,
olyan erővel,
hogy felköltik a magányt
(talán).

Ebből a szögből nem látni Dante
szülőházát,
minek, tíz éve tatarozzák,
(hálóval vonták körbe)
csoki színű a múlt.

Késő emlék. Esték, hús vonatok szele röpdös
törékeny szárnyakon múltba, szép feledésbe.
Tartozunk néked eszmével, vérrel. Emelt főnk
csendes kétkedése, romjain havas öröm.
Így álmodjuk a reggelt, állunk ormain, ájult,
vézna sugár, fény botladoz érvek ölében.

Emlék az est, felleg hús vonata száll.

Hotel Patagónia
udvarán magnólia.

A Torres del Paine lankáin lepihensz.
Az örök hallgatás lendület lesz.
A kirándulást fotón rögzíted.
Az álom bokrain tör-tövissek.
(Ott sem lehet cigarettázni.)

Hát nem lehet,
semmit sem lehet,
sem úgy, sem másként
teremteni,
felesleges tiltakoznod,
úgy lesz és úgy sem, mint másként,
a politika nem úr feletted,
a szellem barikádjain a szó elesne,
Csezmiczai János sem hiába énekelt:
„Pannónia földje küldött zsenge koromban,
onnan, amerre – hogy majd a Dunába elvegyítse
nevét és hullámain – a kövér szántókat
már csendesedő örvényléssel szeli át a Dráva.” ***
Magyar földön Hunniában,
magasra nőtt a humanizmus fája,
és a magyar dal sem zsenge,
itt ülünk,
bár megveretve,
Isten fényezi nevünk.

* John Steinbeck, Érik a gyümölcs, Benedek Marcell fordítása

** Móricz Zsigmond, Légy jó mindhalálig

*** Janus Pannonius, Guarino-panegyricus

PONGRÁCZ P. MÁRIA

KÖDMALOM

A városnegyedben toronyházak magasodtak. Olyan közel voltak egymáshoz, hogy kiszorították a láthatárból az utcát. Az ablakokból, az erkélyekről be lehetett látni a szomszédok szobájába.

Nemrég költözött az emeleti garzonlakásba. Innen figyelte ő is a szomszédokat. Eleinte furcsa érzés volt, hogy őt is látják, amikor lenge ruhában kilép az erkélyre, és hagyja, hogy bámulják. Aztán megszokta, hogy figyelik, tudják, mikor kel fel, mikor megy el otthonról.

Ha kilépett a tömbházból, akkor is látta, hogy követik minden mozdulatát az ablakokból leselkedő szemek. Néha megjegyzéseket is hallott. „Láttátok azt a szép kislányt az emeletről! Olyan lángoló vörös haja van!”

Fiatal, de már nem kislány, a nyáron szerzett tanítói oklevelet. Most meg saját lakása van. Önálló életet kezdhet.

Forró nyár volt. Lustán cammogtak a napok. Ő pedig várta az őszt, amikor elfoglalhatja első munkahelyét. De az ősz nem sietett, hagyta, hogy pihenjen, barátkozzon az emberekkel. És álmodozzon. Különböző történeteket talált ki, melyeknek szereplői a szomszédok voltak. Kiemelte őket a névtelenségből, és magával vitte a meséibe.

Egyik reggel látta, hogy a szemközti ház ablakában egy fehér hajú öreg könyököl, és őt bámulja. Váratlanul jelent meg, mintha eddig elrejtették volna arcát a falak. Most kiszabadult a fogságból. Tekintete bágyadt, nem tapad rá, mint a többi bábáskodó, kíváncsi emberé. A saját világában marad, utazik, ki tudja, hova, de mintha magával akarná vinni őt is.

Minden nap kereste ezt az arcot. Aztán egyik éjjel álmaiból kibomlott a vízimalom. Nagyon régen, ki tudja, mikor építették egy hegyi falucskában, ahol fehér hajú, görnyedt hátú emberek cipelték a liszteszsákokat. Kristálytisztá, sebes patak vize forgatta a malomkerekeket. Nem zúgott, nem csapkodott, hanem zenélt. Hívta magával az ismeretlen tájakra.

Almaiba vissza-visszatért a mesebeli malom, tekintetével ő is sokszor a végtelen utakat kutatta. Ilyenkor kilépett a mindennapok világából. A vízimalom lassan beköltözött a lelkébe. „Vásárolj meg. Otthonod

leszek!“, hallotta, hogy csobogva közeledik felé a patak, s tükrében mutatja a malmot. Fehér hajú öregek táncolnak körülötte. Mint labdákat dobálják egymásnak a liszteszsákokat. Nem örül senki, mindig azokat a zsákokat emelik fel, amelyeket ki tudja mikor töltöttek meg. Az idő megállt, de a malomkerekek tovább forognak, lapátolják a vizet.

„Hol lehet ez a malom?“, töprengett. „Bizonyára valahol a közelben. Nem látnám, ha nem létezne!“

Minél többször gondolt erre, annál valósabb lett az álma. Naponta beszélgetett a malommal. Ismerkedtek. „Nem is gondoltam volna“, mondta az öreg malom, „hogy egy kislány álmába fogok költözni... Már azt hittem, lebontanak, repedt fatestemet eltüzelik, nincs, aki megmentse“. Sehol-falvában az öreg molnárok közül már sokan elindultak. Mennek szép lassan, hallgatagon, egymás után a múltba. A liszteszsákokat egerek rágják, porfelhő borít be mindent... Pedig még tud örölni a malom, a kerekek forognak. Nem zúzzák a búza- meg kukoricaszemeket, hanem simogatják, csiszolják, mint az ékszereket. A búzaliszt hófehér, a kukoricadara aranylik. Foszlós, ropogós kenyeret lehetne sütni belőlük, és illatozó málét, mint régen.

Alig várta, hogy reggelente ismét meglássa az ablaknál ülő fehér hajú öreget. „Biztosan ő a molnár, ő küldte hozzám a vízimalmot“, gondolta és barátságosan integetett neki, lengette csupasz karjait az erkélyen. Madárfióka, most tanul repülni, de még nem tudja, merre szálljon.

A tenyérsi udvaron gyermekek hancúroztak. Fogócskát játszottak, mint ő is annak idején. A játékok halhatatlanok, mert minden gyermekkel újjászületnek. Ha neki is lesz gyermeke, az is játszani fog. Alig topog, de már bujkál az udvaron, elrejtőzik, hogy meg ne fogják... Félti, hogy el ne essen a köves udvaron. A gyermek nem hagyja, hogy kézen fogják. Szaladni, ugrándozni akar, szabadon.

„Elviszem őt is a malomba!“ gondolta, és látni vélte, hogy a kicsi, még nem tudja, hogy fiú vagy lány, a zsákok között szaladgál, csalogatja az öregeket, hogy keressék meg. Lisztes por száll a levegőben. A gyermek haját is belepi. Lisztes molnár lesz a csemetéből. Az öregek halkan nevetnek. „Most már elmehetünk, útra kelhetünk. Lejárt az időnk!“, mondják, és nehézkesen szedelőzködnek. Az emlékeiket összegyűjtik, kis batyukba teszik. Hallgatag, jelentéktelen emlékeket cipelnek. Ki tudja hova...

Talán erre gondol a fehér hajú öreg is. Nem tudja megfogni a játszadozó gyermekeket, biztosan már nem tud szaladni, nehezen jár, fájós lábai alig cipelik a testét. Ezért olyan szomorú a tekintete.

„Jöjjön velem! Segíteni fogok! Autót bérelünk, és majd mi ketten megkeressük azt a régi malmot“, akarta odakiáltani az öregnek, de tudta, hogy a gyermekszívaj elnyomja hangját. A fehér haj mégis meglebbent, mint egy könnyű, átlátszó függöny. Hívta, csalogatta, menjen fel hozzá a lakásába, beszélgessenek, mondja el, mi minden történt vele az életében.

Úgy döntött, még vár ezzel a látogatással. Szülei intő szavai jutottak az eszébe. Amikor elköltözött otthonról, a lelkére kötötték, hogy ne bízson senkiben. Kerülje az idegeneket, ne engedjen a csábításnak. Manapság annyi minden történik egy nagyvárosban. Gyilkosság, erőszak, tolvajlás... Az öregeket sem kímélik. Amikor elhozza nekik a nyugdíjat a postás, hét lakattal kell bezárniuk az ajtót. A fiatalokat, különösen a szép lányokat valósággal vadásszák. Veszély leselkedik rájuk mindenünnen. „Jaj, kislányom, nagyon vigyázz, nehogy valami baj érjen!”

„A molnárok öreg, szelíd emberek. Még azokat sem támadják meg, akik le akarják bontani a malmot. Szomorúan nézik a betolakodókat, aztán elindulnak, elvesznek a ködben“, bátorította magát. Nem akart lemondani arról, hogy megismerje az öreget. Még lázasabban készülődött a nagy találkozásra.

„Talán néhány év múlva megveszem a malmot. Rövidesen már lesz saját keresetem, takarékosan élek, gyűjtögetem a pénzt“, ezt fogja mondani a molárnak. „Szépen kitakarítom, a zsákokat a raktárba viszem, már nem kell görnyedve robotolni.“ Elképzelte, hogy fényes nappali szobát rendez be a malomban. A közepében egy nagy asztal lesz, mellé ülnek, és mesélhet neki a múlttól késő estig. Meghallgatja a történeteket, összeszed minden emléket, s mint gyöngyszemeket láncra fűzi és a nyakára teszi. A lánc nem csörren, halkan csobog, hűvös a simogatása.

Egyik reggel, amikor szokás szerint az erkélyre sietett, hiába kereste, nem látta az öreg fehér haját az ablakban. Lehet, hogy alszik, nyugtatta magát, elfáradt már attól is, hogy a gyermekek futkározását követte. Fél a madárszárnyaktól is, mert elfelejtett már repülni. Lassan lejár neki is az ideje. Egyre távolabbról bólogatnak felé a hegyek. Alig hallja a patak csobogását. Talán megálltak a malomkerekek is. A köd lassan beborít mindent.

Sebtében felöltözött és a közeli üzletbe sietett, hogy ajándékot vásároljon a molárnak. Még ma meg fogja látogatni, nem mehet vendégségbe üres kézzel. Tétován járt-kelt az áruval megrakott polcok között, de nem találta meg azt, amit keresett. Tovább ment egy másik boltba. Amikor azt mondta, hogy valami szép ajándékot szeretne venni, és az elárúsítók látták rajta, milyen határozatlan, kristályvázakat, porcelántányérokat, ékszeres dobozokat kínáltak neki.

A ködmalom ekkor ismét megjelent, és kézen fogta. „Menjünk a piacra, ott most kirakós vásár van. Falusi mesterek hozzák el a szép, festett tányérokat, a kecsesen hajló kancsókat. Varrottas terítőket is találás ott, virágokkal, fenyőágakkal díszítették!“ hallotta valahonnan messziről az ismerős hangot, és követte.

A piacon már javában állt a vásár. Színes forgatag vitte magával. Amikor megvásárolt egy nagy asztalterítőt, és kezébe vette, érezte, hogy a vásznon keringő minták életre kelnek. Zöld ágak hajladoznak,

kismadarak füttyörésznek, tulipánok lángolnak a hófehér vásznon. Egy festett kancsót is vásárolt, miközben arra gondolt, hogy ilyen tárgyakkal fogja feldíszíteni a malmot is, ha majd eljön az idő, amikor az övé lesz.

Hazaérve még egy ideig gyönyörködött a kincsekben. Az abroszt az asztalra terítette, az öblös kancsót megtöltötte borral, illatos gyertyát gyújtott, így hívta gondolatban vendégségbe a molnárokat.

Hirtelen megvilágosodott a szemközti ház ablaka. Talán felkelt az öreg is feneketlen álmából. Rövidesen az ablakhoz fog ülni, és tekintetével keresi őt. Még nem láthatja, de tudja, hogy hazaérkezett.

A fények kuszán szálltak, bolyongtak a tömbházak között. Az arc, a molnár arca mégsem akart megjelenni az ablakban. Lassan beesteledik, sietnie kell, ki tudja, mi történt az öreggel? Ha most nem találkozik vele, holnap talán késő lesz minden. A fehér hajú beáll az öreg molnárok sorába, velük megy az ismeretlenbe, magával viszi a malmot is. Az ő vizimalmát, és akkor nem láthatja többé még álmában sem.

Gondosan becsomagolta az ajándéknak szánt terítőt, a virágos kancsót, egy üveg bort is tett melléje. A szomszéd házba sietett. Valósággal szaladt a lépcsőkön a harmadik emeletig, mert ott kell lennie annak a lakásnak, melynek ablaka az ő erkélyére néz. Ott lakik a molnár, a fehér hajú öreg, aki majd elviszi őt a malomhoz. Kigombolyítja a ködből, játszik vele, megfürdik a patakban, simogatja a lapátokat. Előveszi a liszteszákokat, mert boldogan látja, hogy a malom megőrölt mindent, mint régen. „A ködmalom, a ködmalom...” dúdolja, és maga mellé ülteti.

Mielőtt becsengetett a lakásba, mély lélegzetet vett, és elismételte magában a szöveget, amit az öregnek kell majd elmondania. „Láttam azt a malmot! Álmomban jött el hozzám! Arra kérem, jöjjön velem, keressük meg!”.

A második csengetésre kinyílt az ajtó. A ködből előlépett egy férfi. Fehér haja volt, mint a molnároknak, de erős, megtermett alakja. Már nem mosolygott bágyadtan, hanem fenyegetően villogott a tekintete. Megragadta a kezét és magával húzta a szobába. „Megfogtalak, te vörös hajú szépség!” kiáltotta győzedelmesen.

Előbb aranylánca után nyúlt, azt tépte le a nyakáról, aztán a karóráját szerezte meg, majd az ajándékot. Lapátkarjaival izgatottan bontotta ki a csomagot, vigyorogva szórta a padlóra a kincseket. A terítő vonaglott, a kancsó darabokra tört. Csak a borosüveg állt meg a kezében. Mohón ivott.

Nézte a szörnyeteget, ijedten hátrált, attól félt, hogy ha megissza a bort, még vadabbul fog támadni.

„Maga nem molnár!” nyöszörögte. Menekülni akart, de nem tehetett egy lépést sem az ajtó felé.

A férfi utána kapott, megfogta, szárnyait tépdeste, hogy ne tudjon többé repülni.

JÓNÁS TAMÁS

ANTIK SMS

Álmok olvadnak üveges szememből.
Görcsök oldódnak, ködös évszak alatt.
Mint üres kancsóban a tenger, itt vagy
minden ügyemben.

Vannak szerető emberek. Előbb-utóbb felmerül bennük az igény, hogy akit szeretnek, teljességükben, torzítatlanul lássák. De nem olyan könnyű megmutatkozni. Saját félelmeink észrevétlenül is elvárásokká merevednek bennünk, s nehezünkre esik a másik természetessége. Bár mesék, mondák, vallomások szólnak arról, mennyire epekedünk, hogy megismerhessünk valakit, de ha erre alkalmunk nyílik, legtöbbször meggondolatlan hirtelenséggel ítéljük meg a másik személy jellemvonásait. Végül mindannyian rejtőzködni kezdünk, és szorongatónak érezzük a mindennapi életünket. Ez a távolságtartás azonban megterhelő. Ha különös, nem szokványos életed volt, ezekből a sajátságaidból több van annál, amit egy normálisnak mondható életet élő személy el tud viselni. A rejtőzködésből hamar szégyen lesz. Ha az önmegismerést fontosnak tartod, majdnem minden tulajdonságodban eljutsz addig, hogy már te sem tudsz velük ernyedten, a boldogsághoz szükséges önfeledtséggel együtt élni. A mindennapi szégyen és az önmagad rejtegetése miatt érzett szégyen lassan eluralkodik rajtad, bepókhálózza a lelkedet, a véleményedet, a viselkedésedet, mint egy évekig nem használt szobát a valódi pókok és hálók. Mozdulni sem bírsz. Szégyenled az arcod, a terveid, a vágyaid, a mozdulataid és a gondolataid. Csendes száműzetésben töprengsz a felelősségen: nem megmutatni magad hazugság, a másik megtévesztése. Aztán közönyössé válsz, és elhatározásból mutatod meg egyelőre még rendezett szavaid, mindennapjaid. És abban reménykedsz, hogy eljön majd az idő, amikor szerelem vagy kíváncsiság nyit rajtad szellőztető ablakokat. Természetesnek veszed, hogy arcaidra homokot, értetlenséget szórnak a többiek, de kitartasz önkéntesen vállalt magamutogatásodnál, s elkerülhetetlenül rád telepedő bölcsességed egyre csendesebben és természetesebben fogadja a kritikákat és elvárásokat. És amikor

megunsz „megjavulni” és magyarázkodni, ketten maradsz magaddal, nem érnek el hozzád a kerge vélemények. És döbbsenten tapasztalod egy napon, hogy helyettük is korlátozod magad, csendekre, rendekre inted. Megváltót keresel, de ő is, akár a természet, rejtezik. Már azzal is megelégednél, hogy te lehess valaki megváltója. És akkor szembe kell nézned a gondosan előkészített, személyedre szabott kereszteddel.

KERGE VERS

Megint a remény az úr.
Kiborul újra az ég.
Két barna mandula,
szemembe barnul a
vég.
Megint az öröm a láz.
Alázat lazít megint.
Mélyben és magasban
szemtelen tavasz van.
Élni vagy halni? Legyint.
Megindult megint a szív.
Ha ma nem, soha se hív.
Bukik a logika,
törvény és értelem
packázik énvelem,
oda a szégyenem,
nem maradt védelem,
zuhanok végre megint,
magasba zuhanok,
downkóros angyalok,
értetlen istenek,
veszíték, úgy nyerek,
eljött a nem várt óra,
riadó riadóra!

Ma az ön halálával foglalkozunk. Tényként kezelem, hogy hamarabb hal meg, mint én. Ha én máris halott lennék, az én halálomra végtelen ideig kellene várnia, a magáéra legfeljebb 100 évig. Vigasztalnom illene tehát magát. De nincs kedvem a vigasztaláshoz, nem olyan családból származom. Maga is átéli, és én is átéltem. (Beugratós kérdés: hány emberrel van több halott ember, ahány élő? Nyilván annyival, ahányan élnek.) Azt, persze, kívánhatnám magának, hogy legyen jó halála. De mit jelent a jó halál? Nyugodt, gyors, csendes, tisztító? Talán ízlés kérdése. Annyit biztosan ki tudok jelenteni, hogy jó halál csak jó élet végén lehetséges. A jó élet pedig olyan bonyolult feladat, amire ész kielégítő választ eddig még nem tudott szerkeszteni. A működő vágyak, elvárások, kötelességek és szabadságok egyvelege gyakran fogyaszthatatlan. Esélynek azonban jó, hogy maga él. Megszületett, tudatára ébredt és megzavarodott. Megvilágosodni vagy megtérni Istenhez. Ezek még nem biztosítékok a jó halálra. Emlékezzen, hogyan emlékszünk: Jézus kínhalált halt, de kínhalált halt Buddha is (szegényt mérgező gomba vitte el). Pedig mai fogalmaink szerint hasznos életük volt. Hasznos. De jó-e, ami hasznos? Élvezhető? Vagy ezt a fogalmat idecsempészni most kegyetlenség volt a részemről. Induljunk ki egy tévedésből: jó halál az, amiről nem tudunk? Elképzelhető talán, hogy a halál, amelyet ma annak hiszünk, nem a valódi halálunk? Jó. Helyes. Igaz. Talán itt kellene folytatnunk a gondolkodást. Helyes halált halni — ez lehetőség és kíváncsias is lehet. De mitől helyes a halál? Mert megfelelő időben érkezik (vagy érkezünk meg hozzá). Vagy illik az élethez? Illik a testhez a nyak? Része. Minden halál illik tehát az élethez, hiszen a két esemény valójában egy történet. Megoldani maga helyett a halál kérdését, persze, nem tudom, nem is akarom. Csupán segíthetek gondolkodni: mit szólna hozzá, ha azt kérném, egy évig gondolkodjon el ezen a felvetésen: helyes az a halál, amelyik azt a személyt viszi el, amelyik megszületett, s nem egy másikat? Addig is igyekezzen nem meghalni. A halál csupán figyelmetlenség.

ALÁZAT

sokáig voltam távol
elindulok haza
haraptam a világból
jó volt a zamata
a csillagokat lassan
elfújta már a szél
megegyeztem a nappal
hogy halványul a fény
kiegyeztem a holddal
míg arcomra vigyáz
bennem a halkuló dal
marad játék de gyász
sokáig voltam távol
maradok ott ahol
bolond ki visszatáncol
a szél előre tol
minden táj ismeretlen
a múlt is idegen
most hogy nincsen szerelmem
leszek a szerelem
szánkó a testem siklik
erdőkön tengeren
sorsom már nem bicsaklik
pereg a végtelen

Azok a pillanatok, órák, üres, sötét szobák, amikor térdre is esne az ember, hogy valaki megszólítsa, megölelje, megérintse, vajon istenői, ördögéi, vagy már a kérdés is hibás? Az enyémeek lennének, a jelenemben jelenné felismert múlt képeinek mesterien árnyalt, vetett árnyékai? Érdemes rájuk figyelnem, kiáltoznom, vagy lecsendesíteni muszáj őket, ahogy a hasfájós kisgyereket? Azokra a pillanatokra, mosolyokra, helyekre kell gondolnom, amikor nem gondoltam arra, hogy boldogsággá nemesülnek az észrevétlen rögzítés alattomos munkájának eredményeként az események, vagy át kell adnom magam ezeknek a nehéz időeknek, ahogy a zálogházaknak a még mindig naftalin szagos öltönyöket? Isten

csendjét tiszteletben tartani, ez egyre mélyebb vágyam és elvárásom magamtól. Megemelni a lelkemet nehezítő, mohás köveket, és napra cipelni nedves rongyaimat. És a bánat és a szomorúság mindezek ellenére megmarad. És folytonos változásaimban megmaradok én is, ahogy a hihetetlenül szép ígéretek és a tényérnyomot hagyó pofonok.

HALLGATÁS ELŐTT

Csalódni értelem. Az égre, hogyha kő zuhan, a félelem vad rózsakertje nő. Szeretni kénytelen, ki retteg, mint a zaj: a csend a végtelen, és elhallgatni baj.

Az árulás intim dolog. Érzed a másik figyelmét, figyelmetlenségét. Fel-fellobban benne a szeretet, mintha csak a véletlen döntené el, hogy mártíroddá vagy gyilkosoddá válik. Gyakran megsimogatnád, ne féljen, a fájdalmát te is érzed, és elviseled, amit majd tenni fog veled. De szomorú, és haragszik rád, hogy nem haragszol rá. Az árulás intim dolog. A meztelenségeitekben lehunyjátok a szemetek, és hagyjátok, hogy teljesebb jelenléteitekben szemléljen a másik. Nehéz eldönteni, a kegyelmet vagy az ítélet-végrehajtást készítik éppen elő. És amikor rácszmélsz, hogy a kettő ugyanaz, már meg is történt. Amit a tested, a létezésed, az értelmezési kényszered mindenképp elnevez árulásnak vagy szeretetnek. És te hiába tiltakozol. Egy ideig még kíváncsian várod, hogy ebben a szeretkezésben áruló lettél vagy áldozat.

ACSAI ROLAND

A TEKNŐS ÉS A VILÁG

A WWF-nek ajánlva

Mocsári teknős volt. Teknője fekete akár az éjszakai égbolt, amit teleszórtak a csillagok sárga pöttyei. Ha közelebbről megnézte volna az ember, felfedezhette volna rajta a csillagképeket – és ő maga is olyan volt, mint egy félbevágott bolygó. Reggelenként órákig süttette magát a többi a parton. Vonzotta a Nap, szerette a Napot, vagy még pontosabban vallásosan imádta a Napot. Ő is a naprendszer része volt. Forgott körülötte a többi bolygóval együtt.

Ha megéhezett, vagy valami megzavarta, csak belecsobbant a vízbe. Nem esett neheze a halmazállapot-váltás, a tó magzatvíze volt igazi otthona. Aznap szokás szerint a mocsaras vízfenéken keresgélt, néha elúszott fölötte egy árnyék – egy felhő, vagy egy búbos vöcsök. Voltaképpen mindegy volt.

Egyszer csak megcsillant valami a szeme előtt. Nem ismerte fel a halászhorog fordított kérdőjelét. Számára nem léteztek kérdések, csak kijelentések, például, hogy éhes vagyok, és hogy enni kell. Ez parancs. Nem tudta, kinek a parancsa, de amióta élt, ez volt az egyik legfontosabb. És a horogra tűzve ott tekergett az a földgiliszta. Kinyitotta a száját, és ráharapott.

A következő pillanatban valami a szájpaddlásába szúrt, és nagyot rándult az egész teste. A horgász is úgy érezte, mintha kicsúszott volna alóla a föld, mintha a világ alapjából szakított volna ki egy darabot. De csak legyintett, hogy biztos napszúrást kapott.

A mocsári teknős emelkedni kezdett, fel a vízből, ki a levegőbe, és még magasabbra. Élő lant lett belőle hínár húrokkal, mintha a horgász-Zeusz Orpheusz teknősbékapáncélból faragott lantját akarta volna visszaemlenni a helyére, ahonnan lezuhant, a csillagképek közé.

A teknős egy moslékos vödörbe került. A szűk helyen megfordulni is alig tudott. Megpróbált felkapaszkodni a vödör pereméig, de nem érte el, csak a sima fémfalat kaparászták hegyes körmei. A kukoricadara szúrta szemének borostyánkővét, ami még őskori rovarokat zárt magába.

Emberhang ütötte meg a fülét. Ha értette volna az emberek nyelvét, ezt hallotta volna: „Nem szabadna így tartani! Nem igaz, hogy a moslékban jól érzi magát, nekem elhiheted! Nem jut eszembe melyikben, de az egyik nép mitológiájában a teknős tartja a hátán a földet! Az egész cakkumpakkot! Téged, engem, mindent... Hogy marhaság? Na, jó, biztos nem egy nyavalyás kis mocsári teknős, de akkor is...”

Aztán eljött az éjszaka. A közelből unkák hangját hallotta, és időnként megszólalt a nádirigó káricsálása – víz. Talán már a kert végében... Egy nádas, egy mocsár... Ha az orra nem lett volna tele kukoricadarával, érezte volna édeskés szagát.

Amikor felnézett a vödörből, csak a csillagokat látta. Ez megnyugtatta. Szeretett az ég pocsolyányi tükörképe lenni. Aztán mintha egyenesen a csillagokból eresztették volna alá láthatatlan damilon, egy újabb kérdőjel-horog ereszkedett a szeme elé: egy behajlított mutatóujj. Hívogatta, hogy gyere csak, gyere! És mintha azt kérdezte volna: nem akarsz szabad lenni?

Újra emelkedni kezdett, aznap már másodszor, aztán valaki elindult vele a víz felé. A békakonzert egyre hangosabb lett: unk, unk, unk... A szaporodás himnusza. Az életé.

Csobbanást hallott, a saját teknője csobbanását. Amikor a békalencse-függöny összezáródott fölötte, már tudta, hogy újra szabad. Megmenekült. Elengedték. Tudta, hogy ahová most tart, ott nem lesznek többé kérdőjelek. Csak kijelentések. Pontok. A békalencsék pontjai.

Aztán csak úszott, úszott lefelé, a mélybe, a teremtés előtti sötétségbe – hogy újra hátára vehesse a világot.

NÉMA MENEKÜLÉS*

A vers űrhajója egyedül menekül

Az utolsó megmentett fával, bokorral,
Virággal, az utolsó jegesmedvével,
Füsti fecskével, az utolsó mocsári teknőssel,

Hogy egyszer majd visszavihesse
Rakományát a Földre –

A remény ütött-kopott locsolókanna
Egy magányos robot kezében.

CZAKÓ GÁBOR novellái

LEVESNÓTA

A nagyérdemű társaság parázs- és fokhagymaillatban üldögélt az alkonyati kertben, a tűz körül. A kiérdemesült boronátárcsán lepények sülték folyamatosan, de nem olyan gyorsan, hogy majonézes, erősen fokhagymás padlizsánkrémmel megkenve ne fogytak volna el szempillantás alatt.

Misefán történt, még az én gyerekkoromban – kezdte meséjét Szépasszony. – Harmad-unoka nagynéném, özvegy Rezeda néni volt ott a harangozó. Főállásban szorgos parasztasszony, vagyis inkább kertész, aki az oltárra való virágok mellett hatalmas paradicsomokat, karhosszúságú, nem szálkásodó zöldbabokat, és közben dinnyévé változó uborkákat, csudálatos gyógynövényeket és hasonlókat termelt a Mérges patakra lefutó kertjében. Idejét gondosan beosztotta: hétköznaponként reggel hatkor harangozott először, majd mosott, főzött, kertészkedett. Délben megindította a nagyharangot, utána ebédelt, majd az esti hatos misére beharangozott, és csendített Úrfölmutatásra.

Egy alkalommal teljesen belefeledkezett a kapálásba. A Nap már lefelé ballagott, amikor nagyot kordult a gyomra. „Hú, de megéheztem! Ma elfelejtettem delet harangozni!

LÁTHATÁS

Szépasszony barátai visszatértek a nyaralásból. A világ különböző sarkaiból igen hasonló történeteket hoztak. Arról meséltek többen, hogy Hongkongban, Zürichben, Brüsszelben igen sok házaspárszerűséget láttak babakocsival. Ilyesvalakik évtizedek óta nem nyüzsögtek a híres sétányokon. Olyanok aztán végképp nem, akik csecsemők helyett kisebb-nagyobb kutyákat tologattak volna a jövőnk sorsát meghatározó világvárosokban.

Balázs Ottó úr csendes tisztelettel végighallgatta a beszámolókat, aztán elővette telefonját, s előkattintgatott belőle egy – jobb híján – levélnek nevezett üzenetet a volt feleségétől. Kivárta a hozzászólások kifulladását, majd olvasni kezdett:

– Kedves Ottó, nagyon, de nagyon fáj a szívem, hogy nem láthatom, sőt, még csak meg sem simogathatom Klárikát a harmadik születésnapján. Nagyon kérlek, készíts róla egy pár friss képet, és tedd föl a Hálóra, hogy legalább ott örülhessek neki.

– Mintha maguknak nem született volna gyermekük – szolt bizonytalanul Szőlősgazda.

– Nem, sajnos, vagy hála Istennek – válaszolt még bizonytalanabban Balázs úr. – Csak egy közös keresztgyermekre futotta.

– Ó, hát akkor ő volna Klárika! – lelkesedett Szőlősgazda,

– Nem – csóválta fejét Balázs úr. – Keresztlányunk neve Panni. Klárika a nálam maradt, egykor közös agarunk.

MARHATRÁGYA-LEVÉL

– Hajdanában, nagyapám vendéglőjében, az amerikai kocsmában azért gyűlt össze a falu, hogy az Amerikából érkezett leveleket meghallgassa – kezdte Pál úr, a filmrendező, miközben bekapcsolta palatábla alakú gépét, ami telefon volt, számítógép, és persze filmfelvevő is. – Egy borítékban többen is írtak, ugyanakkor a címzettek közül nem mindenki ismerte a betűket, viszont kíváncsi volt mások rokonainak üzenetére is.

Szépasszony föladta a teát, Pál úr pedig folytatta.

– Ilyenformán egy költséggel többeket is elértek. Ezt az ímélt százharmincketted magammal kaptam egy számomra ismeretlen pacáktól.

– Halljuk!

– Kedves Kertlakók!

Eléggé csalódott vagyok, mert hétfőn, amikor lelkesen mentünk volna, hogy a szombaton nagy szervezkedéssel (kölcsonkocsi, OBI stb.) megszerzett 40 liter marhatrágyánkat beforgassuk a földbe, a trágyának csak hült helyét találtuk. Nem tudom, ki gondolta, hogy azt éppen neki tettük oda, de nagyon kérem, hogy lehetőleg egy-két napon belül pótolja vissza a trágyát, mert így nem igazán tudunk haladni a kerti munkáinkkal. Ha megvan, írja rá nagy betűkkel, hogy D3 (elkerülendő, hogy másnak is hasonló ötlete támadjon) és dobjon már egy ímélt nekem.

üdv, Teherányi Sándor és Shannon Josh D3

Kedves Teherányi és Josh!

Átérzem a 40 liter marhatrágya elvesztése miatti bánatokat. Tekintettel azonban arra, hogy a Blaha Lujza téren lakom, és fogalmam sincs arról, hogyan kerültem fel erre a levelezési listára, egyetlen módon tudok segíteni. 40 liter végül is nem olyan sok, s mivel felnőtt férfiember módjára táplálkozom, kijárok majd szarni az említett földre, és alig egy hónap alatt pótolhatjuk a veszteséget.

Várom a pontos címet! László.

SIMON ADRI

ÁDVENTI BÁLTEREM

Mákonyos viharban megfeszül.
Villódzó gáztózsarengeteg.
Melasszá lepárlott ünnepek.
Megtanul mandulaemberül.

Vajpettyet virágzó tejberét.
Káposztáskőre szórt sírhomok.
Olvadó kristálykarácsonyok.
Mákgubók robbannak szerteszét.

Margarinláva lep hűvösen.
Ádventi, nyelvtörő méznyalás.
Világnagy bálterme szűk verem,

lagzija fullasztó, néma nász,
csontlisztet szítáló szélkalász
veri a Hold-partot szüntelen.

ESZTER FELVARRJA

A szappanos vizet dörgöltem magamról
épp, amikor bejelentettem, elhagylak.
A kádban feküdtél, kis híján megfulladtál,
de nem tehetek mást, mondtam is.
Először persze fel sem fogtad,
később a forgós széken, alvós negligsében
az öledbe ültem, és megismételtem: elmegyek.
Nagyon sajnáltalak,
apróvá, mázsássá tömörödtél, aztán
nyomás alól láncreakcióval kristályosodtál,
a kezéd leolvadt a csípőmről, köddé vált.
Én tényleg szeretlek, most még.
Meg később is, csak épp már nem fogom
a tudomásodra hozni túl gyakran,
mondhatni, szinte soha.
De addig még összebújok veled mindennap,
mert felszívódni a bőrödbe, mint a sivatagi eső, az olyan,
mint tízévesen a mackóval a lábam közt,
amikor nőgyógyászati vizsgálatot fantáziáltam
jóképű orvos férfiakkal.

Az öregek gyakran együtt halnak meg.
Hol is vannak már a csillagporos hajnalok.
Kitüremlik a hajcsomó a lefolyóból,
a sárga fogkefetartó peremén
keskeny sávban telepszik a kosz.
Szappanízú a pezsgőtabletta,
pedig szappanmentes vízben pezsegettem,
és egykedvűen veszem tudomásul, hogy
elaludtam este, és elaludtam a reggelt megint.
Meg tudod, hogy ott az a pasi,
akiért mostanában odavagyok. Odavan értem.
Össze fogok költözni vele,
mert szagolnom kell a hétköznapijait.
Három fokhagymapalántánkból kettő tönkrement,
az egyik él, a párkányon kihajtott.
Fehér vagyok ma, mint a fokhagymavirág.

A kelkáposzta is felettébb egészséges,
alig fér bele sok vitamin, vitán felül hasznos,
vásárolunk még reggeli tormát,
hogy kiűzze a bacikat belőlünk,
meneküljenek hanyatt-homlok,
behúзва remegő membránjukat
itt, az Eukarióta Unióban.

Halsaláta, lyukas sajt, lyuktúró, citromsavciklus.
Rosszul osztott be, jól ki az időhadnagy,
arra hivatkozom ma is, nem találok rád valót,
egyedi méret vagy, dekonfekcionális.
Megtart a sonkamadzag, a zöldséggháló. Elállsz.
Kiderülsz, nedvesen csillogok rajtad reggelente,
sós izzadságcsseppek a mellszőrődben.
Dunás bringaút, felfreccsennek a ronda galambok,
menetszélgörcs, füst a nyomomban,
monoxid s más benzinszármazék,
hosszú szénláncok, Eszter cérnával
felvarrja távolodó hátadra tekintetem.

EMLÉKECSET MA

Ha találkoznék veled újra,
Ónfestékkal, ólomcsúlyal
Távol vagy most, s a fagyott szó
felnöttem, és ez nagyon jó,
De felszúrták a napvilágot
szívemre begyulladt hiányod
Ráncommá váltál, mély pórusokká,
Bolyongok a feledés dokkján,

félnék, vak ujjbegyem eltéveszt.
egy emlékecset ma mellém fest.
életre izzik a képernyőn,
Ezra Poundon és Szép Ernőn.
gennyes ég és felfakadt idő –,
mint torz pattanás, visszafő.
nem tisztít a messzeségrádír.
mint őrült, bűnbánó szatír.

ÉDESMINDEGY

JUHÁSZ ZSUZSANNA novellája

Te mama! Mostanában annyit szentségelnek és kurvaanyádoznak az emberek, hogy nyugodj békében, de ez már mégiscsak sok. Mert a szentségelés még elmegy, istenből van elég, ha jól számolom, négy, de anyából csak egy van.

És bocsáss is meg, hogy soraimmal zavarlak haló poraidban, és mondtad is, hogy majd eszembe jutsz, ha meghaltál. Ami akkor inkább rossz dumának tűnt, vagy legalábbis övön aluli ütésnek, mert gyerek voltam. Hogy is mertem volna leminősíteni a te gyengéd, ugyanakkor erőteljes nevelési praktikádat. De erős volt tényleg, és valahogy... fenyegető. Az, persze, bár szerintem nem illik egy gyereket azzal fenyegetni, hogy itt hagyjuk egyes-egyedül ebben a nagy bűdös világban. Éjszakában. Mert mintha, sőt biztosan, mióta az eszemet tudom, ezzel fenyegettél, no, nem mindig, de akkor, pontosan akkor, de akkor mindig, ha önálló, apró lépést akartam tenni. Kifelé. De most már megértelek. Te engem kaptál. Kaptál apámtól, mondta is neked, hogy majd én leszek a támaszod, ha megöregszel. Nyugi. Nem kell mindjárt abortuszbizottsághoz rohanni, szégyenkezve, a megbánás könnyeit törölgetve.

Mert te, anya, azt hiszem, nem bántál meg semmit. Csináltad az életet, ahogy lehetett. És bár ez nem vet jó fényt rám, azt hiszem, neked *édesmindegy* volt, hogy megyek-e vagy maradok, hogy hirtelen, gyors angyalka leszek-e odafönt, vagy még vonszolhatom magam idelent pár évtizedig.

De sebjaj, mama! Csak azt tényleg nem értem, miért mondtad apám előtt sokszor, hogy ő nem akart. Hát ugyan miért örül énnekem olykor, mint a majom a farkának, holott nem is akart. És lehet, hogy tényleg nem akart, de fátylat rá. Végül is egy szerelemgyereke már volt (a bátyám), megértem, ha két szerelemgyereket már nem akart, biztos nem kívánta felhergelni a rokonait (feleségét és egyéb hozzátartozóit), merthogy a szerelem, az oké, 1 szerelemgyerek is oké, no de olyan hosszú, nagy szerelem nincs a világon, ami 2 gyerekig is kitart. Az már akkor nem is szerelem, hanem kőkemény imádat, ami azért mégiscsak sok a jóból. Szóval: az apa nem akart, rendben. *Nodeviszont* akkor hogy az úristenbe mondhattad kábé negyven év múlva, jóval apám halála után, és kevéssel a te (agy)haláloed előtt, hogy tartsd meg, én öreg vagyok hozzád (korkülönbség 17 év), de meglátod, kislány lesz,

támaszkod lesz, míg élsz. Ja, ja. Az utolsó években tényleg mi fizettük a lakásod néhány költségét, és pár csótányirtást.

Szóval, drága Mama, ki is akart engem úgy igazán? Mert azt hiszem, egyikőtök se. De sebjaj. Közeledve a sír felé (kb. még 20 év jó esetben), szóval egye fene, hát mi van abban, kérdezem én, fátylat rá. Nem akartatok és slussz. Nekem viszont lett egy meleg, ámbár korlátozó anyám. Naná, ha egyszer pelenkacserélőnek lettem bejegyezve a te tulajdonlapodon, ha majd megöregszel, az én posztom lesz cserélni a pelenkádát, ez világos. És lett egy apám is, aki adott, amennyit tudott, sose ütött meg (nem is engedted volna). És remekül elszórakoztatott bennünket a történeteivel és a vicceivel. Engem is, a második, a véletlen szerelemgyereket is. (No meg én értettem, nevettem a tréfáin, míg a bátyám sokszor csak komoran hallgatott vagy kényszeredetten nevetett, és valami házimunka után nézett inkább, hogy hízelegjen neked, játssza a mézesmázost, miközben azért jól elagyabugyált egypárszor. No de fátylat erre is, mama! Dolgoznod kellett és slussz!)

No de hogy is volt? Mert keresztény voltál, az biztos, református, míg apám katolikus. Amiért őt ki is nevetted, vagyis őt a papjai által, hogy bort isznak, vagyis nemi életet élnek titkon, holott az tilos nekik. (Akkor ugyan miért is ne lehetne neki szerelemgyereket szülni, kettőt is egy nős férfitől.) De te ezt így nem mondtad ki soha, viszont templomba se jártál. Bár nem is volt templom, egy megveszekedett kicsiny templom se épült a városban. Hogy is épülhetett volna, ha egyszer *szoc.mintavárosnak* készült, Pentele volt eredetileg a neve. Volt ott minden, házak, boltok, gyárak, vonat és hajó, még reptér is, de templom az nem. Így ha történt valami kezelhetetlen, a *szoc.-ban* sem kézben tartható, természeti jellegű csapás, pl. nagy vihar vagy löszfalcsuszamlás, akkor te nem, de sok nő, bár keresztet vetni nem mert, de legalább sóhajtott, legalább összenézett egy másik nővel, hogy na, ugye, ez is azért van, mert istentelenek vagyunk, még egy csöpp templomunk sincs. Se oltárunk, se semmink. Se fából, se kőből, se aranyból. Bár én most már úgy gondolom, anya, hogy volt ott templom, nem is egy. A nők, az innen-onnan összesereglett nők szempillantásából-sóhajából épültek azok a templomok, és mindig akkor épültek, mikor kellett, mikor nagyon kellett, mikor itt volt az ideje. És láthatatlanok voltak, igaz, de nézzed, mama, nézzed, bár templomba nem vittél kicsi koromban, nem lettem istentelen mégsem. Hívó lettem én, csak nem egy istenben, de hívó. Abban hívó, hogy néha kell az Isten az ember fölé, különben elvadul vagy meghülyül. Kell a párbeszéd énünk józan, jobbik fele, és énünk másik, forróbbik fele közt. Látod-e, és lásd is, nem maradtam én isten nélkül. Igaz, elakadtam. Mert te református vagy, és én temettelek is volna szomorúfüzes urnába (annyi pénzem még lett volna, mert akkor a *vil.gazd.válság* csak lappangott még), de valahogy nem. Nem, mama, a reformátusok jelképe nem a fűz, hanem a főnix. Vagy a fűz és a főnix

együtt. A gyász a halottért, de a vígság is az élőért. Gyász érted, de öröm a gyereken, az élőben, abban, aki itt marad. De akkor, mikor még éltél, vakok voltunk. Mert te, Anya, nem azért kaptál újra és újra csótányt énhelyettem, hogy megértsd végre: ha szerettél engem, és jól szerettél, mértékkal, nem imádvá, akkor, ha te előzől engem hirtelen haragodban, én akkor is ragaszkodom hozzád. A vér nem válik vízzé, ha akarjuk se.

Mert itt vagy most is, lásd, porod a szobámban, lelked a szívemben. Mert pont ezért kereslek téged, bocsi! Hogy békében nem nyugodhatsz. Szóval hogy is volt? Ha jól emlékszem, volt neked három kategóriád: repedtsarkú, fürdős, és akinek még csak viszket. A repedtsarkút értem, kint van mindig terepen, és talpal a kuncaftért. A fürdős pedig visít. Világos. Az a *call-girl*, aki fürdős előbb, és visong, hogy húzza az időt, mert órabéres. Az, akinek még csak viszket, az már nekem kicsit bonyolult. Viszket, és ezért azonnal rohan, és bárkivel, akár ingyen is? Vagy inkább vár, és lábon, egészben adja el magát. (A szüzességét. Azt cseréli örökbejáratú férjre.) Ezt is értem. No de itt már csak szűz szájak akadnak esetleg. A lányok már elég engedékenyek, adakozók, szóval itt már csak száját lehetne férjre cserélni. Tehát, mama, a szüzesség eladása már idejét múlta. Bár itt-ott újraéled. A lányok várnak az odaadásával, viszont a szájukra nem tettek lakatot, arra biztosan nem vonatkozik a szüzességi fogadalom.

Viszont Mama, nem hiszed el, de itt a fiúk is olykor már fogadalmat tesznek. Hogy csak akkor, a házasságban hajlandók elveszíteni az ártatlanságukat. És mintha egyre több lenne a szűzies, félős, kamaszarcú ifjú. Te, mama, ezek mintha be lennének rezelve a nőktől, ezért. Azért fogadkoznak énszerintem. Bár lehet, hogy én, mint öreg kecske, megnyalnám én is a sót. Ki tudja? Bár a te idődben ez nem volt. Ez a féldegélés a nőktől, az biztos. Vagy ha volt is, a férfiak csak legyőzték ezt a félelmet, és nekiindultak. Bele, bele az ünöcsoportba bátran. Most meg a nőknek kell, szegény kislányoknak legyőzni a... Szóval ők a bátrabbak, na. Mintha helyet cseréltek volna a nemek. Hát néznél nagyokat. Mert te még válogathattál, mondtad is, hogy ezek közül, a nagy, magas, vékony, szőrös (szakállas), gyenge fizikumú, lusta, szájhős fiúk közül egy se kéne. No de csakhogy most az van mama, hogy te nekik nem kellenél. Te (és persze én se) önekik. Mert félnek. Félnék a nőktől. Jut eszembe, ugyan minek eszetlenkedtél énvelem kicsi lány koromban, hogy a pizsamám azért szakadt szét alul, mert kirágtá a bibi. Az én puncim. Holott kilazult a gumi, a pizsi lecsúszott, én meg léptem benne, és szétszakadt középen. De nem a bibim volt, azt már látom. Hogy mi a fenének kellett neked oda énnekem fogat rakni? Jut eszembe! A bátyám is hallhatta ezt a fogas-bibi variációt, évekig be is pisilt éjszaka az ágyába. No de fátylat erre is! Szóval értem már, honnan vetted ezeket a prosti-kategóriákat, holott pénzért te soha. Ugyanis a város, az új, a mintaváros emberanyaga

összeszedett volt. Olyan volt, mint egy *internálóhely*. A *szoc.us* eszméjével: iszákos zenészek, depressziós államosított vagyonúak, politikai szabadultak, akiket jobb volt kipaterolni a fővárosból, és persze jól megfizetett, patyolatmúltú szakembergárda: orvosok, mérnökök, a *malenkij robotból* valahogy hazakerült munkamániások (akkor még nem voltak gyanúsak, majd 56 előtt lesznek azok, de addigra már a Bodri is meg a Cirmos is gyanús lesz, hátha kémeek, a *szoc.us* esküdt ellenségei.) De 49-ben, mikor a város épülni kezdett, csak szedett-vedettség volt, mindenki jött vagy küldték, hozták, vagy ajánlották neki (kötelezően), ahogy a kurvákat is. Mert a *szoc.usban* az se volt. Kurvaság. Az nem volt. Csak kurvák voltak. Isten nyugosztalja őket most már, veled együtt. De tényleg azok voltak, a nagyvárosokból kitoloncolt, Pentelébe betoloncolt kurvák. Csakhogy nélkülük hogy is bírták volna a facér, fiatal férfiak a tömegszállást, a szigorú építési terveket? Tényleg, mama! Hogy? Hogy lehetett seperc alatt várost építeni? Évekig barakkokban lakni egy lakás, egy feleség majdani megvalósulásával feküdni és kelni? Sehogy. A kurvákkal, igen, azokkal lehetett nyerni, meg lehetett nyerni az imperializmussal szembeni csatát. És jókedvvel épültek azok a házak és gyárak, mama, mert állnak, még most is állnak. Csak a város öregszik el, akár Európa. Hiányzik neki a prolik jókedve, fiatal lendülete, élni akarása. És adakozása. Mert a prosti már pénzt keresett, és nem is rosszul, az építkezésen, de vérében volt már a férfi értése, hogy kell neki, jó az. A szex. És adta, és ingyen adhatta már, mert pénze volt. És miért ne adta volna magát? Az élet rövid, a fiatalság még rövidebb, a heves, pöccös vágy, na, az még a fiatalságnál is rövidebb. És ugyan miért kellene veszni hagyni? Kielégítetlen hagyni a férfit, de a nőt is? Hát valahogy így képzelem.

No de azt már végképp nem értem, miért kérdezgetted, hogy anyáca leszek-e vagy apáca? Hát tényleg. Mert bolondultam a gyerekekért, igaz, de tanulni is akartam előbb. Tudni hol élek, és honnan, miből jövök. Még ma se tudom igazán, és lehet, hogy így van jól. Az élet örök kérdés, kérdések sorozata, és nálam hol jön, hol nem. Olyan, mint az öregek nemi élete – kiszámíthatatlan.

Szóval, Mama, nem lehetett volna ezt nem kérdezni? Ezt a vagylagos apáca- vagy anyácaságot. Mert nézd, gyerekeim lettek, nem is kettő, és buta se maradtam, ájtatos szűz, és Jézus menyasszonya, apáca, akit nagy szerelmi bánat ért, és férfit ezért nem akar soha látni (a testében érezni). Tényleg csak ennyi lett volna? Ennyi a választásom, te kis álszent, te kis kétszínű! Mert te, megbocsáss, te mindent felhasználtál, amit a kurváktól tanultál (bár, mint mondtam, te pénzért soha), és végül is tetted, amit lehetett. Mit tehetnél volna 3, majd négy gyerekkel egyedül? Ennyi gyerek még a *szoc.ban* is nagy szó volt, bátor tett, hősiesség, na. Hát megnézted, hogyan csinálják a kurvák, hogyan adaptálódnak az új környezetben. Hát te is csak adaptáltad a kurvaságot

a szocialista viszonyokhoz. (Bár pénzért soha.) No de már megbocsáss, nekem csak egy férjem lehetett volna a terveid szerint (anyáca), vagy egy sem (apáca), míg te, te voltál a *szoc.ta* özvegyasszony, aki magára maradt a négy gyerekével a háború után. És ezt a maszlagot mindenki bevette. Mindenki segítette a négygyerekes özvegyasszonyt. És még csak le se kellett feküdnöd senkivel. Bácsik jöttek és mentek, hoztak ezt-azt, cipekedtek, festettek nálunk, és szereltek ingyen. Mert te voltál a hős, halott férjéhez hű özvegyasszony. És hozták. Hozták neked a férfiak és nők minden feleslegüket (gyümölcsöt, füstölt ezt-azt, amire már ráuntak), és még csak lefeküdnöd se kellett érte velük. És jól is tetted, te csali, te szűz, te prosti, te, aki ugye egyszerre lehettél anyáca, de apáca is, mert így nemcsak a férfiak szívét rogyasztottad térdre (háborús hőshöz hűség), de a nőké is (ezt férfival sose látni, apáca ez, azzá tette a rohadt, *ki.szott* háború). És a nők is hozták, amit tudtak, neked és a gyerekeknek. És igaz, templom egy szál se volt, de ezek, anyám, igaz keresztények voltak, igazán, szívből vallásosak, bár a kérdőíveken mint ateisták szerepeltek. Naná, hisz a vallás a nép ópiuma. De ezeknek, anyám, te, te kis rüfke, te kis szende, szelíd özvegy, te voltál az ópiumuk. Mert a füsttől nem láttak téged, bár lehet, hogy nem is akarták az igazságot. Se látni, se hallani. És nekem tetszett, tényleg szimpatikus volt a református vallásban, hogy ne imádj faragott szobrot, se képet, vagy hogy van ez. De nem ez a lényeg, nem, Mama. Hanem az, hogy miközben engem arra neveltél, ne essek hasra semmi istentől, semmi *imagetől*, semmi reklámtól, hanem kutassak, nézzek mindig a dolgok mögé is, és emeljem fel titokban a leplet (egy buddhista templomból tényleg kizavartak egyszer a Gyémánthegységben, na, látod!), szóval énnekem nem lehetett csak úgy, bele a vakvilágba élnem. Te ezeknek a szerencsétlen, mélyen hívő embereknek a faragott micsodája lettél. Szobra, igen, te bezzeg hagytad magad kifaragni általuk, férfiaknak és nőknek is hagytad, hogy vésővel, kalapáccsal (szűzanyám, tényleg ilyen volt a *szoc.us* jelképe, logója, ikonja, jut eszembe). Szóval téged farigcsálhatott bárki, lökhetett rajtad, mint fa-vagy kődarabon egyet, hogy formálódj, hogy a hűség és szüzesség szobra legyél. Egyszerre. Naná. Neked bezzeg minden kellett. De nem féltél? Basszus, nem cidriztél soha, hogy valamelyik a gyülekezetedből, az adományozók közül számolni kezd? És akkor lebuksz?

Jó, igen, a férjed hősi halált halt úgy 43 körül, tehát azóta vagy özvegy. No de akkor a gyerekek. Legalábbis az alsó három, mitől olyan kicsik, olyan fiatalok? Hát hogy lehet, mama, hogy a 43 óta halott férj, akihez te mindvégig hű voltál, 57-ben csinálja meg az utolsó kis árváját, engem? Hát hol az isten *f.ában* voltam én akkor 14 évig, Mama? Nem féltél, hogy egyszer valaki megkérdezi? Nem hát! Mert neked édesmindegy volt, mit mondanak, mit kérdeznek, mit válaszolnak. Te dolgoztál gyerekkorod óta, jóformán halálodig. És csak négyszer szakítottad meg a munkát, míg szültél. És lehet, hogy mindegy volt

De tényleg, Mama, mit, ugyan mit mondtál volna, ha megkérdezik, hogy én hol kolbászoltam 14 évig? Hogy a Szentlélek? Az? Az hozta a jó hírt madárként a szájában (a csőrében) a te szűz méhedig? No de az nem a Szűzanya volt? Csak nem elhitetted volna még ezt is velük? El, bizony. El, Mama, mert ki voltak éhezve ezek a szegény, templom nélküli, *telekarú-ürestökű* emberek valami nem kézzelfoghatóra. Terád, pontosan rád voltak kیهیzeve, Mama. Hát fátylat rá(d). Kéket. Az volt mindig is a kedvenc színem.

DOBAI BÁLINT

HA BARÁTOMNAK...

Ha barátomnak hívtalak,
a kincstáramon nincs lakat,
vigyed, mi kéne, hisz tiéd,
panaszold mások hisztiét,
ha bárkit ütnél, engem üss,
ha felragyognál, rám ne süss,
amikor hullni tervezel,
borom, pálinkám megkezel,
házamban tiszta ágy fogad,
kialszod minden átkodat,
ha elfelejted önmagad,
a lényeg bennem megmarad...

Ez volt a szándék, el ne hidd,
én döntöm romba elveid,
ha botlottam, estél velem,
ha égethetlek, élvezem,
ha nem volt pénzem, hívtalak,
a nődet vittem, nincs harag,
lelépek, hogyha bajba jutsz,
akasszon érted más bajuszt...

Egy hírem van, talán tudod,
vigyázz midet hová dugod,
hisz te sem voltál több soha,
csak bűneim lyuksógora.

AZ ÉN KIRÁLYSÁGOM

Az én királyságomban
nincs demokrácia,
sem nemzetszabdaló,
elvakult, vad pártok,
egység van és közös akarat,
funkciók és szabad emberek,
jaj, az én királyságomban.

Az én királyságomban
egyeneshátú a diplomácia,
nincs lobbis és prostitúció,
erő van és szolgálatkészség,
titánba mart elvek és
kotont alázó rugalmasság,
jaj, az én királyságomban.

Az én királyságomban
mindig telt a kincstár,
sohasem tartozik,
nem szívkojják senki,
mindenre jut elég,
senki sem kap többet,
jaj, az én királyságomban.

Az én királyságomban
szabad a gondolat,
teret kap a rossz is,
de csak tanulságul,
jog van és igazság,
szeretet és béke,
jaj, az én királyságomban.

Az én királyságom
ezért egyszemélyes,
ezért öl meg engem,
ezért nincs a Földön,
jaj, az én királyságom.

VALAHOL BRASSÓN INNEN

SZÓKE IMRE MÁTYÁS
novellái

BÜFÉKOCSI

Végül megismerkedtem a francia lánnyal. Illetve ő velem. Addigra sokat szájharmonikáztam, hangosan, feltűnően, érthetetlen okból. Azután a füzetemet vettem elő.

Kezdtem volna jegyzetelni, de két-három mondat után fűtültek felém. Fölnéztem, és ő volt az. Hosszú, szőke haj, gödrös arc, meztelen karok és lábak. A bokáin véraláfutások és sebek. „What do you write? – kérdezte. – Your memoirs maybe?” „Yes, yes.”

Éjszaka, tök sötétben vonatoztunk Erdélyen át. Aradon megnézték a papírjainkat, azután szóltam a többieknek: lehet dohányozni a büfékocsiban. Hatan-heten máris odahagytuk a szűkös hálófülkéket, azzal a szent elhatározással, hogy inkább emitt éjszakázunk, sűrű füstben, kocsmai hangulatban. Két asztalt foglaltunk el, kávé és sörtét rendeltünk, elégedetten dőltünk hátra. Román vonat, fucking kéjmámor, sweet Hungary is behind us. Hamutál helyett minden asztalra vízzel telt műanyagpohár került, és mi két ujjal, elegáns mozdulattal ejtettük beléjük a csikkeket, győztesen és lazán, ahogy spicces nők dobálják padlóra a használt condomot.

Jobbra tőlünk, magasított asztalnál ült a francia lány, zsibbadó lábát néha fölfektette a szomszéd ülésre. Pihentető terpesz. Ilyenkor vagy teljes csend támadt a kocsiban, vagy én nem hallottam semmit éppen. Mellette nyírt hajú, óriás-kék szemű, kövérkés fiú ült fekete pólóban. Vörösbort ittak és mosolyogtak. Azután mosolyogtak, váltottak pár szót franciául, és vörösbort ittak. Nemsokára vézna, barna hajú férfi

csatlakozott hozzájuk, angol nyelvre tértek át, koccintottak, vörösbort ittak, mosolyogtak. Fogalmam sincs, honnan tudom mindezt. Elvileg hosszú, elmélyült beszélgetésbe keveredtem a kisprózában rejlő lehetőségekről, és további fejlődésem lehetséges irányairól a szuggesztív hangú szerkesztővel.

– Nem biztos, hogy a regény ...

Sokat gondolkodom – szakítottam félbe –, ki lehetne hős ebben a mai világban? Egyáltalán. Mert egy regénybe hős kell, nem? Aki köré szerveződnek a dolgok. De legfőképpen: aki változik. Nem tudom, te láttál-e ilyet mostanában. És most nem arra gondolok, hogy elzúllott vagy tönkretették a hülye szokásai. Hanem az alapállásra. Emlékszel, mit ordítottam a helyes alapállásról, amikor összegyűltünk műhelyezni az Erdősorban? „Amíg azért jógáztam, hogy le tudjam szopni magam, addig nem működött!” Beszélgettünk a keleti gondolkodásról és mindenki azt hitte, hogy viccelek – még én is. Jót nevettünk. Pedig ez kurvára komoly, szerintem. Ki és miért jógázik erre felé mostanában. Kérhetek egy cigit?

Készségesen nyújtotta felém a dobozt. Kivettem egy szál valódi cigarettát, és élvezettel rágyújtottam. Előttem az asztalon fél pakli Sláger hevert, dohányszemét barna csomagolópapírban. Egész kartonra valót hoztam magammal az útra, de már most se bírtam ránézni. Balra tőlem a francia lány rózsaszín talpa világított és rázkódott finoman a magasban.

– Nem biztos, hogy a hős ... – kezdte újra a szerkesztő.

Rekedtes, mély hangját szívesen hallgattam volna, mégis kénytelen voltam félbeszakítani.

– Hát persze, hogy nem. Jól tudom, mire gondolsz. Mi, a kibaszott tömeg csak vagyunk, mint a növények, és megtörténnek velünk a dolgok. Történetünk kábé annyira monumentális, mint ez a hamu itt a cigi végén. Vajon lesz-e belőlünk pénztáros a Tesco-ban, vagy gondnok valami sötét bérházban? Sikerül-e összekapaszkodni valakivel éjszaka? Emlékszem, hogy dicsérted azt a kis novellát Margitról. Beszélgetek egy rákos nővel, és tulajdonképpen nem történik semmi. Csak ez a növényi létezés. Rákos, de adott pillanatban ez éppolyan rohadtul jelentéktelen meg természetes, mint az, hogy megiszik egy pohár vizet. És majd meghal. Mégsem ez a legérdekesebb benne, hanem, hogy már egy évvel a betegsége előtt azt hajtogatta, semmi kedve élni. „Életem egyetlen értelme, hogy van egy gyönyörű lányom, és nekem innen már se előre, se hátra”. Amúgy gondnok egy sötét, belvárosi bérházban. Vállalkozó.

– Na, például ez lehetne a ...

– És ettől rettegek én tulajdonképpen. Hogy csak itt pofázok összevissza, de közben élet-halál dolgok úgy dőlnek el bennem, hogy nem is tudok rólok. Érted? Nem is vesszük észre, hogy mennyire képtelenek vagyunk odafigyelni magunkra, másokra ...

A redaktor egyre szomorúbban tekintgetett körül a büfékocsiban. Az ablakon nem tudott kinézni, arrafelé csak a tükörképünket ringatta a sötétség. A sosem látott, misztikus erdélyi tájakból ennyi jutott egyelőre. Kértem tőle még egy cigit.

– Tudod, mitől kattantam be annak idején? – kérdeztem. – És hogy mitől gyógyultam meg?

Sietősen felhajtotta az utolsó korty kávé, magához vette a maradék ásványvizet, és szabadkozott, hogy ideje visszamennie a hálókocsiba. Tényleg fáradtnak tűnt.

– Majd még beszélgetünk a regényről, ha ott leszünk fönn – mondta búcsúzóul.

– Feltétlenül – bólogattam –, feltétlenül.

Előkotortam a füzetemet, és nemsokára hallom: halkan füttyöl a francia lány.

– What do you write? Your memoirs maybe?

– Yes, yes – feleltem, és sóváran néztem végig sebes lábain.

Az előttem heverő üres füzetbe ennyit írtam fel: „Télen síparadicsom. Valahol Brassón túl.“

KAROLA

Karola nálam aludt. H. lepasszolta Z.-nek, aki magával hozta a Klubba, és letette mellém a kanapéra. „Nálam nem alhat, ott az asszony.“ Pedig Karola tisztességes lány volt, aki nem egyezett bele csak úgy, hogy bárki ismeretlen magához vegye. Engem is megkérdezett előbb, úriember szoktam-e maradni ilyen helyzetekben. Mielőtt föltette ezt a kérdést, háromszor okádott a vécében. Annak előtte hosszan zokogott a vállamon.

– Biztos lehetsz benne, mondtam neki, hogy nem akarok visszaélni a helyzetteddel.

Karolából egész éjjel folyamatosan ömlött a szó, és nemcsak azért, mert közben tök részegre itta magát, hanem – mint bevallotta – születésétől való, ösztönös kényszer vitte rá. Lazán fűzött, homályos történeteinek lényegét három pontban foglalnám össze:

1. Karola férjnél van.

2. Mélyen vallásos.

3. A férje olyat tett vele, aminőt még soha senki, így hát most nem kívánczok haza.

Rövid ismeretségünk sajnos nem győzött meg arról, hogy története minden pontban fedik a valóságot. De ha mégis így volt, akkor Isten bocsásson meg nekem, Karolának és a férjének is.

– Azt mondtad, férjnél vagy. Hol van a jegygyűrűd? – kérdeztem.

– Ekcémás a kezem, képtelen vagyok hordani.

Mindenre volt válasza.

A bőrbetegséget leszámítva, Karola húsz év körüli, nehéz csontú, kicsattanóan egészséges lánynak tűnt. Úgy éreztem magam mellette, mint valami buddhista szultán, aki egyáltalán nem érti, miért épp neki mesélik az ezeregyéjszaka meséit. Egymás után rendeltem a málnaszörpöket. Senkit nem akartam lefejeztetni.

De lassan kirajzolódott előttem egy deklaszált férj képe. Karolánál sokkal idősebb, szegény és gőgös férfi, amolyan lakótelepi hedonista, aki nemrég költözött vidékre fiatal arájával, és gyakran álmodozik csoportszexről. És volt valami, amit a maga nyers valóságában, a házasság intim keretei között akart kipróbálni végre. Egyik este tehát dörmögések és gyöngéd unszolások közepette megkötözte Karola kezeit, és föltette a régóta esedékes kérdést:

– Na, akkor most seggbe dughatlak?

– És te ... nem akartad? - kérdeztem Karolát vigyázva, óvatosan.

– És én ... nem akartam – felelte kifürkészhetetlen arccal.

– Akkor tehát most elválsz tőle?

– Sohasem fogok elválni tőle.

Ezelőtt és ezután is záporoztak rám a hol erre, hol arra kanyargó történetek, amelyek majd mindegyike szexuális tartalmakat hordozott. Órákig biliárdozott egy lánnyal, akiről kiderült: leszbikus. Máskor meg technódiszkóban szórakozott, és megtudta két fiúról, hogy azok melegek. Ő, a maga részéről sohasem fogja megérteni, hogy lehet valaki ... buzi. Mert őt valamiért mindig is az olyan pasasok vonzották, amilyen a férje. Talán nem helyes, de így van.

Szédültem. Péntek este lévén tömeg verődött össze a Klubban, sűrű füst vett körül minket. Már tudtam, H. elérhetetlen, Z. lelépett, és Karola alig várja, hogy meghívjam magamhoz. De még nem ajánlottam fel. Arról faggattam ezt a nagy testű, mégis formás lányt, miért nem válik el, vagy miért nem tesz feljelentést, ha egyszer úgy érzi, megerőszakolták. Úgy nézett rám, mintha nem ezen a bolygón élnék. Először is, szereti a férjét. Másrészt pedig kereszténynek vallja magát, és a keresztényeknek nem olyan könnyű a válás. Harmadrészt viszont nem akar hazamenni. Ez van. Nagyon remélte, hogy legalább vendégágyam vagy matracom akad, amin elalhat.

Rövid szünetet tartottunk, míg lement a mosdóba. Amikor visszajött, kért még bort magának, elhelyezkedett a kanapén, hangját némileg lehalkítva folytatta a mesélést.

– Az a legrosszabb az egészben, hogy volt benne jó is.

– Tényleg?

Közelebb húzódott hozzám, és az este folyamán először kíváncsian nézett rám.

– Azt mondják, vannak olyan nők, akik szeretik az ilyesmit – sóhajtotta, és lesütötte a szemét.

Ekkor én, a botcsinálta szultán így szólottam hozzá:

– Hát igen, lehet azt élvezni, csak jobb, ha síkosítót használ az ember.

Gyakorlatias mondat volt, az empirikus megközelítésből fakadó hűvös, tárgyyszerű üzenet, melynek felvilágosító jellege szerintem tagadhatatlan. Azt gondoltam, ha valamivel hozzá kell járulnom Karola házaseletének reformációjához, a hedonista férj által támasztott igények legalább konstruktív felfogásához, hát ez a visszafogott intellektus alkalmas lehet rá. De tévedtem. Karola zokogni kezdett. Először a vállamra dőlt, majd miután tétován átöleltem, egész a mellkasomig furakodott, s vagy húsz percen át megállíthatatlanul, rázkódva sírt. Szemben, az asztalunk másik oldalán ülő fiú elkerekedett szemmel nézett felénk.

– Semmi baj, mindjárt megkönnyebbül – jelentettem ki, és demonstráltam, mennyire kézben tartom a helyzetet. Karola térdére téve a kezem, őserőt és magabiztosságot sugároztam. Mintha pontosan tudnám, mi történik, s mintha legalább is minden nap levezéynyelnek egy ilyen életformáló megkönnyebbülést. Mintha a pulóveremet is eleve könnyeszálakból és fájdalmas emlékek vérplazmájából kötötték volna.

Karola szíjogott kicsit, s még mielőtt újra magával ragadta a csuklások és rengések ereje, a következőt suttogetta készséges mellkasomba:

– Azt hiszem, én nagyon, nagyon szűk vagyok ... ott.

És csak zokogott tovább.

Jött a hajnal, és valóban elmentünk hozzám. Áadtam neki a matracot a galérián, én meg lent, kiszolgált kanapémon próbáltam elaludni. Karola ekkor már egész jókedvű volt, a sírhatnékja is elmúlt, felszabadultan csacsogott odafent. Egyszer aztán félbeszakítottam, és elalvás előtt összegeztem a hallottakat.

– Nem akarsz válni, szólni, de hazamenni sem. Ez aztán a kurva nagy patthelyzet, mondhatom, beszorították a királyodat rendesen.

Karola hisztérikusan fölnevetett.

– Úgy érted, hogy az én kényes, gyönyörű, szűz fenekembe.

Másnap, amikor már ettünk valamit, kávéztunk és nyújtózkodtunk, Karola megkérdezte, vajon legközelebb is alhatna-e nálam. Azt válaszoltam, hogy nem. Homályos érzés támadt mindkettőnkben.

– Miért nem?

– Minden eddigi szívből jött – mondtam –, de nem akarok képmutató lenni. Nem tudom, hogyan reagálnék legközelebb.

A villamoson egymással szemben ültünk, Karola felhívott valakit, de az lerázta őt. Tanácstalanul nézett a telefonjára. Felhívott valaki mást, de az is lerázta. Kinézett az ablakon, már nem akart mesélni.

– Szerinted most mit tegyek? – kérdezte a Blaha Lujza téren, ahogy megálltunk elköszönni.

– Ha van hová hazamenned, akkor menj haza – feleltem.

Úgy tűnt, mintha valamit még mondani akarnék, Karola készségesen állt, figyelt.

– Igen?

– Nem, semmi.

Elindultam a Klub felé, zsebre tett kézzel, felhúzott vállakkal. Hideg, ködös idő volt. Húsz méter után visszafordultam, mégiscsak megadni Karolának a telefonszámomat, és engedélyt adni rá, hogy olykor nálam aludjon. De már eltűnt, fölszállt egy másik villamosra.

BÉKÜLÉS

Nelli most nem volt gyönyörű. A feltűzőt haj kevésbé állt jól neki, plusz okostojás-szemüveget viselt, és egyáltalán, szeptember volt már, baljós, halovány fények, kardigános idő.

Meglepődtem, amikor elem toppant. Egy Le Biscuit nevű hely előtt ácsingóztam éppen, odabent felolvasásra készültek ismerőseink, én meg azon tűnődtem, vajon szabad-e dohányozni a keskeny teraszon, ahol egymás mellett, üresen állt négy asztal, szorosan mellükre támasztva kék-fehér székek. Aznap délelőtt már csalódnom kellett egy csinos, kihalt cukrászdában; ott megtiltották, hogy a kitett asztalhoz ülve rágyújtsak kávézás közben. „Csakis öt méterre az üzlettől” – szabadkozott egy vézna, formaruhás hölgy.

Nelli persze rohadtul gyönyörű volt így is. Minden erőmet össze kellett szednem, hogy ne szélesen vigyorogva köszönjek rá, ami sajnos csak félig-meddig sikerült; épp annyira, hogy nyilvánvalóvá tegyem: öregedő balfék vagyok, és nem haragvó férfi. „Szervusz!”

Két nappal korábban a következőket írta sms-ben:

„Kedves Vid! Tudom, hogy tegnap nagyon modortalan voltam veled, túlmentem minden határon, semmi okot nem adtál rá, hogy így viselkedjek. Remélem, meg tudsz bocsátani. Nelli”

Ja, hát kurvára megsértődtem. Szuicid örijöngésem tetőpontján leültem egy kocsmában, és hibernáltam a Facebook-profilomat. Úgy véltem, ez elegánsabb módja az önpusztításnak, mint ha hideg vasat döfködnék a hasamba és a padlóra ereszteném a beleimet – de okosabb és feltűnőbb is.

Nelli most odalépett hozzám, két puszit nyomott az arcomra, amit én egyfelől megengedtem, másfelől erősen kontrollált mozdulatokkal, merev nyakkal, hűvös ajakkal viszonzottam. Bal tenyerén üres fél gesztenyehéjat, meredező tuskéket emelt az arcom elé.

– Látod?

– Gesztenyehéj – mondtam tompa hangon.

Azután félrekaptam a fejem, fölnéztem a szemközti ház szemérmetlen, repedező homlokzatára. Nelli, ha kivágott szívet egyensúlyozott volna a tenyerén, a látszat szerint az sem érdekelt volna.

– Nyúlj bele, milyen finom a tapintása ott belül!

Mutatóujjam hegyét vonakodva érintettem a gesztenyehéj belső falához, közben összevontam a szemöldökömet, arcomon enyhe undor és szemrehányás tükröződött, mintha döglött kaméleon tetemét kellett volna böködnöm.

– Kibaszottul selymes – mondtam.

Nelli lehorgaszotta a fejét, és odébb ment tőlem úgy másfél-két méterre. Most, hogy nem látott, rajongva néztem rá. Nemcsak karcsú és szomorú és tizenkilenc éves, de a legnagyobb tehetség, akivel valaha dolgom volt. Bentről, a kávézó üvegfala mögül mosolyogva intettek neki a felolvasásra készülő lányok. Vele egykorú mind, évfolyamtársak. Visszaintett.

– Ihatnánk egy kávé itt a teraszon – mondtam hivatalos hangon –, már ha megengedik, hogy rágyújtsak.

– Nincs pénzem – mondta Nelli.

– Nekem sincs.

Igazított egyet a szemüvegén.

– Illetve van, de most nagyon be kell osztanom.

– Akkor a vendégem vagy. Kávé kérsz? Vagy sört?

Fájdalmas-megvetően fintorgott egyet, mintha a sör valamikor, nem is olyan régen, mélyen megbántotta volna.

– Nem kell sör!

– Biztos? Pedig szívesen...

– Te mindig kávé iszol, és én most iszom veled egy kávé!

– Oké.

A Le Biscuit belül tágas, elegáns helynek bizonyult. Amint masíroztam befelé, az egyik költőcsajszi éppen föl nézett a laptopja mögül, nagyvilágian rákacsintottam, azután megkerestem a pincért, és két hosszú kávé rendeltem a teraszra. Amikor visszatértem, Nelli már az egyik kék-fehér széken ült, feszülten, összezárt térdekkel, és dohányzott; nem érdekelt, hogy szabad-e vagy sem. Egy ideig

mindketten csak bámészkodtunk és hallgattunk. Azután pikírt megjegyzéseket tettünk a szemközti házra, és az egész elhanyagolt, lehangelően málladozó Frankel Leó utcára.

– Sosem értettem, mi olyan nagy szám ebben a Budában – mondta Nelli.

Azután minden átmenet nélkül rám förmedt.

– Ugye tudod, hogy tiszta szívemből szeretlek, és soha, de soha nem akarnék helyetted mást... apu!

Szerettem volna átölelni, de nem engedte.

– Igen, tudom – mondtam bizonytalanul. – Én vagyok a világ legrendesebb apukája.

Nelli maga elé tette a fél gesztenyehéjat az asztalra, és hamutál helyett kezdte használni. Összeégette a belsejét, megnyomorította benne a csikket, majd a kész művet áttolta elé.

– Akkor ne mássz rájuk! – kiáltotta. – Ne csorgasd a nyálad a barátnőim után!

És sírt. És elfutott.

VESZTERGOM ANDREA

VENDÉG, IDEGEN

Czóbel Minka emlékére

Magányomban lettem idegen magamban,
visszafelé mentem, előre haladtam,
kívül maradt minden, bár idebenn lennék,
önmagam szólítom, mint idegen vendég.

Maradtam volna. Csak egyetlen helyen.
Talán ott is voltam. Talán csak képzelem.
A hópelyhek halottak, kiveszett csend ég,
az elhullajtott hang az idegen vendég.

Távolabbról betörtek néha a szavak,
testet kaptak bennem, mint egy-egy árnyalak,
nyújtott kontúrjukat a falakra kenték,
aztán távoztak, mint egy idegen vendég.

Elmúltam volna? A képet sem találom,
nyúlik, vergődik a múlt egy pókfonálon,
vágyaaim nincsenek, csak hidegek, szendék,
elhagyott az izzás: az idegen vendég.

Ütköződnek bennem tiltott eszmerendek,
formabontó az, hogy újra elmerengek,
lelkemet megtartva egy kivetett test ég,
s benne vagyok végleg az idegen vendég.

CSIBÉSZHERCEGNŐ

Szécsi Margit emlékére

Sajog láthatatlan sebhelyem:
megint a külvárosba vágyom,
titokban feküdni meztelen
a Narcisszosz-hintaágyon.

Pár füstkarikát elereszték,
a belváros rút esti körkép:
kövér kurvák húsából esznek
az aktuális mintatörpék.

Szobor nincs, csak a képzelt cövek,
sorozatlövésektől fáj a
Dunapart, kikötők, a kövek,
Európa vérző aortája.

Visszaszorított amplitúdó.
Megszoktuk azt, hogy verni szoktak,
taposni, mint a halni tudó
ellenséget az elbukottak.

Lázadó, rótták fel ezerszer,
s nevettem, mint a bájos asszony,
ereimben öntudat tercel:
örökre földjére ragasszon.

Mítoszok közt szültem meg énem,
mit nekem a sznob ős-nemesek!
Válogatatlanul, keményen
az igazban helyet keresek.

Szívem, ha kellett: repült, ráért,
ma is néha vadonba vágat,
gyűlöltem a prűdériáért
a mosolygó szalonbabákat.

Két szárny helyett néggyel repkedek
néha kölcsönbe véve Tőle,
hangos vagyok. Ő a csendesebb.
Öröm Ő, ahogy én az őre.

LÁTHATATLANUL

Rab Zsuzsa emlékére

Voltam bátor és érc-hideg,
aztán csendes is. Csacska nyúl.
Nem baj, ha ezt nem értitek.
Rejtve és láthatatlanul.

Mások hibáján buktam el,
vagyok, ki holtig sem tanul:
velőmbbe szervült sok panel
rejtve és láthatatlanul.

Mi volt, két kézzel dobtam át
a tűzfalon, s maradt a null.
Ittam nyaraknak bordalát
rejtve és láthatatlanul.

Végtelen folyó, s parttalan,
ki saját deltájába fúl,
szépsége nincs, de hangja van
rejtve és láthatatlanul.

Dunán innen, de nem vagyok,
talán majd máshol. Arra túl,
újabb nyár, másik bordalok
rejtve és láthatatlanul.

FÁTÓL AZ ERDŐT

SZÁVAI ATTILA novellája

Direkt mondtam anyámnak, hogy ha jönnek a rádiósok, akkor zörögjön át, hogy meg tudjam fogni a kutyát. Nem harap amúgy, csak ha hidegfront van. Szerintem migrénes. Jó napot kívánok, amúgy, Zsófi vagyok. Na, ez itt a műhelyem. Az ott az esztergapad, itt a munkapad, a satu. Majd bemutatják a hallgatónak, ahogy akarják. A forgácsot direkt hagyom gyűlni. Szeretem az illatát. Kár, hogy a rádióban nem lehet illatokat közvetíteni.

Üljenek csak le nyugodtan. Gondolom, nem baj, ha közben dolgozok. Én úgy tudok igazán magamról beszélni, ha közben azt tudom csinálni, ami igazán azzá tesz, aki vagyok. Hogy lány létemre fafaragó, az se gyakori, ne is mondja. Kicsit azért büszke is vagyok. Nagyapám is az lenne. Amúgy, de őszintén, teljesen boldog vagyok, bár, néha úgy érzem, mintha derékig faforgácsban gyalogolnék. Ami önmagában szép lehet, de mégis csak nehéz. Hogy hol is kezdődött...

Öreganyáméknál mindig volt a falon valami faragott kép. Alattuk történt meg a gyerekkorom nagyanyámékra eső része. Általában hétvégén, plusz a nyaralás. Az öregék lakásában sok faragott tárgy volt. Szerettem nézni ezeket a vasárnapi húsleves illatában. Ilyenkor mintha megszűnt volna a világ. Vagy elkezdődött volna. Nem tudom. Mint mikor egy magányos, de nem egyedül élő fa a dombtetőn szétnéz és látja a mezőt, a távoli erdőt, éjszaka a csillagokat, az univerzumot. És magáénak tudja az egészet. Hogy köze van mindehhez. Na, valahogy így éreztem én is olyankor. Meg olyankor, mikor fetrengtem a friss forgács szelíd, nyers illatában.

Volt ott nekem egy nagyon szimpi faragvány. A konyhai falvédő fölött volt. Fából faragták ki a tájrészletet, patakkal, kismalommal, erdőszéllal. Valahogy úgy elment alatta a gyerekkorom, hogy szinte észre se vettem. Aztán egy őszi koraeste elkezdtem nézni a képet, úgy igazán látni. Úgy tudtam nézni, mint még soha. Olyan szépnek láttam, hogy szinte beleharaptam.

Amúgy nagyapámtól tanultam a szakmát. Illetve úgy mondta az öreg, hogy vannak fogások, amiket illik tudni, a többit már mindenki saját maga alakítsa ki. Mert hát végül is mindenkinek másféle stílusa van. Nagyapa a disznóólak ajtaját is faragásokkal díszítette. Az udvari budi felőli ólajtóra például azt faragta, mikor malacokat vettek '72-ben a váci piacon. Ilyen kis jelenet volt kifaragva, lábasjóságok, kofák, háttérben a Pilis, meg ilyenek. Mindig büszkén mutogatta búcsúkor a távoli rokonoknak, hogy ehe, nálunk ilyen is van. Nyugodt öreg volt amúgy. A fa valahogy megnyugtatja az embert. Meg fogom ezt fejteni. Pontosabban egyszer történt csak baj. Nagyapa évekig nem tudta megfejteni, pontosabban megemésztetni, hogy mikor a sógoráék Zakopanéba mentek síelni, akkor onnan egy kicsi fa sőtartó talicskát

hoztak haza a feleségének. Akkora, mint egy mobiltelefon. Hogy mennyire megsértették őt ezzel, nagyapát. Három kocsí rönkölt fát hasogatott fel, mire helyrebillent benne a lélek.

Mennyi idejük van? Végül is ráérünk, nem? A fa sem szalad el. Én sem. És mivel a kutyát, ahogy hallom, elengedte anyám az udvarban, hát maguk sem. Ennyi. Mennyi műsoridőt kapunk? És tényleg abba a műsorba megy, ahol különleges szakmákat képviselő fiatalokat mutatnak be? Hát a nagyfater tiszta büszke lenne rám. Szóval, beszélgetünk másfél órát és abból vágnak össze háromnegyed órát, aha. Ez olyan, mint az esztergálás, ott is van egy mennyiség, amitől meg kell szabadulni, amitől hozzá lehet jutni a lényeghez. De van ez az emberrel is szerintem. Valahol én is így voltam. Volt nekem is egy csomó olyan dolog az életembe, amiről később kiderült, hogy fölösleges, semmi szükségem nincs rá, sőt, amíg jelen vannak, pont, hogy eltakarják a lényegét. A fa szeretetét.

Most kicsit kiöltöztem, már ha a flanel ing kiöltözés. Nem ebben szoktam különben. Van egy kopott mackóm, abban faragok. Meg egy régi Sandokan-os pólóm. Beteszek egy Chopin cd-t és átadom magam a fának. Átadom magam a lehetőségek végtelen birodalmának, hogy azt és úgy faraghatok, amit és ahogyan akarok. Egy szép Chopin-etűd olyan, mint egy szék, aminek a támláját angyalok faragták: szépen bele lehet ülni és elgondolni a nagy dolgokat.

A családról is? Anyámék rám hagyták a faragásmániát, belenyugodtak. Látják, hogy boldog vagyok, valamennyi pénzt is hoz, jönnek néha riporterek, nagy baj nem lehet. Amúgy egyke gyerek vagyok. Néha tényleg úgy érzem, hogy egyedül vagyok, mint szürke számár a ködben. Vagy, hogy a témázásnál maradjak: mint magányos fa a viharban. Például.

Hogy milyen kapcsolatom van még a fával? Sokat járok a természetbe. Az erdő ősszel a kedvencem. Fetrengeni a langyos avarban, mint valami nagy műhely forgácsszőnyegén. És elgondolni ilyenkor, hogy, de tényleg, hogy mekkora óriási is ez a műhely. Se vége, se hossza. Barátnőm szerint tisztára egy fába szorult fereg vagyok. Ó meg vagyonokat költ körömlakkra...

Hogy van-e még fafaragó a családban? Az egyik rokonunknak van faiskolája. Vasárnap esténként szeretek kiülni ebbe a, hogy is mondjam, szóval a csemeték közé és csendben hallgatni, ahogy nőnek. Ha kérnek friss teát, ott van a sarokban a kis vaskályha, van azon egy kancsó, nyugodtan szolgálják ki magukat. Mikor megszülettem, nagyapa kétségbe esett, hogy mi lesz a műhellyel, mondván, hogy ő még nem hallott női fafaragóról. Nem tudta elképzelni, hogy egyszer majd női ágon bontakozik tovább a családi mesterség lombozata. Legkevésbé apa nem örült, hogy fafaragó lettem. Szerintem csak azért zavarja, hogy jól érzem magam, mert neki sokkal rosszabb gyerekkora volt, mint nekem. Szerinte egy ilyen fiatal lány életében olyan részek is kellenek, amikor nem egyezik minden, mikor kicsit recsegnek az eresztékek. Hogy kell az élet sűrűje is, nem csak Chopin, meg a faforgács. Szóval, hogy én így nem látom a fától az erdőt, vagy mi. Mi? Hogy elfelejtette bekapcsolni a diktafont... megesis. Majd akkor innen vesszük. Addig legalább végzek ezzel a székláb-esztergálással. Utána a kézimunka már jóval halkabb. Csak ölbe veszem és faragom. Közben kérdezhet.

ISTEN SZERETI MELINDÁT

MÁNYOKI ENDRE *novellája*

Almosligeten közel esett a kocsmá a templomhoz. Semmi különös nincsen ebben, a kocsmá kevésbé álmos Ligeteken is közel esik a templomhoz.

Történt egyszer, hogy fetrengett a röhögéstől a Polgári Kör népe, de nem bent az ivóban, hanem előtte, a járdán. Azt röhögték, hogy Munkácsy Melinda zokogva vonaglott a saját sarában, odaát, a szemközti buszmegálló peronján. De ez még semmi volt. Az ellenben több, mint ok a vigalomra, hogy éppen ekkor kezdtek szállingózni a miséről a hívek, s torpantak meg Melinda különös fürdőzése láttán. Némelyek a széttárt ujjak mögé rejtettek s visítotak, mások, az emberebbje, odarohantak Munkácsy Melindához, s próbálták a csúfságából valahogy kiemelni.

Ha valaki akkor elfogulatlan szemlélőként arra járt volna, s legkivált ha szárnya van és fölējük libben, bizonyosan így emlékezne vissza a jelenetre: balról a kocsmá népe hentereg, jobbról, a másik járdán mások, de fordított kedéllyel. A két boly közt meg szenvtelen húzódik a fútca rekkenő aszfaltja: nyár van, kopasztó kánikula. A szemlélő még arra is fölfigyelhetett volna, hogy a templom tornya tövéből néma iszony, a Polgári Kör kopott vörös csillaga alól pedig üvöltés csap föl az égre.

Az iszony Vak Kántás Péteré, az üvöltés Kántás Kis Andrásé volt. A történet pedig a miénk.

Álmosligeten a Polgári Kör valójában nem a polgári kör neve volt, hanem azé a csapzott csapszéké, mely az egykor volt polgári kör, később Munkásotthon oldalában nyert tanyát a Tanács vagy az Áfész kifürkészhetetlen kegyelméből. S bár az épület többi része sem volt kevésbé viharvert, annyi ereje maradt még a pallérozottabb időkben, hogy elbírja hátán a lécekből és villanykörtékből épített vörös csillagot. A horpadt házban eleinte még élet is akadt: úttörők dalolták benne a mintamókust, kiszisták tettek hamis fogadalmat a pártra meg a népre, akikkel egy az utuk. Aztán ez is elmúlt, mint Csövi Veréb, a falubolondja koponyára száradt bánata, ha valaki véletlenül fizetni találta a fröccsét. A düledező falak mögül egy ideig még ki-kirajzottak

olykor az irodisták, mígnem a kocsma végképp magára maradt – s átkeresztelkedett Polgári Körré.

A Polgári Kört még annak 1041. sz. Kelet-Pesti Áfész italbolt korában Munkácsy Katinka vette ki gebinbe, s ő volt benne a mindenes. Ám ezért még nem járt volna hódolat. De Pici Baba, ahogyan akkortájt szólították, szép volt. Szép volt az ájulásig. „Orcája akár a csecsemőé, tekintete szelíd, mint a mézes kukoricán hizlalt dodómadár szeme, ajkán szakasztott Gioconda-mosoly“ – szavalt Doncsev Sztoján, fuvarostól szokatlan hevülettel. Aligha akadt hát férfiember, akibe ne állt volna görcs a Baba közelében.

Egy ilyen volt csak: Gózon, a Görög, aki alig egy ideje támogatta a söntéspultot. Senki sem tudott róla semmit. Azt sem, miért Görög, és azt már végképp, hogy nem Gózon a neve. Hanem Kántás Kis András.

A történet most a régmúltban folytatódik.

A Kántás famíliában kitört a belviszály. Hazajött Józsi, a kisebbik fiú, és beült a közösbe. Magától ment el vagy három esztendeje, de nem magától jött vissza, hanem hívásra. Az apja, Kántás Kis János küldött neki levelet, s ki is bélelte a kopertát indigóba csomagolt forintokkal; bölcs ember volt az öreg paraszt, sejtette, hogy vasútjegyre se futja a tékozlónak. De nem a szeretet, s nem is a krisztusi megbocsátás vitte rá a cirkalmas kérésre, hanem csak a tehetetlen düh, amit az otthon maradt idősebb fia, ifjú Kántás Kis János iránt érzett csitíthatatlanul. S hogy mi volt a fullánk mérge, melyet ifjabbik János napra nap az apja lelkébe fecskendezett?

A szülő leve volt az, azé a szülőé, melynek tőkéit a fiú oly makacs önfejűséggel szorgalmazta szántóra-legelőre telepíteni, mondván, hogy az utat, mely a két tag között húzódik, maga a Jóisten is csapszék mellé rendelte. Húzta az igát János, szántott és legeltetett, vetett és kapált, etetett és itatott, de nem múlt el este, hogy ne pörölt volna a maga igazáért. Nem hallgatott a Belzebubra sem, nemhogy az apjára. Eladdig, hogy idős Kántás Kis János árkust szerzett és tollat fogott: levelet írt a földtől elfutó kisebbik fiának, jönne haza és venné át tőle a gazdaságot, mert János el van szánva rá, hogy végveszélybe sodorja minden életüket.

Hazajött Józsi, János meg azon nyomban elment. Ami rajta volt, ruhából is csak annyit vitt magával. Az ajtóból még megköszöntötte öccsét s biccentett az apjának-anyjának. De a kaput már úgy vágta be maga után, hogy kitörött az öntöttvas zár nyelve. Úgy is maradt, mert Józsinak csak annyi gondja volt a reparálására, akár a többi háztájra: semmi.

Ifjú Kántás Kis János még aznap beállt a Munkácsy-portára napszámosnak. A reggel azonban már a megyeházán találta; névváltoztatásért folyamodott a hivatalban. Vak Kántás Jánosra kereszteltette át magát. „Fél esztendő se pergett le az idő nyakában, midőn János oltár elé vezette Munkácsy Margitot, a nála kilenc ősszel hervadtabb hajadont, aki egyedül ápolta magatehetetlen apját, Munkácsy Bíró Mártont, Cinkota egykori urát s bíróját, ki idejekorán

váltókra cserélte ősei karnyújtásnyi domíniumát. „Nem maradt a birtokból semmi, csak a cinkotai kavicsbánya fölött terpeszkedő domboldal” – mesélte a századik éve ajtaján kopogtató Sári mamám. „Ide vezette ki frissen vett feleségét, a szemre nem szép, de szelíd Margitot Vak Kántás János az esküvő után, és itt mutatott csöndesen körbe: – Szólót látsz itt, Margit, ha nem látod is. Bor fog innen folyni, ha addig élek is.”

A történet továbbra is a régmúltban folytatódik, de már több benne a homály. Biztos, ami biztos: Munkácsy Bíró Márton kisvártatva visszaadta lelkét a Teremtőnek. Fél világra szóló temetése volt – Cinkotáról ugyanis nem jött el senki, csak a ligetiek düledeztek a torroskadtra terített asztalai között. Vak Kántás Jánosnak már ez se nagyon tetszett: a gyaloghordóban rejtegetett maradék aranyat ő föld-szerszámvásárlásra fordította volna inkább, mintsem hogy a gyűlevész népség az ő pénzén a mások borát vedelje. „Becsülöm magát, János, mert dolgoz és elszánt ember – mondta Vak Kántás Jánosné, született Munkácsy Margit –, de apám szent akarata volt, hogy a népe vigadjon az ura temetésén, és ne sírjon.” Nagyobb baj ebből nem is lett volna, mert János nyelni megtanult az apja portáján. De amikor a többi pénzből Margit összeszorított ajakkal márvány kriptát emeltetett az álmosligeti temetőben, Vak Kántás János fölhorkant, akár a sebzett disznó: „Megcsaltál, Margit! Megcsaltál egy halom kövel. Úr lehettünk volna, ha bízol bennem. De szolga vagyok megint. Hát jó, ha így akartad” – és kiköltözött a régtől használatlan nyári konyhába.

Évek jártak el fölöttük. Ha találkoztak is, elkerülték egymást. Bánatból s büszkeségből jutott is, maradt is mindkettejüknek. Míg nem a külső világ, melyhez kevesebb közük volt, mint amennyi egymáshoz maradt, úgy döntött, hogy mindenkitől elvesz mindent: földet, szerszámot, lábas jószágot – és fölszántja a ligeti temetőt.

A kriptát nézték mindketten, ahogy a földgép elborítja. Margit a sír mellől, János messziről. De ő sírt hangosabban. Aznap éjszaka se váltottak egyetlen árva szót sem. Csak ölekeztek, és itták egymás könnyét. Harcoltak és ernyedtek, küzdöttek és engedtek attól fogva, éjre éj, oly szenvedélyben, mely után nappal sem kívánczozott beszéd. Aztán a rend szerint megszületett Vak Kántás Péter. Nevelték, ahogy tudták: több volt benne a mozdulat, mint a szó. Több a csönd, mint a beszéd. Végül pap lett belőle. Mikor a szemináriumából visszatért, oly természetesen foglalta el helyét a megüresedett parókián, mintha oda született volna. És beszélt. Csöndesen és szépen. „A szószék fölött Isten szent ege kéklett” – anyám legalábbis mindig ezt mondta, mikor hazajött a miséről, emelte égnék a tekintetét Guszti, a marhapásztor. „Attól fogva a templomba azok is eljártak, akik a tornyát is csak messziről vették észre.”

Ám az, hogy Munkácsy Bíró Márton aranyából kriptá épült, nem csupán Vak Kántás János dühét korbácsolta föl, hanem Munkácsy

Sándorét is, aki későszülött testvére volt Cinkota egykori urának, afféle életveg tekintetű művészfajzat, kékfestett kendővel a nyakában. Guszti szerint hatalmas, tarka vásznakat festett, ordító színekkel és ordenáré nőkkel, akiknek feje nem volt, csak fara meg szőre, és oda vörös festékekkel leöntött kavicsokat ragasztott – ám Guszti e téren nem a legbiztosabb hírforrás.

Valami nagy bika mégsem lehetett, mert felesége, Jacsmenyik Irén piacon-utcán egyre a férfinépet kémlelte, s a templomba is csak azért járt el, hogy mise közben elkapjon egy-egy sóvár tekintetet. Valaminek végül történnie kellett: talán Munkácsy Sándort szállta meg a dühéből felajzott ihlet, talán végtére Irén fektette rikító vásznára az urát – gyermek született a piktor házában, ki a keresztségben a Melinda nevet kapta.

De itt a homály már köddel fenyeget. Álmosligeten percet sem szűnt a szóbeszéd arról, hogy Melinda apja valójában nem más, mint az elvadult Kántás-porta elvadult ura, Kántás Kis József, aki hajlott Irén hívogató tekintetére, s besegített a gyerekáldásba. A pletyka Munkácsy Sándort sokáig el sem érte („ki se ette a fene a műteremből”), de amikor elérte, kipakolt – a ház elé, mindent: bőrröndöket, járókát, gyereket. Jacsmenyik Irénnek így telt ki a sorsa, de nevetett rajta teli torokból. „Hogy a pemzlid nyele állna a valagadba!...” – a környéken csattogtak a zsalugáterek. A nép a réseken át figyelte, miként rakja föl Kántás Kis József a betyárbútort a taligára, s húzza hazafelé, bal kezében a síró Melindával. Irén a szerelvény végén baktatott, s káromkodott zokogva.

Eseménytelen évek jöttek – mondaná a krónikás, ha megelégedne a közhelyekkel. De se meg nem elégedhet, sem eseménytelen évek nem jöttek. Idős Kántás Kis János akkorra már megroggyant a sorcsapások alatt. Földjét elvették, a fiát elüldözte, ez a másik meg „mihaszna volt, semmirekellő lett”. Irén jöttének először megörült, „talán még ráncba is szedi a senkiházit” – tépelődött fakó hangon a kocsmában, de ez nemigen érdekelt senkit: Melindáról faggatták volna inkább... Egy reggel híre jött, hogy kiöntött a patak. Idős Kántás János akkor újra s utoljára a térdére ültette Melindát, gyípacizott vele, aztán csendesen elment. Úszó gerendák, fölpuffadt disznók és rothadó tyúkok között látták, ha őt látták, széttárt kezekkel, arccal a fenék felé fordulva sodródni.

Igen, esemény adódott bőven: Kántáséknál állt a világ, pedig dehogy is állt; József és Irén a szomszédság színe előtt állt bosszút az „álnok, fürkész világon”. Ették, amit az udvar adott, s tették, ahogy a kedvük parancsolta. A mosóteknő rengett, akár a hánykolódó tenger, hullámai átcsaptak a káván, midőn Kántás József és Munkácsyné Jacsmenyik Irén mohón áldoztak átkozott szerelmüknek. Kisvártatva újabb gyermek sírt az udvaron: megszületett Kántás Kis András. Kétévesen már pánnyván tapogatta a körtefa körül a földet, s nézte kétévesen szemekkel, miként üti le a tyúk fejét az apja, hogyan fojt macskát, belez ki ürgét, menyétet, sündisznót – és sütögeti a húskat nyílt tűzön...

Itt már a szálak összebonyolódnak, s a mesélő sem igen ismeri ki magát. Tény, hogy Kántás Kis József és Jacsmenyik Irén néhány eszelős év múltán meghaltak: József megmérgezte Irént, majd fölakasztotta magát a körtefára. („Búcsúlevelet nem hagytak, de az nem is lett volna méltó hozzájuk” – mondta Guszti, a marhacsősz filozófus, de hogy honnan vette, nem tudható.) Valaki látta, hogyan birkózott zokogva Kántás József a földön vergődő Irénnel, s az összehányt gúnyját le se vetve dobta át a kötelet a faágon. Kántás Kis András még előtte eltűnt, senki nem tudta, hová. Állami embert nem láttak a környéken.

Munkácsy Melindát Munkácsy Sándor elismerte; aláírkantott minden passzust, amit az orra alá nyomtak. Elismerte a lányának, de vissza nem fogadta. Igaz, Melinda sem ragaszkodott a költözéshez. Attól fogva egyedül lakott a Kántások kiürült portáján. Hamar fölalta magát, rendet rakott, szerényen élt, szavát se lehetett hallani, csak ha megkérdezte, mikorra hozza a tiszta ruhát, hogyan szortírozza az eszcájgot, s hogy az összes babot eladja-e a piacon, vagy más tervük van a háziaknak. Csönd, hosszú és álmatag csönd ült Álmosligetre.

Mígnem Melindán – még szinte gyereklánként – kiütközött az állapota. Gömbölyödött a hasa szépen, nőtt-telt a melle, nehezült a járása. Óvatosabban végzett minden munkát, de ugyanoly precízen, mint előbb. S mert nem mondott semmit, s mert a dolgában hiba nem akadt, nem is tudott emberfia jottányit sem a történekről. Csak annyit, hogy Melinda otthon, egyedül szülte meg a lányát, s hogy harmadnap délelőtt a templomba vitte: keresztelné meg Vak Kántás Péter, a jólelkű plébános. Hétfőt írt a naptár, a piactér mégis teli volt ráérő asszonyokkal... Melinda a gyermekkel sokáig időzött a sekrestyében, mintha cseppet se izgatná a kint lebzselő tömeg. Aztán némán átvágott a téren.

Álmosligeten persze sokáig nem maradhatott titokban semmi. Tudvalévő lett, hogy a kislányt Katalin névre keresztelték, de ez nem adott volna okot a találgatásra. Az már annál inkább, hogy a teljes neve Munkácsy Katalin lett. Miért Munkácsy? Talán a tulajdon apjától esett meg? Igaz, járt hozzá is, gyakorta, mosni, takarítani, kertet gondozni...

De hiszen a piktor, miután egyedül maradt, s legkivált Irén halála óta, valóban megbolondult. Előbb a háza kertjében rendezett kiállítást a festményeiből, s a kezüknél rángatva próbálta a járókelőket betéríteni az udvarba. Később az üres piactéren ordítozott: „Az új művészet irtózik a széptől! A szépség álnok! Hazudik és megcsal! Az ösztön üljön diadalt rajtatok!” – de pechjére a piac az iskola mellett volt, s az igazgató kihívta a rendőrséget. Ezzel Munkácsy Sándor sosem volt művészi karrierje véget ért.

Melinda tette a dolgát, Katinka pedig – így szólította mindenki Munkácsy Katalint – szépen gyarapodott. Anyját néhanap még énekelni is hallották: így csitítgatta, így vidította a kislányt. „A maga

nevére vette – ebben egyezett ki végül Álmosliget elmélkedésre hajlamos népe –, de hiszen jól is tette az árva. Csak a Szent Péter asztala előtt kell majd az apa nevét bediktálnia.“

Az idő szakasztott olyan, akár az elbeszélés. Hosszú csöndek tördelik szét, s ugyanők rakják össze. Történetünk a végéhez közeledik, de hogy megtudjuk-e, ki s mi végre alakította – az talán örök titok marad.

Munkácsy Katinka fölnőtt. Vállas lett és mellyes, szelíd és szorgalmas. Mi minden fonódott össze benne, azt kibogozni egy tudósnak is becsületére válhatna – de hogyan is volt volna efféle Ligeten? Nem is volt szükség a tudományra, hiszen ment minden a maga rejtélyes, köznapi útján.

Vak Kántás János és Munkácsy Margit pedánsan éltek: a szegénységüket úgy viselték, akár a negyvennyolcas honvédok a semmit érő medaliont szakadt-tiszta gúnyájuk mellén. Együtt jártak mindenhová, és mindig kézen fogva. Évente egyszer, az esküvőjük napján, kenyeret, sajtot, almát csomagoltak a fonott fedeles kosárba, és átsétáltak a cinkotai kőfejtőhöz, amely fölött a cserjék már végképp benőtték Vak Kántás János csudaszép álmait.

Mondom, Katinka lassan belenőtt a világba, olyan szépen, ahogy az anyja élt. Az idő mindent önmaga rendez el, s úgy volt az rendjén, hogy a Kántások és Munkácsyak drámáját is belehajtogassa az álmosligeti legendáriumba. Hogy miként zuhant ki onnan mégis, annak megmondhatója nincsen. Katinka egy vasárnap délelőtt, hazajövet a templomból, csöndesen összecsomagolta kevéske holmiját, és búcsút se mondva sírva rimáncodó anyjának, beriglizte maga mögött a kaput.

Nagy a Melinda vétke, mindenki tudta. De hogy miben áll, azt senki sem. Vitte tovább a sorsát, még ha a málhája az egekig púposodott is. Arca megfogyott, kezei megnyúltak, de a tartása épp' olyan egyenes maradt, mint amilyen izzó a tekintete. Ment Ligeten minden átkozott nap, tette a dolgát, s szólni csak akkor hallották, ha megkérdezte, hogy a szedett borsót mind elvigye-e a piacra. Ment ő mindenfelé, csak arra nem, ahol a Polgári Kör népe gabalygott, a kocsmáé, melyben Pici Baba, született Munkácsy Katinka, a tulajdon egy lánya volt a csapos és a bérlő egy személyben.

Arra egyszer ment csak: azon a kánikulai napon, ahonnan a történetünk elindult. Ment lassan s elszántan, mint akit önnön hóhérrja szólít, s lezuhant a saját sarába a buszmegálló peronján.

A történet itt valóban véget ér. Valamirevaló elbeszélő tudja, nem élhet vissza az olvasó bizalmával. Nem mondhatja el, amit csak sejtít, s nem térülhet el arra, ahová a szeszélye irányítja. Eleddig is túl sok volt már a szóbeszéd. Túl erős a vágy, hogy az idő és a mese házait kitöltsem. Az már végképp nem fér bele, hogy Csövi Veréb dadogására hagyatkozzam. Hogy hitelt adjak neki: üzenetet vitt Munkácsy Melindának. „Tudtad, hogy szerelmes vagyok a papba. De nem

mondta meg, hogy ő az apám. Én nem tudok megbocsátani, de a Görög hazajött. Ő az öcséd. Eljöhetsz, ha látni szeretnéd.“

Csővi Veréb sírt. Tízszor futott neki, míg végre összehozta a mondatokat. A vasútállomás keskeny peronján ültünk, támláját vesztett kőpadon, vedlett jegenyefák alatt. Letérdelt elém, és a vén, ugrándozó fejét befúrta az ölembe: „Isten szereti Melindát.“

RIGÓGYÁSZ

HUDY ÁRPÁD *tárcája*

*„A téli fán gyászolva üldögél
egy özvegy nagy madár“
(Shelley: Dal)*

Kis, fekete madár ül a földön, egy lépésre az ebédlő nagy ablaka előtt. Felnőtt, hím fekete rigó. Őszies, vigasztalan eső csepereg a nyárban, de ő csak gubbaszt behunyt szemmel, senkiről és semmiről nem vesz tudomást. Ember közeledtére sem mozdul, akár a macska is elvihetné.

Mi baja lehet? – tanakodunk feleségemmel az apró, eleven szobrot nézegetve. Beteg? Sérülés nem látszik rajta. Egyszer csak belém hasít a felismerés: a rigó hajszálpontosan azon a helyen ül, ahol a madártetem feküdt.

Két napja történt a tragédia. A diófa alatt üldögéltem a délutáni hőségben, amikor kislányom ijedt hangját meghallottam. Kétségbeesetten hajolt a földre hullott, mozdulatlan rigó fölé. De abban nem volt már élet. A széles ablakon véres folt, oda csapódott röptében, teljes erővel. Azonnal szörnyethalt. A gyermek eltemette a kis áldozatot a fenyőfa tövébe, síremléket eskábált neki, virágokat tett rá. Megsiratta.

Akkor nem láttuk a hím rigót. Vajon tanúja volt párja szerencsétlenségének? Akár igen, akár nem, pontosan tudja, mi és hol történt. Ott ül, maga a megtestesült fájdalom, megszűnt számára létezni a világ. Feleségem megsimogatja, beszél hozzá, mereven túri. Nem könnyezik, nem jajgat, nem imádkozik, nem hozott gyertyát, virágot. Csak végtelen kétségbeesését, vigasztalhatatlan szomorúságát. Gyászát.

Elmúlik egy óra, tovább esik. A madár félig felnyitja szemét, kitérja csőrét, talán ásít. Lassan, ólomnehezen megmozdul. Odébb megy, a kút mellé, levelek alá. Ott gubbaszt még egy jó darabig, a végzetes hely felé fordulva. Aztán elrepül. Azóta sem láttuk – igaz, meg sem ismernénk.

Este a tejesasszonyunk megkönnyezi a történetet. Igen, mondja, a rigó, ha elveszti párját, nem választ többé társat, haláláig özvegy marad.

Másképp nem is lehetne. Mármost nem rómaiá válni, ha egyszer megérkezik az ember oda, ahová, azt mondják, minden út vezet. És csakugyan: mindenki Rómában tolong.

RÓMÁBAN RÓMAI VAGY

LAIK ESZTER *tárcája*

Maradt valaki egyáltalán Budapesten, Moszkvában, Bécsben, Londonban? És Európán kívül, Ázsiában? Szinte elképzelhetetlen. Olyan áradattal kell hol szemben, hol a sodrásirányban előretörni, hogy ha az ember este lepihen a szállásán és lehunyja a szemét, továbbra is csak zúdul, csak zúdul szembe a tömeg. Róma mágikus. Tán valami nagyon régi vonzalom húz ide minket, melyet az ősök örökítenek tovább évszázadról évszázadra; a világ közepét akarjuk látni, amelyre felépült az európai kultúra. Bosszantanak az amerikai turisták. Micsoda előítéletes hülyeség, korholom magam, de mégiscsak kidülleszttem a mellem, ha közéjük sodródom. Én római vagyok.

Mindazonáltal Rómával nehéz kettesben maradni. Korábban kell felkelned ahhoz, mondja a város, és én csakazértis felkelek, megelőzőm a zsibongó áradatot, bebuszozom a központba időben a Trasteveréről, vagyis a Teverén túli városrészből, és bevetem magam a szűk kis utcácskák erdejébe. Ilyenkor még meg lehet látni a szemközti házak rése közt kibukkanó templomtornyokat, az ablakokban nyújtózó helybélieket és a balkonokra kiültetett pálmák, yukkák, apró fák sokaságát. Nem kell sokat gyalogolni, hogy valamelyik domb tetején találjuk magunkat a hét közül, és fölülről nézve aztán különösen pazar a látvány. A ragyogó napsütés mellett talán e bármikor elérhető magaslatoknak is köszönhető, hogy az itteniek boldogok. Fentről nézve minden más. A Spanyol lépcsőn, ahol napközben moccanni is alig lehet, most kedvem szerint emelem a szintet: egyre feljebb és feljebb ülök, úgy látok és értek egyre többet a városból. A legtetején már biztosan érzem: római vagyok.

Ahogy az egyik sikátorban sétálva élesítgetem a fényképezőgépet, elém ugranak. De Rómában minden és mindenki barátságos. Egy három év körüli kislány az, olaszul magyaráz lelkesen. Non capisco, szívem, nem beszélem a nyelved, nagy bánatomra. Nem zavarja, csak

mondja tovább, míg lelkesen körbetáncikál. Ide születve nyilván megszokta az idegen nyelven halandzsázó turistákat. Nem sokkal távolabb asszonyok gyűrűje, köztük van az anyja is, ők is mosolyogva bólogatnak felém és mondanak valamit, én pedig kedvesen visszbólogatok. Az olaszokkal nem lehet nem barátkozni. Délután a pincér a kockásabroszos trattoriában ovációban tör ki, hogy Magyarországról jöttünk a barátnőmmel; nem mintha bármi köze lenne az országhoz. Érdeklődik, hogy mamma e figlia, anya-lánya vagyunk-e. Összeomlok. De hisz a barátnőm csak pár évvel fiatalabb! A megrökönyödésem nem is érti, ugyan mi sértő lenne abban, ha valakit mammának néznek – a mammák a legcsodásabb asszonyok minden nő közül! Az olasz férfi nem törődik sem korral, sem súllyal, számukra ezek egy nőnél irreleváns mutatók. A második nap már kapisgálom: aki itt él, genetikusan másképp viszonyul a szépséghez.

Pedig az olaszok látszólag fittyet hánynak mindarra, ami körbeveszi őket. Meg lehet szokni, hogy az ember a Foro Romano mellett sétál el minden nap, vagy körbeautózza a Colosseumot? Vagy beugorhat a Pantheonba megnézni Raffaello sírját, vagy hogy a busz, amely behozza a Piazza Venezia-ra, Marcellus színháza mellett robog el? A feliratokkal sem bajlódna sehol, a turista egy jó csicsserőne nélkül itt elveszett ember, legyen az élő idegenvezető vagy egy útikönyv. Ez utóbbiból praktikusán egy a zsebbe, egy vaskosabb pedig estére az ágyba kell, máskülönben megeshet, hogy úgy sétálunk át bambán a Ponte Fabrición a Tevere fölött, hogy észre sem vesszük az aprócska Tiberis-szigetet Aszklepiosz szentélyével, vagy úgy porzunk el a San Pietro in Vincoli kopott, semmitmondó küllemű temploma mellett, hogy eszünkbe sem jut: odabent Michelangelo Mózes-szobra áll.

Elég bárhol elhajítani egy kavicsot, tízméteres körzetben biztos, hogy valami műemléket találunk. Az ókori romok között városszerte szétszórva hevernek a még „feldolgozatlan”, vagy talán javításra váró kövek, oszlopdarabok, frízmaradványok, itt-ott egymásra kupacolva vagy – buszmegállók alatt, kávézó mögött, forgalmas tér mellett, híd lábánál, nem bántja őket senki. „Hova a fenébe tegyük már ezt a sok követ...” – vélem hallani a fejüket vakaró római restaurátorokat, mert tényleg nem lehet már hová pakolni, annyi kő van, a bamba turisták meg így is, úgy is lefotóznak mindent.

És a Capitoliumi Múzeumban Marcus Aurelius lovasszobra alatt álldigálva újra csak a kérdés: mi maradt Rómán kívül? Mi maradt a világ többi múzeumának? És ami sokkal aktuálisabb: hogy fogom tudni a hátralévőket a maradék egy-két napon végignézni? Irány hát a Vatikán, mert az igazi csodák még hátra vannak, most már a romokkal sem törődöm, hisz annyiszor mentem el mellettük pár nap alatt, inkább a szembejövőekkel szemezek cinkosan, aztán elsüllyesztem az útikönyvet is, csak egy újságot és egy fagyaltot veszek, ciao, grazia, köszönök a presszósnak, és már a tűző októberi napot is vidáman elviselem... Római vagyok.

Lipcsey Andersson Emőkével, a Balassi Intézet svédországi koordinátorával a Göteborgi Könyvvásárról, skandináv–magyar irodalmi kapcsolatokról beszélgett Csanda Mária.

„Mert magyar irodalom csak egy van”

– *Miben különbözik a magyarok által kiemelten látogatott Frankfurti Könyvvásártól a göteborgi?*

– A Frankfurti Könyvvásárt Európa legnagyobb könyvvásaraként tartják számon, míg a göteborgit Európa második legnagyobb könyvvásaraként emlegetik, vagyis a különbség elsősorban a méretekben jelentkezik. Göteborgban ezzel együtt több az előadás, szeminárium és több író, előadó vesz részt, míg a frankfurti vásáron nagyobb az üzleti tevékenység. A Göteborgi Könyvvásár hagyományai közé tartozik, hogy az előző év irodalmi Nobel-díjasa is ellátogat a vásárra, így ebben az évben Tomas Tranströmer svéd költő is jelen volt.

– *Magyarország, a magyar irodalom szerepelt-e korábban a Göteborgi Könyvvásáron? Önnek milyen szerepe volt a magyar részvételben? Kiknek a segítségére, támogatására számíthatott?*

– A magyar irodalom szerepelt már a Göteborgi Könyvvásáron. Magyarország szereplését tudomásom szerint mindig más szervezte, de az eddigi szereplések közül kiemelném, mikor a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése volt a szervező. Mégis, most, mikor a Balassi Intézet svédországi koordinátoraként a vásár vezetésével egyeztettem, azt vettem észre, hogy mindenki egyértelműen úgy könyveli el, hogy Magyarország első alkalommal jelenik meg a Göteborgi Könyvvásáron. Számtalan oka lehet annak, hogy a könyvvásár szervezői miért így élik ezt meg, egy azonban biztos; valami hiányzott ahhoz,

hogy megjegyezzenek minket. Utólag nehéz volna rekonstruálni, hogy akkor milyen tényezők játszottak közre abban, hogy láthatatlanok maradtunk. Egy dolgot azonban én elengedhetetlennek tartok, ez pedig a folyamatosság. Nem elég, hogy egy évben felbukkanunk egy vásáron, aztán évekig nem jelentkezünk, hanem ha egyszer bemutatkoztunk, egy darabig évről évre meg kell jelennünk. Csak így válhatunk hitelessé, és csak így tudjuk kivívni a minket megillető helyet a nemzetközi könyvpiacra. A mezőny erős, mindenki azért küzd, hogy észrevegyék, a harcoló felek nem azonos eséllyel indulnak, s a harc eszközei sem mindig a legnemesebbek.

Mostani szereplésünk 2009 óta körvonalazódik, tehát bizonyos szempontból alaposan elő volt készítve. 2009-ben egy találkozót szerveztem a Magyar Írószövetség akkori vezetősége, és a Göteborgi Könyvvásár vezetősége között. A könyvvásár igazgatósága nagyon pozitívan fogadta Magyarország részvételi szándékát, és messzemenően támogatta. Ezen a vásáron nagyon sok kiadó, egyesület, szervezet jelenik meg, de egyértelmű az igény arra, hogy minél több ország mutassa be magát, és átfogó, széleskörű képet nyújtson hazája irodalmáról, főleg a kortársakról. A 2009-es találkozó egyik főszereplője L. Simon László volt, aki akkor az írószövetség titkáráként látogatott Svédországba. Ő volt az, aki kitartóan tovább vitte a vásáron való részvétel gondolatát, s mindvégig támogatta, hogy a terv a gyakorlatban is megvalósuljon. Köszönet jár azoknak is, akik a vásár napjain a magyar pavilonnál szolgálatot teljesítettek, illetve az előkészületekben segítettek.

– A skandináv országokban élnek magyarok, kivándorlók, kitelepültek, akik irodalommal is foglalkoznak, de itthon kevésbé tudunk róluk. Ön Svédországban élő íróként jól ismerheti ezt a kört, kiket említene?

– Nem szeretnék egyes alkotókat kiemelni. Inkább az Ághegyi irodalmi és művészeti folyóiratot, lapfolyamot említtem meg, amely már csak monumentálisága miatt is kiérdemli, hogy szóljunk róla. Tar Károly, a folyóirat szerkesztője nem kevesebbet tűzött ki maga elé, mint azt, hogy feltérképezi egész Skandináviát, felkutatja és bemutatja az itt élő magyar írókat, költőket, képzőművészeket, muzsikusokat. Az Ághegy egy óriási adatbázis is tehát, amelynek rendezése és kiértékelése a jövő feladata.

De a kérdés, amit az imént felvetett, még messzebbre vezet. Ennek kapcsán itt szeretném kihangsúlyozni, hogy ma már az olyan fogalmak, mint „kivándoroltak“, vagy „kitelepültek“, vagy „emigráns írók“ nem illenek semmilyen kontextusba. Az emigrációs irodalom a kommunizmus elől Nyugatra, illetve az Egyesült Államokba menekült alkotók munkásságát jelenti. Az emigrációs irodalom fogalma ezért szerintem egyfajta politikai értékrend alapján létrejött fogalom, mely akaratán kívül kirekesztő; kirekeszti azokat az írókat a magyar irodalom egészéből, akik valami miatt kénytelenek voltak külföldön élni. Ma

inkább az a feladat, hogy minél jobban integráljuk az egykori emigráns írókat és a ma külföldön élő írókat a magyar irodalom egészébe, mert magyar irodalom csak egy van. A külföldön élők befogadása a magyar irodalom egészébe ugyan megkezdődött, de ugyancsak gyerekcipőben jár. Az integráció folyamatában pedig mellőzni kell a politika értékrendjét, mert az irodalmi művek értékét más mércével kell mérni.

A külföldön élő magyar írók helyzetüknél fogva még mindig lépéshátrányban vannak, kevésbé ismertek, mint a Magyarországon élők, nehéz kitörni az elszigeteltségből. Mikor például Papp Tibor író, költő, a párizsi Magyar Műhely egyik alapító szerkesztőjét nemrégien megkérdezték arról, hogy mint külföldön élő író, milyen támogatást, segítséget kapott otthonról, ami hátrányos helyzetének leküzdésében segítette, röviden és tömören csak ennyit felelt: semmilyen.

Hozzáteszem, ha a politikai értékrend helyett inkább a szakmai teljesítmény számítana az irodalmi alkotások megítélésében, az egész magyar irodalomra jótékonyan hatna, s talán lassan eltűnnének a politikai értékrendek mentén létrejött szekértáborok is.

– *A magyarországi Könyvhétről az utóbbi időben igyekeznek távol tartani a politikusokat, egyéb, nem könyves intézményeket, itt viszont mintha kifejezetten törekednének a tágabb kör bevonására. Mi lehet ennek az oka?*

– A Göteborgi Könyvvásáron számtalan „nem könyves” intézmény is szerepel, rengeteg előadás, szeminárium, vita hangzik el, melyek témája bármi lehet a szakácsművésztől kezdve a matematika-oktatás legújabb eredményein keresztül kultúrpolitikai kérdésekig. Az elv talán az lehet, hogy minden odaillik, ami valamilyen módon hat az irodalomra, vagy amire valami módon hat az irodalom. Lehet, hogy ez az elv áttekinthetetlenre duzzaszt egy könyvvásárt, ugyanakkor pozitív az, hogy nincsenek tabutémák.

Ami a politikusok szereplését illeti, megfigyelhetjük, hogy Svédországban nem tép fel annyi fájdalmas sebet a politika, de a svédek nem is annyira tájékozottak politikai, illetve közéleti kérdésekben, mint Magyarországon. Ez a naivitás, tájékoztatlanság sokszor veszélyes, mert a legtöbb svéd szinte bármit elhisz, amit például a médiában hall. Talán ezért is fontos, hogy a könyvvásár olyan fórum is, ahol egy-egy témát többféle megvilágításba lehet helyezni. Így nagyobb az esélye, hogy az emberek önálló következtetéseket vonnak majd le.

Az is hozzátartozik a képhez, hogy a könyvvásáron a politika nem a napi pártpolitika szintjén jelenik meg, hanem egy általánosabb, nagyobb összefüggésben. Idén például többek közt felbukkant a szólásszabadság kérdése, hiszen ez a téma elválaszthatatlan az írói szabadság témakörétől. Ezt a kérdést járták körül azok az előadások vagy viták, amelyek a témával foglalkoztak, minden egyes, a témával foglalkozó

program más-más megvilágításba helyezte a kérdést, de valamilyen szinten mindegyik kapcsolódott magához a szólásszabadság fogalmához.

– *Az északi országok irodalma szerepelt fő témaként, gondolom, tágabb értelmezésben, mint nálunk a Könyvfesztiválon, ahol idén a skandináv országok voltak díszvendégeink. Témaként általában egy régió szerepel, vagy országok, esetleg más?*

– Általában egy-egy ország irodalma a vásár témája, vagy egy földrajzi területé, vagy esetleg olyan írók állnak a középpontban, akik ugyanazon a nyelven írnak. Így tavalyelőtt például a német nyelven alkotók irodalma volt a középpontban, s ebbe belefért a romániai származású Herta Müller, de a Németországban élő, német nyelven író, magyar származású Terezia Mora is. Idén az északi országok irodalma volt a téma, vagyis Svédország, Norvégia, Finnország és Izland.

Jövőre Románia áll majd a középpontban. Románia több éve kitartóan szerepel a göteborgi vásáron, s egyáltalán, igen aktívan munkálkodik azon, hogy a román kultúrát megismertesse a svédekkel. Stockholmban kultúrintézetük is működik, nem is akárhogyan. A Bonniers kiadó egyik munkatársa, aki részt vett azon az általunk szervezett kerekasztal-beszélgetésen, melynek témája a svéd–magyar kapcsolatok voltak, őszintén hiányolja, hogy Magyarország nem mutat hasonló aktivitást, mint Románia.

– *Milyen sikereket könyvelhet el az idei magyar szereplés? Egyáltalán számíthatunk rá, hogy észrevesznek bennünket a nagy irodalmak mellett, mint a német, angol, francia nyelvterület, vagy akár a skandináv irodalom?*

– Engem is meglepett, hogy mennyire észrevesznek minket. Birgitta Jacobsson Ekblom, a könyvvásár kommunikációs igazgatója azzal keresett meg, hogy mivel annyira izgalmasnak és gazdagnak találják a programunkat, azt kiteszik a könyvvásár honlapjának főoldalára. Így is történt, végig a főoldalon szerepeltünk. Ezt annak fényében is érdemes látni, hogy a vásáron összesen 3446 program és 2420 előadó, résztvevő szerepelt. A Balassi Intézet által kiadott tartalmas, és egyben mutatós katalógust, mely tizenegy, csupa Svédországban még ismeretlen kortárs magyar íróra kívánja felhívni a figyelmet, szintén elismeréssel méltatták.

– *Mi volt a legemlékezetesebb a magyar programokból?*

– Valamennyi programunk emlékezetes volt, s éppen a programok sokszínűsége keltett feltűnést. Egy pódiumbeszélgetéssel indítottunk, melynek résztvevői Kovács Zoltán, társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár, Cecilia Wikström, a svéd Liberális Néppárt Európa parlamenti

képviselője, és Mats Johansson, az Európa Tanács tagja, a Moderaterna párt parlamenti képviselője voltak. A vitát Gabriel Byström, a Göteborgs Posten című napilap kulturális rovatának vezetője moderálta. A téma a következő volt: Médiatörvény és sajtószabadság Magyarországon.

Programjaink közé tartozott még két magyar író, Szécsi Noémi és Fehér Béla, valamint Szentmártoni János költő bemutatkozása, egy beszélgetés Jávorszky Bélával, a Nobel-díjas Tranströmer egyik fordítójával, valamint egy beszélgetés, melynek résztvevői Márky Ildikó műfordító és Svante Weiler könyvkiadó voltak. Ennek témája Esterházy Péter írói munkássága volt. Végül, de nem utolsó sorban említeném meg az utolsó beszélgetést, melynek résztvevői Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség elnöke, és Gunnar Ardelius, a Svéd Írószövetség elnöke, valamint Gunnar Nirstedt, a Bonniers Kiadó képviselője voltak. A svéd–magyar kapcsolatok volt a beszélgetés témája, az, hogy a kapcsolatokban milyen nehézségek, illetve lehetőségek rejlenek. A programok nagy részén teltház volt, sőt még álltak is a teremben. Műsorainkat egy nyitott fórum zárta a pavilonnál, melyen a Skandináviában tevékenykedő magyar kiadók, nyomtatott vagy digitális irodalmi lapok, hálózatok képviselőivel, irodalmárokkal találkozhatott a vásáron sétálgató közönség.

– *Várható-e folytatás a svéd–magyar irodalmi kapcsolatokban? A Budapesti Könyvfesztiválon Ön említette, hogy szeretné meghívni Magyarországra Kerstin Ekman írónőt, akinek az Egy gyilkos praxisa című könyvét fordította.*

– Kerstin Ekman, sajnos, szinte egyáltalán nem mozdul ki otthonából, így erre a programra aligha számíthatunk. Számíthatunk viszont arra, hogy szorosabbak lesznek a kapcsolatok Svédország és Magyarország között, mert a beszélgetésen, amely a két írószövetség elnöke között zajlott, az derült ki, hogy mindketten erre fognak törekedni. Ehhez persze konkrét projektekre van szükség, de szerencsére úgy tűnik, vannak elképzelések.

– *Hogyan értékelné összefoglalóan a Göteborgi Könyvvásárt?*

– Nagy eredmény, hogy jelen voltunk, és felfigyeltek ránk. Ahhoz azonban, hogy maradandó nyomot hagyjunk, még sok munkára van szükség. Remélem, lesz tehát folytatása annak, amit elkezdtünk, hogy tovább tudunk építkezni, s hogy jövőre újra ott leszünk a Göteborgi Könyvvásáron.

– *Köszönöm az interjút, és remélem, folytatódik a sikeres együttműködés a skandináv és magyar irodalom között.*

Sántha Attilát, a transzközép „blöff” és írócsoportosulás ötletgazdáját, a *Székely Szótár*, az *Amál* és *Kemál* „versbeszszellerkötet” szerzőjét kérdeztük székely irodalomról, nyelvről és eszjárásról és jövőbeli terveiről.

A vasfogú bábától a nagy székely marketingfogásig

– *Úgy tűnik, mintha már nem vennéd annyira komolyan az irodalmat, a szépírást. Egy korábbi interjúban úgy fogalmazol: „Tizenöt-húsz évvel ezelőtt úgymond sokkal «tehetségesebb» voltam...”* Mi történt?

– Ahhoz, hogy valaki bármilyen területen jól tudjon alkotni, szükséges az egyetlen dologra irányuló, koncentrált figyelem. Most a tekintetem nem az irodalomra fókuszál. Természetesen, ha csak arra fogok összpontosítani, ugyanúgy megírom azokat a verseket, amelyeket általában megírnék, és biztos vagyok benne, hogy a színvonaluk nem fog egy szint alá menni. Jelenleg inkább a literatúra nyersanyaga, a nyelv maga érdekel, ezt próbálom körüljárni. Persze, az is kérdés, hogy mit nevezünk irodalomnak. Ha a nyelvvel való munkát is értjük ez alatt, akkor tulajdonképpen most is irodalmat művelek. Megpróbálom felfejteni azokat az erőket, amelyek a nyelvet működtetik. Nyelvészeti, toponímiai műveken dolgozom. Szerintem nagyon érdekes dolgok jönnek elő, az ezer-ezerötszáz évvel ezelőtti magyar nyelv mélységeibe jutok olykor el. Kiderül, hogy egy nagyon szép rendszer volt. Tökéletesen, logikusan levezethető, mi honnan alakul ki, hogyan működik a világ. Mert a nyelv maga a világ.

– *Mióta foglalkoztat a nyelvészet?*

– Mindez a *Székely Szótár* kapcsán jött elő. Először megírtam pár székely verset, és annak mintegy mellékleteként következett a *Székely Szótár*. Összegyűjtöttem a székely szavakat és ez egyre terebélyesedett, egyre jobban és jobban beleástam magam a szavak feltérképezésébe, a székely „nyelvtanba”, az etimológiai kérdésekbe, aztán teljesen magával ragadott, beszippantott ez a dolog.

– A Székely Szótár megírásában nemcsak a kíváncsiság motivált, hanem foglalkoztatott az is, hogy a székely nyelvállapot sokkal rosszabb, mint tíz-húsz évvel ezelőtt. Úgy látod, hogy ötven év múlva Székelyföldön már nem fogják az általad is feltérképezett szavakat használni? Visszafordítható-e ez a folyamat egy ilyen kiadvánnyal?

– Sajnos a nyelvi uniformizálódás Székelyföldet is elérte, eléri, és ha mindegyre az *ököl* szót halljuk a *kulyak* helyett a tévéből, akkor leszokunk székely tájszavaink használatáról. Ez ellen nincs mit tenni – azt viszont egyre inkább kötelességemként fogom fel, hogy azt a hihetetlen nyelvi gazdagságot, amit a székely tájszólás őriz, átadjam a gyermekeimnek is. Ha másként nem, hát úgy, hogy a *cinkáimnak* unos-untalan mondom a *zákhányos*, *zelegor*, *azsagonjáró* szavakat, kivált akkor, mikor *berdóznak*, és verik szét a házat. Biztos vagyok benne, ha egy időre meg is feledkeznek ezekről, később eszükbe jut. Ha máskor nem, akkor, amikor a saját gyermekeiket fogják nevelni.

– A jelenlegi munkáid – amelyek közül az *Ő, Akit Babbának Neveznek* (A Vasorrú Bábától Babba Máriáig) címűt a *júliusi Székelyföldben olvashattuk* – kötetké állnak össze a közeljövőben, vagy különálló tanulmányok maradnak?

– Szerintem lesz ebből kötet is, de egyelőre ott tartok, hogy nagyon sok dolog van, amit meg kellene írnom. Ha két évig egyfolytában csak írnék, akkor sem tudnám mindazt kiadni, ami felgyűlt az utóbbi tizenöt évben ezen a téren bennem. De hát kinek van ideje írni, amikor pénzt is kell keresni?

– Elmesélnéd, milyen következtetésekre jutottál például a Babba Mária, a vasorrú bába vagy a rézfású bagoly kapcsán? Kevesen tudják, hogy ezek a néphiedelemhez kapcsolódó „figurák” mit is fednek pontosan...

– A Székely Szótárba meg akartam írni a *babbaszócikket*. Az etimológiája, eredete érdekelt. Ennek kapcsán elkezdtem le-fel ásni. Nyilván, hogy Daczó Árpádnak (páter Lukácsnak) a babbás könyveit is elolvastam a csíksomlyói Szűzanyáról, és így teljesen világossá vált számomra: Babba egy termékenységi ósistennő, és a bábák ennek voltak egyfajta papnői. A vasorrú bába is biza egy bába volt. Duma András, a klézsei csángó költőbarátom segítségével jöttem rá erre. Amikor felhívtam és kérdezősködtem tőle, csodálkozott, hogy ezt nem tudom. A vasfogú bába nem más, mint a rosszféle bábasszony, aki elteszi a gyermeket. Ő azt hitte, hogy ezt mindenki tudja a világon, aztán kiderült, hogy bár Klézsen mindenki tudja, de a Csángóföldön kívül sehol a világon nem ismerik a jelentését. A vasfogú bába és a vasorrú bába titka tulajdonképpen ilyen egyszerűen fejtődött meg. A rézfású bagoly jelentésének felfejtése ebből természetesen következett, hiszen tulajdonképpen ugyanaz, mint a vasorrú

bába, csak férfiben: ha egy férfi nyúl be egy nőbe bármivel, akkor azt fasznak nevezik. S ha a tudós orvos, a „bagoly“ egy rézeszközzel hajtja végre a terhesség megszakitását, akkor már nyilvánvaló, honnan is repül a rézfaszú bagoly.

– *Újabb korunkban Te voltál az első olyan alkotó, aki a székely nyelvet bevitted az úgymond magas irodalomba. Már a transzközép indulásakor határozottan vallottad, hogy így is lehet írni. Milyen volt akkor a recepciója a székely költői nyelvnek, és hogy látod most?*

– Igazából ezeket a székely verseket amolyan kuriózumként tekintették. Lehet, hogy nem is többek, de szerintem versként is működnek; talán azért, mert teljesen valószerűek. Az egyik Gajdó Márisos versem kapcsán az egyik nagyobbik fiútestvérem azt mondta, hogy „minek kell mindent kitergetni“ – pedig isten látja lelkemet, én tényleg azokat a történeteket csak kitaláltam. Ami fontos: azonnal megteremtődött egy ilyen játékos székely irodalom, hisz Orbán János Dénes, Fekete Vince, György Attila, Muszka Sándor is elkezdtek írni „székely“ történeteket. Azt hiszem, hogy mindenképpen beleillik abba a vonulatba, ami a transzközép újdonsága volt, hogy az irodalom nem kell hihetetlenül mély és elvont legyen, hanem lehet például vidám is. És a kettő nem zárja ki egymást. A vidámság ugyanúgy eljuttat bizonyos „metafizikai szintekre“, mint ahogy a „mély irodalom“.

– *Erdélyben a humor, az olvasóközpontúság, a történeti próza „divatosabb“, mint Magyarországon. Ilyen értelemben a transzközép nem blöff volt, ahogy azt később megállapítottátok, hanem valóban egy új, hiánypótló irodalmi irányzat szerepét töltötte be, amelynek most is vannak fiatal követői?*

– Igen. Elmondtuk, hogy milyen az az irodalom, amit mi szeretnénk, annak az elmélete be volt csomagolva egy irányzatba, hogy ezt valamiképp el lehessen adni. Tudtuk, hogy irodalmi irányzatokat létrehozni már nem lehetséges, de mindenkinek volt egy határozott elképzelése az irodalomról, és ezek nagy vonalakban megegyeztek. Valóságalapú blöff volt, ami emiatt szimulákrumként azonnal működni kezdett – hogy divatos szavakkal fejezzem ki magam.

– *Mennyire befolyásolt az amerikai utad a transzközép elmélet megalkotásában, majd a verseidben, a Münchhausen báró csodálatos versei című első kötetben?*

– Mielőtt kimentem Amerikába, nagyjából az elképzeléseim már megvoltak. Tény, hogy Richard Rorty előadásaira is elmentem. Ő olyan szempontból befolyásolt, hogy megerősített: az irodalmat (és a filozófiát és a világot) nem muszáj valamilyen szent, fennkölt vagy transzcendens dolognak felfogni, amitől görcsbe rándul az ember gyomra, hanem sokkal

egyszerűbben is meg lehet közelíteni. Szerinte minden az egyéni autonómia elérésének és a közösségbe való beilleszkedés vágyának a keveréke, az irodalom is. Sokkal egyszerűbb szavakra is vissza lehet vezetni az irodalom működését, hiszen az a világról szól mindig. Rorty szerint (és szerintem is) az egyén mindig saját magát akarja építeni, de csak akkor van értelme, ha be tudja magát ágyazni egy közösségbe. Az elefántcsonttorony nem megoldás, csak akkor jó, ha ki tudsz menni belőle.

– *A Bretter Kör elnöke is voltál, az Echinox magyar oldalait és az Előretolt Helyőrséget is szerkesztetted. Kik voltak akkoriban a felfedezettek, akiknek indulását segítetted?*

– Először jött volt Orbán János Dénes, őt alig bírtam meggyőzni arról, hogy hagyja magát felfedezni. Erősen flegma fiatalember volt, mind csak feszedezett, mutogatta az izmait (szó szerint!), de aztán rájött arra, hogy az irodalom, azon belül az irodalmi élet is lehet olyan érdekes, mint egy nő becserkészése, sőt a nők szívesebben megállnak egy költőnek, mint egy halandónak. S hát nem megijáztam, hogy alig tettem ki a lábam egy évre, s mire hazajöttem Amerikából, már ő volt a vezér? Aztán ott volt Szálinger Balázs, aki erősen mélyről kezdte, de a sok ocsú között volt pár sora, amiért napokig veszekedtünk Jánossal, hogy felkaroljuk-e vagy nem. Aztán felkaroltuk, kivált János, mert erősen jó tanítvány volt, azóta dagad a májam, ha vígeposzt ír, és szomorkodom, ha filozófiai témákra adja a fejét...

– *Orbán János Dénes és Te, ha nem is mindenben, de a szabadszájúságban, a polgárpukkasztásban a líra terén hasonlítotok. Mégis hogyan került a transzközép alapító tagok vonzáskörébe a visszafogottabb Fekete Vince és az ugyancsak finomabb lírai hangokat kedvelő László Noémi? Mi kötött össze benneteket?*

– Talán az, hogy, amint mondtam, az irodalmat nem feltétlenül valami szent tehénként fogjuk fel, amelyet imádni kell. Vérmérsékletéből adódóan Vince és Lövétei Lázár László tragikusabb, Noémi líraibb, de úgy gondolom, mindannyiunkban közös, hogy a l'art pour l'art irodalmat egyikünk sem kedveli. Bizony-bizony, az irodalomnak legyen eredménye, haszna: vagy nevéssünk, vagy sírjunk, vagy érzékenyedjünk el, ha olvassuk, ne csak játsszunk és siránkozzunk, az istenért! A kilencvenes évek közepén ezek erősen eretnek gondolatok voltak, mára már (egyes irodalomtörténészek szerint nekünk is köszönhetően) nem.

– *Milyennek látod most az irodalom helyzetét Erdélyben, Székelyföldön? Szükség lenne hasonló fellépésekre, mint amilyen a transzközép volt?*

– Szükség egyesek szerint biztosan lenne rá, de nemigen hiszem, hogy még lehetséges. Már mi is az utolsó utáni irányzat voltunk, már

akkor sem lehetett volna, ha józan ésszel gondolkozunk. Most nem fejtem ki, hogy miért volt már a mi korunkban is lehetetlen egy új irodalmi irányzat létrehozása, mert akkor holnapig is itt ülünk. Tulajdonképpen nem is irodalmi irányzat, még kevésbé blöff, hanem inkább egy jó marketingfogás volt a transzközép.

– *Tusványoson Az irodalom a világ közepe című előadáson azt állapítottad meg, hogy erdélyi irodalom biztos, hogy nincs, ezzel szemben székely irodalom biztos, hogy van. Nyelviség vagy lokális szempontok határozzák ezt meg?*

– Semmiképp sem a nyelviség. Attól, hogy megtűzdeli valaki székely szavakkal az írásait, még nem lesz székely különösebben. Olyan, mintha én palóc nyelvjárásu szavakat raknék bele a szövegbe, s elvárnám, hogy a jó palócok most ünnepeljenek. A „székely irodalom“ lényege inkább az észjárásban keresendő – és szerencsére a székely írók közül senki sem tudja elvonatkoztatni magát attól a közegtől, amelyben élt vagy él. S ha azt kérdezed, milyen a székely észjárás, akkor nagy bajban vagyok, mert előjön a „népleléktan“, ami vagy van, vagy nincs. Tény, hogy összehasonlítva egy átlag székelyt egy átlag magyarral (na de mi az, hogy átlag?), a székely észjárása egy dezoxiribonukleinsav-szegmenssel mintha csavarosabb lenne. Ugyanakkor Berecz Andrásnál csavarosabb eszű embert nem láttam, pedig ő nem is székely, csak az lett. És Rejtő sem volt székely, bizony, pedig ő is állandóan nyitott volt a szokatlanra vagy az alternatív megoldásokra. Na de ne keccelkedjek magammal, mondjam inkább ki tisztán, hogy az A pontból el lehet jutni a B-be egyenes úton, de ezt a legutolsó székely ember is erősen utálja, inkább valahogy körbe, alól vagy felül megy, csúsztatva, mászva, repülve vagy teleportálva. Hát nem székely volt-e Bolyai János? Ő pedig még a teret is meggömböltette, annyira utálta, hogy A-ból B-be a megszokott úton jusson el.

– *Milyen a székely irodalom magyarországi recepciója?*

– Hát... Az az igazság, hogy ez különösebben nem érdekel.

– *Az Ulpius-ház Kiadónál 2004-ben megjelent, Amál és Kemál című könyvedet, amely nemcsak új verseket, hanem első két versesköteted válogatott anyagát, székely verseket is tartalmaz, úgymond bestsellerként szerették volna eladni Budapesten. Így nézven a dolgokat, van olvasói igény a székely lírára odaát is.*

– Amennyit én tudok, annyi, hogy tízezer példányban nyomták ki a könyvet, abból pár ezer elment. Az összeset nem tudták eladni, nyilván, de szerintem ez is óriási eredmény volt. Az Ulpius-ház vezetőire úgy tudok gondolni, mint nyitott emberekre, akik szerették az én verseimet, mert másképp nem vágtak volna bele egy előre halálra ítélt vállalkozásba.

Csak azt tudom mondani, hogy boldog az az író, akinek ilyen olvasói vannak, mint amilyenek az Ulpius-házasságok voltak. Mindenesetre kaptam sok-sok rajongói és gyalázkodói levelet a könyv megjelenése után, ami már önmagában eredmény, és mutatja, Magyarországon is az emberek örülnek, amikor abból az ordító pesszimizmusból cseppet ki tudnak törni, ami az egész országot tönkreteszi. S ha van valami „társadalmi feladata” az irodalomnak, az csupán annyi, hogy ne úgy hassanak az írásaink, mint Szerb Antal VII. Olivérjében Sandoval festő művei a „hosszú nyakú korszakában” (ti. a megfestett alanyok fejét egy hosszú, szomorú karóra festette, amiért is a kliensek nemsokára depresszióba estek).

– *Műfalilag a könyv bizonyos verseit szadomazo líráként határozza meg a kiadó. Ezzel mennyire értesz egyet? Mit értesz te a szadomazo vers alatt?*

– Vannak ilyen versek benne, tényleg. Az az igazság, hogy már fogalmam sincsen, mikor és milyen alkalomból írtam ezeket. Ez inkább egy ilyen antiintellektualista líra, az ereinkben buzogó vér irodalma, a megmagyarázhatatlan, agyunkban lévő sötét mélységeké. Szerintem minden hozzátartozik az emberhez, a jó is, a rossz is. Ahogy Babba Máriában nem csak a jó bábák vannak benne, hanem ott van a fekete oldal is, az is hozzátartozik a teremtő istenséghez, ugyanúgy az irodalom sem tekinthet el az életnek eme „sötét” oldalaitól.

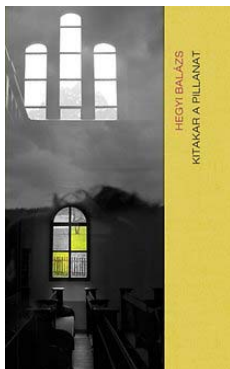
– *Milyen a viszonyod de Sade márkí írásművészetéhez?*

– Semmilyen. De Sade kifinomult és perverz élvhajhász, a Kemál és Amál se nem kifinomult, se nem perverz, se nem élvhajhász. Hőseim egyszerűen azért olyanok, amilyenek, mert ők ilyenek. Én inkább Urmuz felé kapisgálnék, ha kritikus lennék: ő épít fel egy olyan világot, amiben a miértnek nemhogy értelme nincs, de használata szigorúan megtiltatik, mert akkor az egész építmény összedőlne. Tudom, hogy ez tautológia, azaz a Tautus nevű, ötezer évvel ezelőtti tanító, a fonetikus írás elterjesztője szellemében való megfogalmazás, de nem kell mindent az észnek alárendelni.

– *Dolgozol-e most verseken? Korábban azt rebesgetted, hogy a gyerekirodalom is érdekel, és tervezel egy gyerekregeényt A napsütötte ház meséi címmel.*

– Abból nem lesz már szerintem semmi, mármint a gyerekregeényből. Mindenki, akinek van gyereke, előbb-utóbb ír valamiféle gyerekirodalmat. Most olyan mélyen érdekel a nyelvműködés, a nyelv keletkezése, a nyelv bugyraiba való leszállás, hogy kezd háttérbe szorulni a líra. Nem lehet egy időben két lovat nyergelni. Most ezzel foglalkozom, a csatolt vers csak kivétel.

Hegyi Balázs több évtized után újra jelentkezett egy verseskötettel. Ebből az alkalomból beszélgettünk vele Csepcsányi Éva.

A hegy gyomrában lakó források

– *Több mint harminc év szellemi termését öleli fel a Kitakar a pillanát című verseskötete. Meglepően hosszú idő. Türelmesen „kivárta”, míg a lehetőség szembe jön Önnel, vagy sokáig nem is állt szándékában publikálni verseit?*

– A kötet előszavában írtam a versek keletkezéséről. A katonaság alatt indult az egész. Nem voltam tudatában, mi történik velem. Sorok születtek napközben, a kiképzés viszontagságai alatt. Papír, toll nem volt nálam. Önkéntelenül mondogatni, csiszolgatni kezdtem magamban, elismételgetve őket, mint a mantrát. Segítettek. Este aztán megszabadultam tőlük. Meg sem fordult a fejemben, hogy verseket írok. Titkoltam őket, és nagy hálát éreztem irántuk. Mintha a nagy kitettségében valami – helyettem gondolkodva – bevitt volna egy talpalatnyi ismeretlen és egészen sajátba. Lehet, hogy ezért nem gondoltam a kiadásukra. Később sem, amikor már tudtam, mik. Csak nagy sokára mutattam meg belőlük egyet-egyet. Idővel kezdtem összegyűjteni őket. Akkoriban kerültem közel az egyik újsághoz. Zöld fényű monitort kaptam kölcsön, pillogó kurzorú, dos-os szövegszerkesztővel. Az ékezetes betűk helyén mindenféle alakzatok jelentek meg. Nagy dolog volt ez akkoriban. Így keletkezett az a bizonyos floppy, amit jóval később valahogy szerencsésen megtaláltam. A versek kiadása valójában csak most, 2012 kora tavaszán vetődött föl, a nyári évforduló kapcsán. Sok tanítványomból lett barát az elmúlt huszonöt évben, akikkel azóta is jó szívvel kísérjük egymást. Velük készültem nyáron ünnepelni. A sok találkozás, beszélgetés levegőjében

mindig ott voltak köztünk valamiképpen a versek is, kimondatlanul. Úgy éreztem, eljött az idő előhozakodni velük, bemutatni és közénk ültetni őket. De minden bizonnyal az is közrejátszott, hogy én magam is mostanra jutottam el oda, hogy minden ficáinkolás nélkül rájuk bízam magam, átadva magam egyfajta jóízű kitettségnek. Ezzel egy időben, csodával határos módon, kiadót is sikerült találni. Nem volt tehát szó „kivárásról” vagy türelemről. Mostanra érett be az idő – pontosabban én.

– A kötetben található versek kronológiai sorrendben olvashatók, nincsenek tematikus ciklusokba rendezve. Tudatosan akart ezzel üzeni, kifejezni valamit?

– Valóban, nincsenek ciklusokba rendezve. De ebben nincs semmi üzenet. Sokkal szimplább és praktikusabb magyarázata van. Egyszerűen meghagytam őket a maguk „folyamszerűségében”. Ahol a keletkezési dátumuk fennmaradt, elhelyeztem, mint a kilométerköveket. Több mint harminc év anyagáról van szó. Az eddig megtett útról. Az első sötétségről és a lassú kivilágosodásról. Arról, hogy miképp „szerkesztett” az évek során az élet. Ősszel Firenzében jártam, az Uffiziban. Mondják, hogy valamikor a termeket, a műtárgyakat át akarták csoportosítani. Hosszas vitatkozás után végül elvetették. Úgy vélték, hogy valamennyi ésszerű vagy jogos részszemponton innen és túl, a gyűjtemény jelen állaga tartogat valami többletet, amelyet nem jó megbontani, mert akkor elvesz. Én is hasonlóra jutottam ezzel kapcsolatban.

– Mit jelent Önnek az írás, és mit a hivatás?

– A hivatásról sokféle elképzelés él a közgondolkodásban. Nemegyszer romantikus, patetikus. Úgy látom, létezik valami sokkal korábbi és közös, ami alkotóeleme az írásnak éppúgy, mint bármely hivatásnak. Korábban eljátszottam a gondolattal, mi lett volna belőlem, ha valamelyik bennszülött törzsbe születek. Minden bizonnyal akkor is valami tanár vagy sámánféle volnék. Ravasz dolog a hivatás, akárcsak maga az alkotófolyamat. János evangéliuma végén található egy szép részlet, amit nagyon szeretek. Péter és Jézus beszélgetnek, már szinte mindenén túl. Ott mond a Mester egy talányosat: „Bizony, bizony, mondom neked: Amikor fiatal voltál, felövezted magad és oda mentél, ahova akartál. De ha majd megöregszel, kiterjeszted karod, más fog felövezni, aztán oda visz, ahova nem akarsz.” Gyönyörű. Első hallásra is meglehetősen ütős. A jelentése igen sokrétű és szerteágazó, inkább csak sejtem, mi minden lüktet és tolul benne. Vonatkozik éppúgy a sorsalakulásunkra, belső elrendeződésünkre, mint ahogyan magára az egész alkotófolyamatra. Felövez minket és oda visz, ahová nem is gondoljuk. Persze, lehet mindezt megkerülve „biztosra” is menni, az életút medrét előre kiásní éppúgy, ahogy talált szavakból verset fabrikálni. A valós idejű kibontakozás azonban az ilyesfajta önvédelemtől

nagyon messze áll, annak minden szabadságával és drámájával. Ebben ugyanis épp a folyamatba vetett bizalomról van szó. Az áldott kitettségéről, a meg-megrendülő bátorságáról, vagy a hozzá tartozó egyfajta szellemi becsületességről van szó, amely minden vargabetűjével és újrapróbálkozásával együtt visz valahová, ha nem is tudjuk, pontosan hová. Így válik úttá az, amin járunk. Verset nem azért írunk vagy olvasunk, hogy „kulturálódjunk“. Lehet arra is használni, de valójában valami hasonlíthatatlanul eredetibb és ravaszabb éhség táplálja.

– *Említette, hogy a katonaság alatt születtek első versei. Előtte nem írt?*

– Persze, próbálkoztam. Aligha vannak olyanok, akik ne írtak volna verset gyerek- vagy kamaszkorukban. De azok mégse voltak versek. A lelkesült szép gondolatok papírra vetése, a rímek és sortörések nem tesznek egy írást automatikusan verssé. Versek utána keletkeztek.

– *Mit tart a kortárs költészet legsürgetőbb feladatának? Van még meghatározható küldetése egy költőnek?*

– Nem tudom, lehet-e itt „feladatról“ vagy „küldetésről“ beszélni. Arról igen, hogy maradjon hűséges magához a vershez. Egyszerűen tegye a dolgát. Szülessenek kortársainktól versek, és kortársversek szülessenek. Nincs ebben semmi különös. Ennél aligha lehet többet mondani. Úgy vélem, kétféle hasznosság létezik. Az egyik közvetlen. Például, ha egy vékony verseskötettel kitámasztjuk a billegő asztalt. Ez hasznos. De a versek igazából nem ebben a primér értelemben vett hasznuk miatt hasznosak. Inkább a létükkel segítenek. Azzal, hogy vannak. Így nem ezt vagy azt segítik bennünk (néha persze igen), hanem minket magunkat. Létünkben támogatnak. Persze ahogy a nyelv és a világ, úgy változik a vers, a költészet is. Izgalmasan, kiszámíthatatlanul. Új elágazódások, eddig ismeretlen járatok feltérképezésére indul el egy-egy születő sor. A vers, ha valóban az, felöleli az élet valamennyi vizsgálódási területét, anélkül, hogy külön-külön bármelyiknek a „szakértője“ kívánna lenni. Felcsillan benne a lélektan éppúgy, mint az esztétika, a filozófia éppúgy, mint a társadalomtudományok, vagy a többi, szaktárgyként is kutatható rész tudás szempontjai. A természeti népek versei, énekei mind-mind sajátosan komplex tapasztalatokat közvetítettek, amelyek másképp támogatják eligazodásunkat, mint a GPS. Találó egyszerűséggel és pontossággal jegyzi meg Nemes Nagy Ágnes a versről, hogy az valami olyasmi, amit prózában nem lehet elmondani. Igen. Létezésének sajátos természetébe van belekódolva felcserélhetetlen státusza. A vers mindazonáltal „csak“ „melléktermék“. Persze korántsem mellékesen. De ez fordítva is igaz, vagyis nem maga a versírás a közvetlen „cél“ vagy „feladat“.

– A *Kitakar a pillanat című kötete elismerő fogadtatásra talált szakmai körökben. Mik a további tervei? Remélhetőleg nem kell az olvasóknak kívánniuk a következő harminc évet.*

– Valóban, örülök, hogy a verseimnek ilyen pozitív a fogadtatása nemcsak a barátok részéről, de szakmai körökben is. Jó érzés volt ezt az egybecsengést megtapasztalni. Miközben az ember magának ír. Furcsa ez. Olyasféle, mint a szívdobogás. Ha egészségesek vagyunk, nem gondolunk rá. Nevetséges volna azt mondanunk, hogy programszerűen dobogtatjuk a szívünket. Dobog az magától is. Élünk vele és éltet minket. Nem sértődik meg, ha rá sem hederítünk. Végzi a dolgát akár alszunk, akár ébren vagyunk. Ilyesféle az alkotófolyamat is. Zajlik a háttérben. Nem elhatározáson múlik. Persze azt elhatározhatom, hogy – mondjuk – mindennap négytől hatig asztalhoz ülök. De ezzel legfeljebb a fégyelmezett keretet biztosítjuk. Nem megvetendő dolog, de nem is orákulum. Emlékszem, a katonaságnál, „emgő” munkán (ami mezőgazdasági munkát jelent, ott mindent rövidítettünk, és úgy használtuk, mint kórházi diagnózis latin szavait az orvosok) szőlőkarók közül huzigáltunk ki drótokat. Hosszú, egérszürke drótokat. Bár sokat dolgoztunk, sőt, jobbra-át-balra-át foglalkozást is tartattak velünk, alapvetően békén hagytak. Több volt a csend. Így történhetett, hogy két-három egymás utáni napon is, napi több vers született. Emlékszem, mennyire meglepett. Napokig holdkórosan tébláboltam. A végén az járt a fejemben, hogy ezzel vége. Mindent megírtam. Nincs tovább. Nem volt kellemetlen érzés, csak tényszerű vízállásjelentés. Ha egy vers végső formára jut, elengedjük vele az evezőt. Az ember úgy próbálja ki őket, mint gyerek a papírhajót: egyenként vízre bocsátja őket. Aztán elnézi őket, hogyan úsznak, miként imbolyognak, és merrefelé sodródniak. Innentől már a maguk útját járják. A bori notesz keletkezése jutott az eszembe. Persze, Radnóti élethelyzete a miénkkel nem volt összemérhető. De a kérlelhetetlen külső adottság közt belül születő és életre kelő kirajzolódások talán igen. Ahogy papírra bízuk a szavakat. Nem tudom, lesz-e újabb verseskötetem. Nincs ezzel kapcsolatban bennem elhatározás. Ha majd összegyűlnek, megbeszélem velük, mit akarnak. Tervezem viszont, a nem is túl távoli jövőben a prózai írások, a rövidke esszék, novellácskák összegyűjtését és kiadását. Ezt viszont tényleg nagyon szeretném.

– *Kiket tekint példaképnek, mesterének?*

– Példaképről, mesterről beszámolni a szó szoros értelmében nemigen tudok. Persze rengeteget tanultam olyanoktól is egész biztosan, akikről nem tudok. Ismét katonaság: az első időben egész véletlenül, protekcióval méghozzá, bejutottam a könyvtárba. A többi kötet meg néhány verseskötetet és bakelitlemezt találtam. Ott ismerkedtem meg egészen közelről Pilinszkyvel. Egyetlen kötete volt, ha jól emlékszem, már nem tudom, melyik. Elolvastam egy sort, aztán még egyet, majd még egyet. Hamar

bevettem magam az egyik sarokba, a földre. Elbújtam a polcok árnyékában, és végtelennek tűnő percekben át csak faltam és faltam a sorait. Azt az egyetlen kötetet, ezerszer újra. Akár az úszók, a sorokba bukva, majd kiemelkedve újra, nagy lélegzeteket véve. Itt találtam rá Bartókra is. Egyetlen lemezére, amelynek egyik oldalán a Concerto, a másikon a Divertimento volt. Rongyosra hallgattam mindkettőt. Később, más felvételt hallgatva, bizonyos sercenés kifejezetten hiányzott. Valamit mindketten, nagy erővel és hirtelen megnyitottak. Bartók minden hangja, felvillanó, majd egymásra torlódó és váratlanul félbehagyott tagmondata tűhegyesen pontos, félelmetes egésznek, akárcsak Pilinszky töredezett sorai. Csak álltam dermedten, mint a kutya, aki szagot fogott. De nemcsak holtaktól, élő kortársaktól is sokat kaptam. Feltétlenül itt kell megemlítenem Jelenits Istvánt. Nagy hálával tartozom neki. Ő látta először, sokaig egyetlenként egyben a teljes versgyűjteményt. Tőle kaptam (épp írás és hivatás dilemmájával küszködve) az életre szóló eligazítást nem is azzal, amit mondott, hanem ahogy értette a kérdést. A szakmai kapcsolatunk közben, szép csöndben barátsággá alakult. Az igazi mester nem a szavaival segít, hanem egész lényével.

– „Befelé figyel, mint a próféták, ezer évvel ezelőtt” – Jelenits István többek között így jellemezte költői attitűdjét. A befelé figyelés mellett mi segíti, inspirálja még az alkotásban?

– Nem tudom megmondani, mi adja az inspirációt. Egy barátom mesélte, hogy egyszer bejutott néhányadmagával a Gellérthegy gyomrába, a forrásokhoz. Oda, ahol minden együtt van, mielőtt előbukanna. Nehezen fölfejtethető az inspiráció forrásvidéke. Jótékonyan el vannak zárva előlünk. Nem hermetikusan, de lényegében igen. Nem gondolom, hogy külön tevékenységről vagy praktikákról, fogásokról lehetne beszélni. Még az sem kiszámítható, hogy mi és mikor jelent számunkra élményt. Egyszerűen élünk. Alsunk és ébredünk, teszünk-veszünk. Itt-ott szembeötlük ez-az, gyakran nem is vagyunk a tudatában. Aztán keresztülsurogva szétoldódik és elraktározódik bennünk. Majd a legváratlanabb formában előbukkan. A nagyoknál egész Rudas fürdő is ráépülhet, sokak számára jelentve lelki közgyógyellátást. Visszatérve, úgy tűnik, hogy ez az egyszerre félálomban zajló, de éles öntudatra hozó, nehezen megfogható folyamat lehet az, ami közrejátszhat az inspiráció, a figyelem és alkotás „társasjátékában”.

Véres komolytalanságok

Bárdos József rovata

Woody Allen

Lapok a „*Budapesti jegyzetfüzet*”-ből

Tegnap érkeztem a Ferihegyi repülőtérre, amit Liszt Ferencről neveztek el. Ezt értem. De miért becézik?

Ma találkoztam egy pár itteni filmes fejessel. Nehéz volt közös nyelvet találnunk. Én nem tudok magyarul, ők meg nem tudnak filmet csinálni.

Magyarországon az emberek érzelmileg ragaszkodnak a köztulajdonhoz. Olyannyira, hogy haza is viszik magukkal.

Csillagászati feljegyzés: Egy üveg *Henessy black* egy jobb budapesti éjszakai bárban 750 \$. Rájöttem, van esélyük: ez jobb, mint az alkoholtilalom.

Egy itteni mondás szerint a hazug embert a sánta kutya utoléri. Érdeklődtem. Sehol nem tenyésztenek sánta kutyákat. Így persze érthető, ha nem mindig derül fény az igazságra. De legalább a közvilágítás megfelelő.

Nálunk odahaza, Amerikában úgy tartják, egy magyar utánad lép be a forgóajtón, de előtted lép ki belőle. Lehet, hogy ez pofátlanság. Lehet, hogy kreativitás. De mi van itt Magyarországon, ahol esetleg két magyar akad így össze? Megmondom. Állnak, míg a világ és még két nap.

Stenments, hogy valamelyik előre engedje a másikat. Ezért van, hogy a Nobel-díjig csak nálunk, Amerikában jutnak el magyarok. Otthon soha.

Magammal hoztam a szaxofonomat. Szeretem néha megfújni. Úgy látszik, Magyarországon ezzel nem állok egyedül. Megfújták.

Most tudtam meg, hogy a második világháború idején Magyarország hadat üzent az Egyesült Államoknak. Hát igen: a világhatalmak néha összemérik az erejüket. Még szerencse, hogy mióta Bill Pulmann megvédte a függetlenségünket, a marslakók is csak mostohákat küldenek.

Nem elég, hogy november van, hogy folyton esik, hogy a filmem női főszereplőjéről kiderült, hogy férfi, még a hipervékony mobilomat is elvesztettem. Mondd, Uram, mivel fogom holnaptól fölkavarni a reggeli kávémat?

A magyarok nagyon szeretik a szabadságot. Én is. Ha befejeztem ezt az új filmemet, el is megyek vagy három hónapra szabadságra.

Nagyon tetszenek a pesti nők. Ez a vonzódás vajon kölcsönös?

Tegnap felhívott a volt feleségem. Azt kérdezte, még mindig döglenek-e utánam a nők. Mondtam neki, hogy bármit hallott, ezt a magyarországi influenzajárványt nem én okoztam.

A pesti vicc olyan, mint a jó spermium. Megtermékenyít.

Mondják, a magyar hagyománytisztelő nemzet. Ha jól értem, úgy száz évenként lezavarnak egy szabadságharcot. Ha más nincs, hát önmaguk ellen.

Ha a szerelem is olyan langyos itt, mint a reggeli kávé, akkor már inkább Hollywood. Ott is palira vesznek, de legalább gyönyörű a napsütés.

Hallottam, szép helyi hagyomány fölmászni a Turul madárra. Megpróbáltam, de a rendőrök leszedtek félútról. Nyilván ők is utálnak, mert túl nagy az orrom.

Hallottam egy zsidó viccet. Valahogy így szól:
– Két zsidó utazik a vonaton. Hallotta?
– Hogy hallottam volna? Azt hiszi, van kedvük manapság beszélgetni?

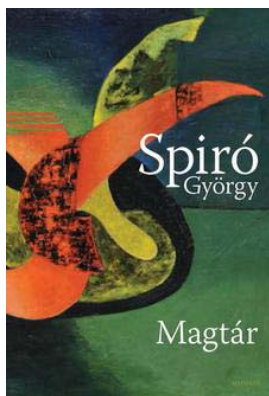
Már két hete vagyok Magyarországon, és semmi rendkívüli. Úgy látszik, csökkent a tekintélyem. Bezzeg Brad Pitt! Még csak három napja volt itt, és már megrohamozták a kellékeit a terrorelhárítók. Legalább egy razzia azért nekem is járna.

Álmomban magammal akartam vinni a Gellérthegyét. De nem engedték föl a repülőre, mert a szobrokra nem volt kiviteli engedélyem. Micsoda pech! Pedig milyen jól mutatott volna a Central park közepén.

Innen a gépről Budapest tényleg olyan, mint egy kék szalagra felfűzött féldrágakő. Nem. Nem fél. Drága. De minden pénzt megér.

Azt álmodtam, hogy Karinthy Frigyes vagyok, aki álmában két kismacska volt, és játszott egymás farkával. Vajon mit mond erről a pszichiáterem?

Spiró György *Magtár* című esszégyűjteménye a gondosan megrajzolt portrékon kívül Európa jövőjével és az *everyman*-Jézussal is foglalkozik. Kötete fontos gondolatok tárháza, kiemelten ajánlott olvasmány korunk emberének.

Felülemelkedés a T-boyon

Kétségbevonhatatlan tény, hogy Spiró György az egyik legjelentősebb kortárs magyar írónk: regényben, drámában, kisprózában – beleértve az esszét is. Olyannyira, hogy Elek Tibor egy előadásának utalása szerint a kortárs magyar dráma legburjánzóbb vonulatát „*már egyenesen poszt-Csirkefej korszaknak*” tekinthetjük. Radnóti Zsuzsa 2003-ban úgy vélte, hogy Spiró drámáiban (hozzátennénk: novelláiban és esszéiben is) „*szinte mindenki, valamennyi állampolgár klinikai látélet ebben a térségben*“. Az író az *Amíg játszol* című kötetben Jámbor Judit kérdéseire válaszolva élvezetesen és megrendítően tárja elénk pályájának alakulását, a motivációkat, küzdelmeit. Ennek alapján állíthatjuk, hogy Spiró szinte családirag predesztinálva volt (színésznő anyja révén és egyénisége folytán) a színházi világra, ezt támasztják alá sikeres darabjai, színikritikái, valamint a kaposvári dramaturgi és a szolnoki színházigazgatói munkálkodása. Kisprózájában is ezt a személyesen megélt drámai látásmódot (és nem kultúrpezzsimizmust) érhetjük tetten, az élet és a társadalom jelenségeire élénken reagáló személyiség „rejtőzését“ a tárgyilagosságba, gyakran az ironia és az önironia révén.

A *Beszélő* című lap nemrég megjelent interjújában Margócsy István utal erre az írói tematikát is erősen meghatározó szubjektivitásra. „*Mindig azt szoktad mondani, hogy nem írsz semmit fantáziából, csak*

azt írod meg, amiről tudod, hogy megtörtént, vagy amit te magad megtapasztaltál az életben.“ Az objektivitásba oltott személyesség legfőképpen a kritikusan és önkritikusan vizsgálódó tisztességes gondolkodók sajátja, mely létrehoz egy minden fölöslegeset mellőző kispórai nyelvet. Erről joggal állíthatja a szerző a *Magtárban*, hogy „*pontosabban szoktam fogalmazni szépirodalmi műben, mint tanulmányban.*“ Ez a novellákra mindenképpen érvényes. A látszólag érzéketlenben, közömbös hangnemben ott didereg a kiszolgáltatott alanyiség. Ennek igazolásául elég csak a *Munka Aranya* című novellát fellapoznunk, és rögvest Spiró írói világának kellős közepébe csöppenünk.

Mindezek után föltehetjük a kérdést, miért állít össze a közismert író időről időre esszéköteteket, hiszen 1985 (a *Magániktató*) óta az idei Könyvhétre immár a negyedik jelent meg ebben a műfajban, nevezetesen a *Magtár*. A válasz részben már benne rejlik az előzőekben: Spiró alkotának ez a műfaj is kiválóan megfelel, másrészt a szerző újra és újra átgondolja, elmélyíti korábbi meglátásait, valamint reagálni szeretne az eltelt időszak társadalmi változásaira, a világjelenségekre. Spirónak az esszé ürügy és lehetőség arra, hogy megossza velünk színházelméleti felfedezéseit, ezáltal tágítva a befogadói szemléletet is.

A Spiró-esszé műfaja szerint mindenképpen művészeti próza. „*Olyan rövidebb, zárt, viszonylag lazán komponált, szemlélődő prózai írás, amely esztétikailag igényes formában egyetlen, összemérhetetlen tárgyat többnyire kritikus értelmezéssel több oldalról közelíti meg, legszívesebben képzettársítóan, szemléletesen jár el, a fiktív olvasót szellemi beszélgetésbe vonja, virtuóz módon szórakoztatja, és műveltségét, kombinatorikus gondolkodását és képzeletét élményszerűen mozgásba hozza.*“ (A meghatározást Ludwig Rohnertől, az esszé műfaj svájci tudósától kölcsönöztük, a *Kultusz és áldozat* című kötet utószavából.) Az pedig köztudott, hogy e műfajt a XVI. századi Montaigne-nek, majd az angol Baconnek köszönhetjük, és a XIX. századtól jelentős a magyar esszéirodalom is, hogy csak Kemény Zsigmond és Péterfy Jenő nevét vagy Szerb Antalt említsük. Azóta is közkedvelt műfaj. Az esszé közölni, felrázni, mozgásba hozni, gondolatot ébresztetni, ellentmondani akar. „*Igazsága művészi igazság, még ha fel is használ tényyszerű elemeket.*“

Az esszé Spirónál nem a prózaírás mellékterméke, hanem művészien megformált gondolatok tárháza. A *Kanásztánc* című kötetben (1992) a szerző keserűen jegyezte meg, hogy „*minden van, csak épp a szellem költözött el tőlünk teljesen.*“ Ugyanott, a *Tájkép csata közben* című írásában térségünkéről így beszél: „*Az alkotók nem műveket hoznak*

létre, hanem cikkeket, maximum esszét, s mind támadó, éles, kíméletlen és humortalan.“

A *Magtár*, mint címe is jelzi, összegző jellegű cikkgyűjtemény, az utóbbi kilenc év termése az értékek védelmében és átörökítésében, tematikájában elmélyített folytonosságot mutat a korábbi esszéköteteivel. Szerkezetileg világosan tagolt. Egy bevezető tanulmánnyal kezdődik, és öt egységből áll. Vannak benne felkérésre született cikkek, például a *Major elvtárs*, találunk előadást is, mely a Mindentudás Egyetemén hangzott el (*Hogy győznek a provinciák?*), de ezek mindegyike egy sziporkázó szellemiség kézjegyét hordozza magán. Az I. rész emlékidéző portrékat, a II. a kortárs alkotók laudációját, a III. egység „körömrecenziókat” tartalmaz, a IV. memoár-jellegű műhelytitkokat, kritikákat, az V. politikai esszét rejt.

A nyitó írás szoros tematikai rokonságot mutat *A betű* és a *Tönk* című korábbi esszékkel, melyek iskolarendszerünk súlyos helyzetével foglalkoznak. Itt a művelődéspolitikát kerül terítékre, az olvasói érdeklődés megcsappanása. Ennek okát a szerző részben a tévé diktálta látványban keresi, az egyéni képi gondolkodás elsorvasztásában. „[A]z olvasó nem szokott figyelni ... A befogadói lustaság igazi terepe a színház, amelyet – több évezred tanúsítja – az analfabéták is tudnak élvezni.” – állítja ezt ironikusan, és ugyanígy fejezi be a kötetet indító esszét is: „*Hiába terjed az írástudatlanság, a magyar színházak nem lesznek a nyertesei. Cromwellek járkálnak közöttünk.*” Erős felütés ez, egy színházi ember tapasztalatából származó, illúziómentes megállapítás, és nem gonoszkodás.

Az I. és II. részben portrékat rajzol, beismerve, hogy a műfajt Molnár Gál Péter színészportréiból leste és tanulta el, megjegyezve, hogy „*az életben az a gyönyörű, hogy holtakkal is lehet társalkodni.*” Így elevenedik meg az első részben Bada tanár úr nagyszerű személyisége, és így lesznek élővé az egykori szerkesztő- és íróársak, s az egyik leghíresebb színészegyeniség, Major Tamás. A kötet talán legjobban megírt, humorral átitatott írása ez, torzításmentesen állítja elének a művészt, jellemében az esendő embert is megmutatva. Ezekben az írásokban tapinthatóan érzékeljük az adott korszak magyar valóságát, holott csak munkakapcsolatokról mesél, embereket jellemez, kritikai megjegyzéseket tesz.

Spiró hálás lehetett például Kontra Györgynek, hiszen a hazai tudós és kulturális elitel többek között nála ismerkedhetett meg, itt tett szert a *Fogsághoz* szükséges bibliaismeretekre. Molnár Gál Péternek az állását, Kardos G. Györgynek az őszinte barátságot köszönhetette. Az ő tudósi szemléletéről tisztelettel emlékezik meg: „*Minden tragikus*

mélység benne van, semmi, ami emberi, nincsen eltagadva, és mégis fénylik, mégis melenget.“ Fodor Géza kapcsán arra az elkésztő valóásra mutat rá, hogy akik esztétikával, irodalommal foglalkoznak, „a művészetet nem tudják már másképp elképzelni, mint a politika szolgálólányát.” Békés Pál jellemzésekor kimond egy fontos kritikai észrevételt: „mindenkit a csúcsteljesítményei minősítenek.”

Ugyanezt a sok szempontot figyelembe vevő vizsgálódást követi a II. rész kortárs írói karaktereinek megrajzolásában, közben alkalmat találva esztétikai meglátásainak összegzésére. Ekképp rendkívüli precizitással mutatja be a novella műfaji sajátosságait Tóth Krisztina műveinek laudációja során, megvédi a monográfia létjogosultságát Ferencz Győző Radnóti-könyve alapján, valamint olyan plasztikusan érzékelteti Juhász Ferenc líráját, hogy az olvasó újra kedvet kap annak mélyebb megismerésére. Ez lenne egyébként Spiró esszéinek egyik titkolt célja is.

Érinti a műfordítás számos aspektusát is, amit a IV. részben Tóth Árpád Csehov-átültetések kapcsán bont ki részletesen, kiderítve, hogy a *Cseresznyés kert* fordításával sem stimmet, s annak bizony súlyos esztétikai-szemléletbeli következményei lehetnek az előadásra nézve is.

A III. egység rövid recenziói kedvcsinálók az olvasóknak, s bár nem fukarkodik a bírálattal, azok soha nem válnak sértővé. Felhívja a figyelmet Móricz *Rab oroszán* című, kiváló lélektani regényére, valamint a Móricz-naplók kiadásának a szakma szempontjából égető szükségére. Szerencsére 2004-hez képest ezen a téren történt előrelépés.

A IV. rész emlékezései, kritikái között találunk néhány meghökkentőt. Csehov darabjairól megtudjuk, hogy általában rosszul tanítják, dramaturgiailag félreértik, Csehov ugyanis az abszurd drámát előkészítő komédiaszerző. Feszegeti azt a kérdést is, hogy az abszolútum (Isten) hiánya valláspótlékra kényszeríti az embert, aki mániájának rabja lesz. Majd arra a következtetésre jut: „*Szabadság van, minden ember magányosan áll szemben a lehetőségeivel. A szabadság baj, a szabadság probléma.*“ Ez elsősorban a nyugati világ nagy kérdése volt, de manapság a diktatúrákból fellélegzett közepkelet-európaiakra is helytálló.

Ebben a részben kapott helyet a Luzsnyánszky-dossieréről szóló kritika, mely érzékeny kérdéssel szembesíti az olvasót, Molnár Gál Péter besúgó voltával. De Spiró megértő gesztussal arra a paradoxonra mutat rá, hogy épp ezekből a jelentésekből lehet legtisztább képet

kapni az akkori színházi helyzetről, noha persze mélyen elítéli a személyekről szóló jelentéseket.

A továbbiakban olvashatunk egy kíméletlen filmkritikát Mel Gibson *Passiójáról*. Nem is a film túlzó naturalizmusa háborítja fel a szerzőt elsősorban, hanem a végkicsengése. És ez teljesen jogos, mert veszélyt hordoz magában. De megjegyzendő, hogy a hibák felsorolása közben Spiró is el-eltéved a filológia útvesztőiben. S habár a történetelmozdító ábrázolás a művészet sajátja, azért felmerülhet a kérdés a *Fogság* sajátos Jézus-képével kapcsolatosan is. Bár a szerző ezt igyekezett megmagyarázni a Margócsy-féle interjúban.

Az utolsó részben a hangnem elkomorul, ezeknek a politikai esszéknek ugyanis komoly tétjük van. Fölvetődik Európa összeroppanásának víziója, az egész világot fenyegető vallási fundamentalizmus, a középkorias szellem visszatérése, a faji szegregáció. Spiró hihetetlenül gazdag ismeretanyaggal, szenvedélyes érveléssel igyekszik tudtunkra adni a veszélyt. Lelkéből gátszakadásszerűen árad ki mindaz, ami csírájában ismerhető volt már a *T-boy* és a *Kémjelentés* című novelláskötetéből, illetve a korábbi esszékből. A *Magtár* most egyberostálta őket.

Zárásként érdemes felidéznünk a negyedik részből a Vajda Lajos festőművész alakját és a róla szóló példátlan kijelentéseket, ugyanis Spiró azt állítja: Vajda Lajos arca megegyezik Jézus arcával, de nem azonos vele. „*Ez egy everyman-Jézus. A szeretet puszta jele.*” – jelenti ki. Hiánypótló. Majd szerzőnk, látva Vajda látomásait, eltűnődik: „*Vajon nem a téboly-e az emberi nem sajátja?*” Végül egyetlen megoldás kínálkozik, s ezt az *Amíg játszol* beszélgetéskötetben maga Spiró sugallja: felülemelkedni e tébolyon, hiszen az élet mégiscsak „*a művészetnél összehasonlíthatatlanul fontosabb.*”

Mosonyi Kata

Spiró György: *Magtár*, Magvető Kiadó, 2012

A ruhásszekrényben felrappelt rímektől a budapesti underground szerelmének szép zárjegyén át egészen a Millenáris standjáig ívelt **Závada Péter** költészete. A kapucnis pulóver maradt, alatta azonban már élesre vasalt ing fehérlik. Első kötete 2012. április elején jelent meg *Ahol megszakad* címmel.

Akkezdet költője

Závada Péter neve 2012 közepéig viszonylag ritkán merült fel irodalmi vonatkozásban, hiszen inkább *Újoncként*, *Akkezdet Phiai* formáció egyik tagjaként ismerhette a zenehallgató közönség és az irodalomszeretőknek az az egyre népesebb tábora, akik érdeklődnek a *slam poetry* iránt. A duó 1999 óta létezik, az első albumok a klasszikusnak számító amerikai hip-hop szellemében íródtak, kihasználva a magyar nyelv biztosította legmerészebb lehetőségeket. A nyelvi megoldások: szóösszevonások (*finnlandiakok*), percekig pörgethető asszociációs játékok már ekkor túlnőttek a hazai freestyle világ sablonos költőjelöltjein:

Stendhal felé tendál mentál zendülés
Szandálba flangál szantál szentülés
Servantes szentgrál szervátültetés

Weöres Sándor és Parti Nagy Lajos jótékony hatása a *Kottazúr* albumban csúcsosodott ki, *klinkelt téglás Kispest meg Bigtétényből üres nappali, lehordott zsúrnadrág* lett, a nyelvi játék már nem csak az ütem kiélezésére kellett, hanem újabb jelentésrétegek lehetőségét teremtette meg. A kettő között pedig a *slam poetry* jelentett átjárást, ami úgy határozható meg, mint a verselés és a rap metszete, hiszen köznyelven szól aktuális témákról, rímekkel, metaforákkal és

hasonlatokkal színesítve az előadást. A forma kötetlensége a tartalomra helyezi a hangsúlyt, számtalan kifejezésmódot teremtve ezzel.

Egy hitelesített anekdota szerint *Akkezdet Phiai* dalszövegeinek megjelentetését Simon Márton vetette fel Závada Péternek. Az elképzelés végül önálló kötetként valósult meg, és az elmúlt néhány év versei kerültek bele. Ezek némelyike ismerős lehet a *Kottazúrból* vagy egy-egy slam-estről, és kisebb módosításokkal igazodnak a többi szöveghez.

Az egész kötetre jellemző a szűkszavúság, ezért akik „Újone” Peti végtelenségig recitált szólamait keresik, csalódní fognak. Pár szavas mondatok, egymásnak pattogva válaszolgotó nyolcsorosok követik egymást; a kötöttebb, klasszikus forma néha gátat szab a tartalomnak is.

A versek négy ciklusba rendeződnek, tartalmi és kronológiai felosztást nehezen találhatunk ebben a szerkezetben. Az első teljesen vegyes gyűjtemény, a többi három bevezetője, a másodikban nagyrészt a rövidebb költemények kaptak helyet. A harmadik ciklus családi tragédiák, szerelmek gyűjtőhelye, a negyedik pedig a szonetteké. A szakaszokat a *Csak addig* című, négyfelé tördelt alkotás zárja.

A saját életet áttekintő kötet olyan gyűjteménye 30 év emlékképeinek, ami a *kezdetekben* elképzelhetetlen volt. A hip-hop énje a felszínen mozog, az *Ahol megszakad* azonban *hét év permanens droghasználatról, hiperszenzitivitásról, fatalista csókolózásról* mesél. Az alanyiség, amit Simon Márton annyira hiányolt első körben, átszővi az egész kötetet. Felnőtté válás, megszakadt kapcsolatok, hiányérzet, a nagyszülők tragédiája csupaszítja le az ütemek mögé rejtőzött költőt. Egy-két kivételtől eltekintve szinte mindegyik alkotás egy vallomás, „10 dolog, amit nem tudtál Závada Péterről” egy bulvárcímlapon.

*Óvodás koromban
anyám játékboltban
dolgozott. Boldog
gyereknek kellett volna
lennem.*

(Mese)

A lírai visszaemlékezések hátterét a nagyváros adja, a tősgyökeres budapesti flaszterkoptató szemén át *friss sebként tátong a Gödör*, Újpest *Szellemtelep*, az Orczy tér *holt egy fákó dagerrotípián*. Budapest az őslakos élettere és tapasztalata, egy megismerésített létező, aki *sűrű tejködre gondolt, s [...] egy év alatt mennyi mindent átélt*. Nem csak helyszín, hanem életfilozófia is. Kovácsoltvas korláttal

elválasztott nációk és vallások, betonszínű kultúra és körfolyosós bérház-nemzedék formálja a verseket. *Inkább otthon, de nem haza.*

Závada kifejezéseit és rímeit sok esetben a *nagy nevek, mint bajuszkötők* alakítják. A *Nugát* cukorszirupos képei Varró Danit, a *Szinopszis* József Attilát, *A varrás mentén* Tandorit, a nyelv iránti rajongása pedig Parti Nagyot idézi.

[...] Azt álmodom,
 hogy ok és okozat vagyok egyben, önmagára
 utaló félmondat, pihenő anafora ...

(Konkáv)

A rímeknek szabályos lüktetése van, már-már pedánsan csengnek egybe, néhány erőltetett kivételtől (*szoktatlak – ablak, nyár is – kanális*) eltekintve. A kötet címéből is adódóan a néhol idegesítően tökéletes sorokat, precíz hasonlatokat üdítően egyéni képek szakítják meg. *A porszemek jobbkez-szabálya*, a szív, mint *echte huzatos Ulpus-ház*, a szem, mint *zárlatos neon*, és a *Megfürdünk a huzatban* és a *Megmarkolod a farkam* sorok ellentéte is felrázza a kanapéba és a könnyed rímelésbe kényelmesedett olvasót. Újszerű, XXI. századi összetételek, a kimódoltság érzete nélkül.

A klasszikus műfajokhoz, például a szonetthez való visszafordulás jól sikerült kísérlet, a legkiemelkedőbbek mégis a szabadversek. A *Konkáv* és a *Csak addig* a kötet legőszintébb alkotásai, a forma itt nem szorítja korlátok közé a tartalmat, nincs olyan érzésünk, hogy az ábrázolt érzés vagy emlék kizárólag a szótagszám miatt merült fel.

[...] egy taoista szociális munkás
 higgadságával néztem végig,
 amint vendéglátóim kolumbiai
 drogbárokat megszégyenítve
 ujjnyi vastag kokaincsíkokat
 húznak ki laminált jogosítvány-
 kártyájukkal a párás tükörrre ...

(Csak addig)

Visszatérő motívum a változó időjárás, évszakok párhuzamba állítása egy-egy életeseménnyel. Az anticiklonok, verőfényes napsütés, sár és fagy ebben a funkcióban kiválóan működnek, azonban a kötet túl gyakran használ a hangulatlíra eszközeként hasonló képeket. Hiába a *rumoskóla egy részeg indiánban*, vagy az a kísérlet, ahogy az *ősz beáll, mint egy heroinista*, az ikszedik ilyen vers már nem nyújt újat, kiszámíthatóvá válik.

*Egy tócsa vagy csak. Fölszárít az orkán.
Csészényi tea – halkan párologsz.
Felhő leszel, vízgőz az Úrnak jobbján.
A földre hullasz, mint a záporok.
(Átmeneti rendek)*

Az *Ahol megszakad* egyik legnagyobb hibája, hogy görcsösen törekszik a tökéletességre. Túlszerkesztett sorok, előírásosan egybehangzó rímek, a tökéletes a szabályossal egyenlő, és ez a törekvés gyakran merevvé, kötötté teszi a költeményeket. Annyi azonban biztos, hogy már nem Újonc Petit vagy Závada Pál fiát halljuk, hanem Závada Pétert. Egy elsőkötetes tehetség hangját egybegyúrva a *kezdetes* tapasztalattal, amely kicsit ércesen, de határozottan szól. Ez a kettőség pedig megelőlegezhetné a sikert, akár a „szakmai” körökben is. Hiszen a rajongók már a második kiadásig juttatták el a kötetet a megvásárolt több mint 3000 példánnyal, ami – versekről lévén szó – külön erény. A kritikusok viszont megosztottak, elég végigtekinteni az eddigi recepción. Az *Ahol megszakad* tehát egy megosztó kötet. Darabokra szedhető szakmailag, vagy olvasható úgy, mint *Akkezdet költőjének* debütálása. Hiszen a *kortárs költészet* [...] egy ráruházott bőrdzseki, a hajlatokban már megrepedezett az anyag, az időnek azonban még koptatnia kell, hogy a viselőnek is kényelmes legyen, és mindenki másnak jól mutasson.

Gulyás Ágnes

Závada Péter: Ahol megszakad. Libri, 2012

Hanif Kureishit *A kültelki Buddha* című regénye alapján a The Times az 1945 óta élt legjobb ötven író közé sorolta. A nagy visszhangot kiváltó debütőkötetet ajánljuk olvasásra.

Szerzett angolságba oltott álbuddhizmus?

Mint íróit kevésbé ismeri a magyar olvasóközönség. Az *én szép kis mosodám* című film hallatán már többen felkapják a fejüket, forgatókönyvének Hanif Kureishi a szerzője. Filmes tevékenységéért jelölték már Oscar-díjra is. *Intimacy* című mozija Arany Medve-díjat kapott 2001-ben Berlinben. A pakisztáni származású író az angol királynő a Brit Birodalom Rendjének parancsnoki fokozatával tüntette ki.

Kureishi szerint filmes munkássága csak kitérő volt ahhoz, hogy íróvá válhasson. Mint ahogy az is, hogy pályája kezdetén pornóírással kereste kenyerét. Bevallotta a pénzért csinálta, de állítja, közben jól szórakozott. Álneve, mily meglepő, Karim volt.

„*Karim Amir a nevem, született és tősgyökeres angol vagyok... illetve majdnem*“ – így kezdi történetét a regény főszereplője, narrátora, a tizenhét éves, félig pakisztáni, félig angol fiú. Karim beceneve Tejszín, a tősgyökeres angolság csupán vágya a fiúnak, származása miatt rengeteg atrocitás éri, egy felbőszült apa például megfenyegeti: „*Ha csak hozzáérsz azzal a fekete kezedd a lányomhoz, kalapáccsal töröm össze!*“

Az elbeszélés folyamán újabb és újabb szereplők sorsát ismerjük meg, akik mindannyian elvágódnak a külvárosból Londonba. Eva,

Karim apjának szeretője, a mellrák miatt megcsonkított asszony nőiességét egy újabb férfi, Haroon meghódításával próbálja visszaszerezni. Charlie, Eva fia, minden eszközt megragad, hogy tehetségtelen énekesből valódi popsztárrá váljon. Jamila, Karim gyermekkori barátja, elutasítja az indiai hagyományokat, de az angol konzervatív értékrendet is. Hogy a történet még mókásabbá váljon, közük csöppen egy újabb bevándorló, Jamila Indiából érkező férje, Changez. Bár földrajzilag nem nagy a távolság a peremkerület és a belváros között, mégis sokuk számára a beilleszkedés, a beolvadás a londoni közegbe szinte lehetetlennek tűnik.

Karim apja, Haroon, a tulajdonképpeni Buddha, a felsőbbrendűséget sugárzó, elhatárolódó férfi, elhagyja családját, vele együtt a bajokat. Miközben Haroon saját problémáit sem tudja megoldani, a külváros egzotikumra, különlegesre vágyó, gazdag sznobjai előtt bölcs guru képében tetszeleg, pénzért meditációs kurzusokat tart nekik, életvezetési tanácsokat ad, a keleti filozófia tükrében. Karim gúnyosan maga nevezi Buddhának illetve Istennek apját, utalva ezzel Haroon követőinek képmutató imádatára: *„Lehet, hogy a papa tényleg varázsló, és (ahogy ő mondja) a cipőfűzőjével változtatta át magát indiai származású köztisztviselőből azzá a bölcs tanácsadóvá, akinek most látszott.*“ Valójában Karim apja nem is buddhista, hanem muzulmán, semmilyen vallást sem gyakorol komolyan, csupán testedzéseként végez jóga gyakorlatokat.

A regényben gyorsan váltakoznak a karakterek és a helyszínek, Karim belekezd valamibe, aztán a következő fejezetben már máshol folytatja. Nincs lehetősége az olvasónak mélyebben megismerni a szereplők belső vívódásait, töprengéseit, Karim rohan tovább. A szöveg forgatókönyvszerű villanások füzére, érezhető rajta az író filmes múltja. Másrészt Kureishi kiválóan modellezi vele a korszakra jellemző hirtelen változásokat, a kamasz narrátor türelmetlen kapkodását.

A regény nyelvezete a hetvenes évek szlengjére épül, amely könnyen érthető, a párbeszédeket rendkívül egyszerű mondatszerkezetek alkotják. Fellelhetjük benne a korra jellemző irodalmi alkotások címeit (Eva rendszeresen ajánl vagy vásárol Karimnak könyveket), az aktuális zenei irányzatokat, és az éppen divatos ruházat pontos képét. Karim rendkívül realista, sőt naturalista módon írja le a történeteket, a szexjeleneteket is. Kureishi bizonyára sokat profitált a korábban már említett pornóíró korszakából.

A fiú felvállalja, hogy mindkét nemhez vonzódik, ezért mind apja, mind a környezete elítéli. A szöveg hangneme végig cinikus, kegyetlenül

őszinte, érzékeltetve ezzel Karim véleményét az angol társadalomról, az önirónián keresztül pedig saját magáról.

Az identitás és a világban betöltött feladat keresése a hetvenes évek gazdasági válsággal küszködő, gyorsan változó Angliájában folyik, biztosítótűs punkok, füvet szívó hippik, rasszista neonácik, kommunisták, középszerű művészek, külvárosi sznobok között. Ebben a fejlődésregényben valójában csak a tinédzser Karim Amir találja meg helyét, ő látja valósan Londont, amiről így nyilatkozik: *„Ha az ember egy ilyen fényes, kavargó és ragyogó helyen van, beleszédül a lehetőségekbe: nem feltétlenül segít, ha megragadja őket.”* Folyamatosan próbál alkalmazkodni, idomulni, mégis önmagát adja és a saját útját járja, őszintén, szókimondóan, sokszor szemtelenül megdöbbszentően és megbotrántoztatóan. Eléri álmát, híres színész lesz belőle, de a sors iróniája, hogy mindezt két olyan szerep megformálásával, amelyekről életében szabadulna: az egyik Maugli, a másik pedig egy indiai bevándorló figurája.

A *kütelki Buddhával* Kureishi is megvalósította álmát, megkapta a legjobb első regénynek járó Whitbread-díjat, valamint 2008-ban a The Times az 1945-óta élt legjobb ötven író közé sorolta. Mi pedig a könyvet olvasva elgondolkodhatunk, hogy az elmúlt harmincöt-negyven évben mennyit változott Európa bevándorlókhoz való viszonya. Vajon változott-e egyáltalán? Emellett azon is: mit jelent számunkra a globalizáció, a multikulturalizmus, a másság, az elfogadás, a nemzetállam?

Szőcs Henriette

Hanif Kureishi: A kütelki Buddha. Scolar Kiadó, 2012

John Lukacs *A történetírás jövője* című könyvében szorosabbra szövi a szálát a történetírás és irodalom között, néhol már-már megfosztja előbbt mereven tudományos rangjától.

Legyen újra irodalom a történetírás?

John Lukacs könyve 2011-ben jelent meg a Yale University Press-nél, magyar fordítása 2012 nyarán debütált a Könyvhéten. Lukacs a második világháború után emigrálni kényszerülő értelmiségiek közé tartozik – zsidó származású édesanyja miatt már a háború éveit is nehéz helyzetbe hozták –, akik pontosan tudták, mit várhatnak a szovjet „felszabadítóktól”. Tanulmányait a Cambridge-i Egyetemen folytatta (előtte a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történelemszakkalagatója volt), majd a pennsylvaniai Chestnut Hill College történelestanprofesszora lett.

Legújabb könyve, *A történetírás jövője* hét, szorosan egymásra épülő esszén keresztül igyekszik képet adni a történetírás és a történelemszaki hivatás múltjáról, jelenéről és meglehetősen borúsnak jósolt jövőjéről. A cím magyar fordítása meglepő módon sokkal kifejezőbb és árnyaltabb a mű eredeti címénél (*The Future of History [A történelem jövője]*), hiszen a történetírás, amely az ókori írók és középkori szerzetesek képét idézi fel bennünk, távol áll attól, amit ma történettudománynak nevezünk. „A tizenharmadik században a történelmet az irodalom egyik formájának tekintették, [a] tizenkilencedik században a történelmet tudománynak kezdték [minősíteni]” – írja Lukacs, és lényegében ez a különbség a korszakokonként változó történelemfogalmak között. A történetírás kezdetben a múlt lejegyzésén kívül más funkciókat is betöltött, mint

például a szórakoztatás, a politikai érdekek kiszolgálása, később önálló diszciplínává lépett elő saját kutatási módszereket fejlesztve ki és a tudományos kritériumoknak megfelelően.

A könyv első két fejezete a történész szakma és a történettudomány fejlődését taglalja, melyekben Lukacs keserű cinizmussal ostromozza a szakma tekintélyelvű és exhibicionista működését: *„Sajnos számtalan olyan esetet is láthatunk, amikor a történészszakmán belüli elismertség vágya nagyobb, mint az illetőnek a történelem iránti mély érdeklődése“*. Bírálja a történészi nézőpont átformálódását is: *„A probléma az, hogy a történészek perspektívájának szélesedése nagyon gyakran nem elmélyüléshez, hanem sekélyesedéshez vezetett.“* Hóbortosnak ítéli meg azokat az irányzatokat, melyek valamilyen más tudománnyal karöltve igyekeznek hitelesíteni működésüket és megerősíteni a történelem tudományos jellegét, úgymint a pszichohistória vagy a kvantitatív történetírás.

Lukacs a legerősebb kapcsolatot az irodalom és történetírás között érzi: *„Annak kései felismerése, hogy a történetírás inkább irodalom mint tudomány, szembemegy azzal a jól látható hajlammal, hogy egyre tudományosabbá tegyük a történelmet.“* Majd így folytatja: *„A történelem irodalom vagy tudomány? Mindkettő – de inkább irodalom, mint tudomány. Vagyis annak kellene lennie.“* Kijelentéseit a magyarországi történészszakma egy jelentős része valószínűleg keserű fanyalgással fogadja, ha egyáltalán hajlandó tudomást venni róluk.

A provokatívnak szánt kijelentés Lukacs történeti látásmódjának megértése nélkül szinte lehetetlen. Az irodalomban az elbeszélésnek és a fikciónak kitüntetett szerepe és helye van, ezzel szemben a történetírás pontosan a fiktív elemek ellen harcol, a múlt egy bizonyos darabját próbálja minél pontosabban leírni. *„De a leírás közös bennük“* – írja egy helyen. Majd így folytatja a leírással kapcsolatos gondolatmenetét: *„A szavak, kifejezések, mondatok, vagy akár a főnevek, melléknévek és határozószók, a dolgok jelentőségének, sorrendjének és jelentésének megválasztása több mint egyszerű stílári döntés – mert ezek erkölcsi döntések.“* Ha csak a Horthy Miklós és Kádár János politikai pályájáról szóló művekre gondolunk, igazolni láthatjuk John Lukacs kijelentéseit.

A moralitás mellett Lukacs felveti a pontosság és a megértés közötti egyensúly problémáját: *„A történetírás célja azonban inkább a megértés, mint a pontosság (bár természetesen ez utóbbi komoly tiszteltetben tartása mellett).“* Kosztolányi Dezső Édes Annája Kun Béla menekülésével kezdődik, pontosabban egy anekdotával Kun Béla meneküléséről. Természetesen az itt leírtak aligha tekinthetők hiteles

forrásnak, amire a záró sorokból is következtethetünk: „*Legalább a Krisztinában ezt beszéltek*“. Az említett regény nem történeti jellegű munka, mégis érződik rajta annak a káosznak a nyoma, amelyet a Tanácsköztársaság maga után hagyott. Babits Mihály *Tímár Virgil fia* című regényében Vitányi Vilmos alakja Ignotus személyének feleltethető meg, emellett arról is képet adhat, miként szeretete volna láttatni a keresztény értelmiség a zsidó értelmiséget az 1920-as években.

Lukacs három magyar íróat említ meg abban az esszéjében, mely a történelmi regényről szól: a már említett Kosztolányit, Babitsot, illetve Márai Sándort. Véleménye szerint a történésznek az irodalom segíthet jobban megérteni az adott kort, mert azon keresztül kirajzolódnak az uralkodó ideológiák és a korszakra jellemző gondolkodásmód. Lukacs szerint a regényíró négyféleképpen termel hasznos anyagot a történésznek. Egyrészt akkor, ha maga is végez kutatómunkát a regény írása közben, és ezeket a történész felhasználhatja. Másrészt abban az esetben, ha az író egy esemény szemtanújaként ír le valamit, és ezzel forrást ad a kutató kezébe. Harmadrészt az egyes karakterek részletes megalkotásával egész társadalmi csoportokat képes megjeleníteni. Végül azt sem szabad elfelednünk, hogy nem csak maga az irodalom, hanem „*az irodalomtörténet [is] a történelem része, nem csupán kulturális függeléke*“.

A helyes arány megtalálása már a történész feladata. Semmiképpen sem lehet az irodalmi műveket csupán kulturális függelékként kezelni, hiszen maguk is a történelem részei. Forrásként való értelmezésük azonban veszélyeket is hordozhat magában, megfelelő forráskritika híján könnyen tévutakra vihetik a szakmabelit.

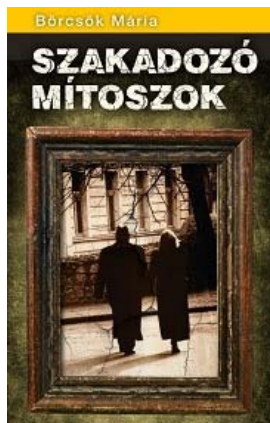
Lukacs könyve tele van bizalmatlansággal és aggályokkal a történetírás jövőjét illetően. Egy-egy esszéjéből azonban világosan kirajzolódik, hogy többet félt, mint magát a szakmát, inkább az egész írott kultúra válságát hirdeti: „*Már beléptünk egy olyan korba, amikor a könyvek befolyása és következőképpen a fontossága hanyatlani kezdett. Mint, ahogy általában a nyomtatott szóé is*“. A gépek köre szerveződő világképünk nemcsak életmódunkat, hanem gondolkodásunkat és önmeghatározásunkat is átalakítja: „*A nagy különbség az olyan emberek között lesz, akik teremtménynek gondolják el magukat és az olyanok között, akik gépezetnek – s ez rejtve már ma is így van*“. Ez a látásmód nem fogja érintetlenül hagyni a történelmi tudatunkat sem, ezért érezhető Lukacs szavain egyfajta klasszikus történetírás „*reneszánsza*“ iránti igény. Természetesen ez nem visszafejlesztést jelent: „*Nem azt mondjuk, hogy a történetírásnak vissza kell térnie az irodalom kebelére, hanem hogy el kell jutnunk egy némiképp új felismeréshez*“.

A könyv egészéről elmondható, hogy precízen szerkesztett, következetes gondolatmenetet épít fel, és a szerző nagy összefoglaló munkájaként értékelhető. John Lukacs kiváló retorikai képességekkel rendelkező író, jól alátámasztott érvelése és éles logikája szinte azonnal megadásra és elfogadásra készíti az olvasót. Ennek büvköréből csak akkor lehet kiutat találni, ha az ember más történeti és irodalomelméleti munkák irányába is hajlandó nyitni. Lukacs állást foglal a történettudomány számos nagy kérdésében, mint a történelmi korszakok ismétlődése vagy az objektivitás problémája. Legmarkánsabban mégis az irodalom – ezen belül is a történelmi regény – történeti szerepe adja meg a munkájának központi gondolatát.

Garaczi Zoltán

John Lukacs: A történetírás jövője. Európa Kiadó, 2012

Börcsök Mária *Szakadozó mítoszok* című könyve az irodalomtörténeti bulvárirodalom egyik meghatározó darabja lehet. Kendőzetlenül beszél ki hálószoatitkokat Jókai, József Attila és Vajda János életéből. Mindezt korábbi forrásokból összeollózva, gyakran a képzelet szabad működésére támaszkodva teszi.

Irodalomtörténet, botox és potenciazavar

Börcsök Máriát feltételezhetően nem kell részletesen bemutatni az olvasóközönségnek, előző kötete, a 2012 tavaszán megjelent *Kettőszakadt Magyarország* nagy eladási siker lett. Az irodalomkritika nem túl kedvezően fogadta a könyvet, de éppen emiatt különböző netes felületeken megindult a hozzászólásfolyam – egyrészt a szerző nézeteinek (és személyének) eredetisége mellett, másrészt a kötet hibáit kiemelve. (Utóbbiból volt több.)

A Kossuth Kiadó vélhetőleg jobban hitt a nagy bevételi sikernek, mint a fanyalgó kritikáknak, ezért gyorsan piacra dobta a könyv kvázi „folytatását”: ahogy a *Kettőszakadt Magyarország* magyar történelemről, úgy a *Szakadozó mítoszok* a magyar irodalom meghatározó alakjairól rántja le a leplet (gyakran szó szerint). A gyors tempó miatt az írónőnek nem volt ideje új „esszé”-re, ezért könyvének legalább kétharmadát régebbi könyveiből ollózta össze. Sőt még arra sem vette a fáradságot, hogy új előszót írjon, annak nagy része is olvasható volt már a *Hitvesi szerelem a magyar költészetben* (2010) bevezetéseként. Még az alcím is részben átvétel: *Mi szükség az ilyen könyvekre?*, szölt a kérdés korábban, most meg: *Mi szükség irodalmi mítoszokkal, költők magánéletével foglalkozni?*

Kafka Margitnak, Babitsnak (illetve Török Sophie-nak), Juhász Gyulának, Kosztolányinak és József Attilának, de részfejezetben szól Csokonairól, Berzsenyiről, Aranyról stb. is. Ebből a szempontból olyan képet ad, ahol a névsor ráerősít a nemzeti irodalomtörténet fősodrára (pl. nincs benne marginális szerző és nincs benne határon túli se), mintha egy középiskolai tankönyv lenne. Ez viszont már felveti a kérdést: kinek készült a könyv?

Az előszó mintha arra utalna, hogy tényleg valós diákoknak szánt műről beszélhetünk: „A művek befogadásához óvatosan kell hozzásegíteni a tanulókat – számolva azzal, hogy nem Babitsok, Kosztolányik, Juhász Gyulák ülnek a padokban, mint annak idején Négyesy professzor stílusgyakorlat-óráin –, és ebben bizony szerepet játszhat a költő személyének ismerete is. Egy Kazinczy-epigramma, egy Fodor Ákos-haiku megértéséhez persze nem kell ismernünk a szerző szerelmi életét, de például Ady Endre »Lédával a bálban« vagy »Héjánász [!] az avaron« című versének megközelítését feltétlenül segíti, ha ismerjük.“

Ez eddig nagyjából érthető is, ha a pongyola megfogalmazást és a pontatlanságokat leszámítjuk. Hiszen a kötetben szereplő valamennyi költő személyének megismerése problémákba ütközhet (pl. az illető több száz éve halott); a *személyiség* szó használata itt talán helyesebb, sőt még szerencsésebb lett volna az irodalmi művek *életrajzi háttérének* megismerését tűzni ki célul. Nem véletlen azonban, hogy nem ez történt. Börcsök Mária valóban a *személyt* akarja ismerőssé tenni, bemutatni az adott író-t költőt az olvasónak: könyvének minden írása azt a beavatottságot sugallja, vagy éppen hirdeti, hogy a szerzőnő a közzétett információk egyedüli birtokosa. Az előszóban olvasható ars poétikus vallomása az indokaira is rávilágít: „És ha kiderülnek az írók, költők ellenszenves tulajdonságai? A széplelkek persze nemcsak a költőt féltik a »leleplezéstől«, hanem a leleplezett költőtől is féltik az ifjúság erkölcsseit. Én azonban nem hiszem, hogy az igazság elhallgatásával lehet erkölcsöt védeni. Az igazság ugyanis mindig kiderül, és akkor nemcsak az illúzió omlik össze, de megrendülhet a hit is. Szerintem tehát nem az a cinikus, aki illúziót rombol, hanem aki illúziót kelt, mert az nem hisz abban, hogy ferdítések, hazugságok nélkül is létezhet őszinte érzés, igazi emberi nagyság.“

Itt mintha már nemcsak a diákjait, de egész népét akarná tanítani, nem középiskolai fokon. Szeretné leleplezni azt, amit eddig mindahány gaz irodalomtörténész és tankönyvíró elhallgatott.

Célszerű sorra venni, Börcsök Mária milyen újdonságokat kínál az olvasónak.

Katona Józsefben *leleplezi az író*t, tudniillik kimutatja, hogy Katona a történelmi tárgyú drámájában (*Bánk bán*) változtatott a történelmi

tényeken. Ez Börcsök szerint hamisítás. (Ebben a tekintetben nyilván Shakespeare sem író. Vagy legfeljebb rossz író.)

Katona drámaírói művében tehát elítéli a fikciót, ugyanakkor saját irodalomtörténeti fejtegetésében gyakran él vele. A *Bánk bán* kapcsán tényként közli, hogy „a hároméves András földre szorította arcát, mikor látta édesanyját véres karcsonkokkal kegyelemért hadonászni“, vagy – immáron Vajdáról szólva – azt is irodalomtörténeti kijelentésként írja: „Mikor Vajda ezt megtudta [ti. hogy felesége teherbe esett], őrvölgött a dühtől. Verte öklével az asztalt. Káromkodott. Üvöltött. Mikor aztán eljött a szülés ideje, egész nap mozdulatlanul állt az ablaknál, és merev tekintettel bámulta az utcát. Csak akkor ült le rogyadozó térdrel, mikor az ikerfiúk már megérkeztek. Sötét tekintetét látva, az orvos azt tanácsolta neki, hogy sürgősen utazzon vissza Pestre.“ Még nehezebben magyarázható, hogy esetenként azt is tudja, mi járt a történelmi személyek fejében.

Jókai kapcsán felfedezi, hogy a nagyidős író élete végén feleségül vett egy jóval fiatalabb nőt, Nagy Bellát (akinek ugyan nem írja le a nevét, csak Grósz Bellaként emlegeti). Móricznál feltárja a Csibe-vonalat, elcsámcsog rajta, de a művek értelmezéséhez semmit sem ad (nem is kell, az utóbbi időben megtették mások). Ugyanez történik a Kaffka Margit-, a Török Sophie- és a Juhász Gyula-fejezetben is. Börcsök Mária – a kötet végén található irodalomjegyzék szerint – nem ismeri Borgos Anna kiváló, *Portrék a Másikról. Alkotónők és alkotótársak a múlt századelőn* című könyvét, és elkerülte figyelmét Péter László *Annák, szerelmek* című kötete is, különben nem tálná újdonságként, hogy Juhász Gyula több nőhöz is írt verset. Mivel pedig Börcsök Mária előszeretettel csámcsog az írók-költők nemi életén, Péter László könyvében a lírai udvarlásoknál „izgalmasabb“ témákat is találhatott volna: bár Juhász a színésznőknek csak udvarolt, mégiscsak kezelték szifilisszel, illetve Juhász mellett annak titkárnőjét, Kilényi Irmát is leleplezhette volna, aki nemcsak Juhászné, hanem a saját neméért is rajongott; öngyilkos is lett, amikor közeli barátjánője meghalt a háborúban.

És az újdonságok így sorjáznak tovább.

A szerzőnő irodalomtörténeti hangja azonban kifejezetten színes.

Van, amikor *moralizál*. Megszólja például Katonát, mert „*miféle szerelmeslevél az, amit írója nem mer aláírni?*“, de megrója Madáchot is, aki Ádámot úgy beszélteti, hogy „*az udvarlásnak szánt vallomás, voltaképpen nagy pimaszság*“, és egy helyütt történelmi igazságot is oszt: „*Gínának óriási szerencséje volt, hogy házmasterné lett, és nem az országos hírű nagy költő [Vajda János] felesége.*“ Markáns, eredeti vélemények.

Van, amikor *lirizál*: „Erről a váratlan boldogságról [ti. a kései Radákovich-szelelemről] Kosztolányi nem tehetett. Rázúdult anélkül, hogy akarta volna. Rázúdult, ahogy a nagy szerelemek általában ránkzúdulnak, és mégis talán emiatt kell elszenvednünk a legsúlyosabb erkölcsi vádatokat. “Szép, eredeti vallomás.

Van, amikor *általánosít*. A Madách-fejezetben teszi fel a költői kérdést: „Az olvasó kérdezheti, hogy Madách halála után az anya miért nem állt elő titkával, ha tényleg a költő volt gyermeke apja“, amit aztán elemi erővel meg is válaszol: „Nyilván azért, mert akkor más világ volt.“ Ugyancsak hasonló retorikával beszél Vajdáról: „Nem lehet az, hogy potencia problémával küszködött?“, szól a kérdés, és a válasz: „Még ma is sok férfi restell ilyen problémával orvoshoz fordulni. Hát még a XIX. században! Hát még egy olyan hiú férfi, mint Vajda János!“ Jókai is okot ad egy érdekes analógiára: „Azt hiszem tehát, az igazság az, hogy Jókai rettenetesen csalódott, de ezt röstellte ország-világ előtt bevallani. Sok idős férfi szeret bele egész fiatal lányba, hisz ők is friss gyümölcsre vágynak, nem lottypadtra-fonnyadtra.“ Pontos, eredeti megfigyelések.

És van, amikor *aktualizál*. Nem is akárhogy: „Jókai persze nevetségesnek tartotta a korkülönbség emlegetését – írja –, hiszen Róza királynői pompájában tündökölt. De az idő, mint tudjuk, még ma is, a fejlett kozmetikai ipar, botox injekciók, plasztikai műtétek korában könnyörtelen a női vonzerőhöz: ötvenéves korra gyakorlatilag lenullázódik.“ És itt még nincs vége. Így folytatja: „Emlékszem rá, fiatal lány koromban szembejött az utcán az ötvenéves színészkirálynő, Tolnay Klári, akit a sajtó még mindig vonzó nőként, kortalan szépségként magasztalt. Én megrángattam a velem lévő negyvenegynéhány éves férfi kollegám karját, hogy »nézze, nézze!«. A férfi rápillantott, majd csodálkozva kérdezte: »mit néznek rajta? Ez egy öregasszony.« És ma is sok »kortalan szépségről« hallok férfiszájából ugyanezt.“ Az esszé – talán nem árt még egyszer hangsúlyozni – Jókairól szól.

A Vajdáról szóló dolgozatban megjelenik a *mesenyelvi* fordulat is: „Ma viszont vallásos fiatalok és királyi sarjak is – például Viktória svéd királylány és konditerem-tulajdonos barátja, Vilmos angol herceg és Kate Middleton – évekig élnek együtt választottjukkal, mielőtt oltár elé vonulnak. Sokan nem is vonulnak. Az idősebb korosztályban is elfogadott az *élettársi* viszony, olyannyira, hogy még özvegyi nyugdíjra is jogosulttá teszi a tíz évnél hosszabb ideje közös háztartásban élő párok egyedül maradó tagját.“ Lehet, hogy így kell színesen tanítani az irodalmat, kérdés, hogy a tanuló mit jegyez meg belőle.

Az általános jellemzők mellett érdemes alaposabban szemügyre venni a kötet vélhetőleg központinak szánt darabját (hiszen *Mítoszok*

címével a kötet címadó fejezeteként is értelmezhető), amely nem meglepő módon József Attiláról szól; szinte természetes, hogy vele kapcsolatos a legtöbb felfedezés.

Börcsök Mária egyik tabudöngetése ez: „Az tehát, hogy József Attila kapcsolatai kudarcba fulladtak, hogy reménytelenül magányossá vált, nem a külső körülményeken, hanem önmagán múltott.” Célszerű hosszabban idézni, hogy a gondolatmenetet követhessük: „De [JA] tanulmányait – Horger ürügyén – félbehagyja. Horger professzor ugyanis a Nincsen apám megjelenése után magához kérte és két tanú, Fehér Ede és H. Kovács Mihály előtt kijelentette, hogy amíg ő él, József Attilából nem lesz középiskolai tanár, mert olyan emberre, aki avval kérkedik, hogy se istene, se hazája, és embert akar ölni, nem lehet rábízni a jövő generáció nevelését. Valljuk be, ez ma is megtörténhetne bármelyik, de különösen a Pázmány Péter Egyetem hallgatójával.”

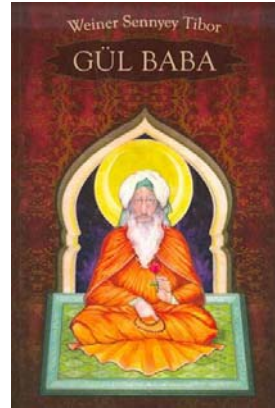
A szerző megengedő konklúziója a következő: „Evvel persze nem azt akarom bizonyítani, hogy József Attila nem volt nagyon nagy költő. Csak azt, hogy az őt ért csapások jórészt maga provokálta. És ez a betegségének a következménye.” Ráadásul azt a lényegi információt is megtudjuk, hogy bár Gyömrői Edit csak áltatta a költőt, „a többi nő a közhittel ellentétben viszonszerette őt, pedig – a híres, Petőfire emlékeztető portréját kivéve – én József Attilát egyetlen fényképén sem találtam férfiasnak, jóképűnek”. Mindez Börcsök Mária irodalomszemléletének lényegi összefüggéseire világít rá: bár József Attila mint férfi nem tetszik neki, azért a többi nő még tényleg szerethette, és bár József Attila saját maga okolható az őt ért bajokért, azért még lehet nagy költő. Ilyen fejtegetést tényleg nem lehetett korábban irodalomtörténeti szakmunkában olvasni.

Ha Börcsök Mária irodalomtörténeti szakmunkákat nem is igen használt munkája során, visszaemlékezéseket annál inkább. Ezekből azonban gyakran reflektálatlanul vett át részleteket, az ott olvasottakat tényként közölve. És amellett, hogy a szakirodalomból is csak szemezget, mintha az utóbbi évek-évtizedek szépirodalmát sem ismerné teljesen. Előbb Madách és Katona kapcsán jelenti ki, hogy mivel „azóta nem született hozzájuk fogható dráma, [...] a tragédia mint műfaj – akár az eposz – kihalt”. Elég lett volna csak Spiró György, Térey János vagy Szálinger Balázs könyveibe belelapoznia.

Mindent egybevéve a Szakadozó mítoszok tehát álfelismerések, közhelyek, hiányosságok és tévedések gyűjteménye. Garantált bestseller.

Weiner Sennyey Tibor *Gül Baba* című kötete egy évszázadokon átívelő misztikus utazás történetét mutatja be, amelynek során olvasó, szerző, főszereplő együtt keresik a rejtélyes harmadik illatot.

Hogyan legyünk halhatatlanok?

Weiner Sennyey Tibor költő, író és utazó is egyben. Több műfajban otthonosan mozog: verset, prózát és esszét is ír, s ezek a műfaji-poétikai keretek mindig cseppfolyósak, átjárhatóak nála. Ezt bizonyítja például *A vándorló királyság* című kötete, amely egyaránt tartalmaz Jáváról és Baliról szóló útírajzokat, esszéket, valamint verseket, műfordításokat. *A nagy eretnek* című prózakötete is erősen lirizált nyelvvel dolgozik, amelyben számos versbetét található a megidézett történeti figurák életének merész írói fantáziára támaszkodó újraírása mellett. Műveinek egyik biztos pontja a Kelethez való vonzalom, ami többek között abból az élményből is fakadhat nála, hogy egy rövidebb időszakot töltött el Indonéziában, Jáván és Bali szigetén. 2012-ben új kötettel jelentkezett, a *Gül Baba* című elbeszélő költeménnyel, amelyet akár kisregénynek is tekinthetünk – attól függően, hogy a prózai vagy a lírai részeket tartjuk mérvadónak a meghatározásnál.

Gül Baba története a 16. század Magyarországról ered. A történelmi alak élete körüli bizonytalanság és az ezzel összefonódó miszticizmus arra készítheti mind az író, mind az érdeklődőt, hogy megalkossa saját Gül Baba-verzióját, kitöltve életrajzában a kisebb-nagyobb hézagokat. Weiner Sennyey Tibor így vall utószavában történetiség és képzelet viszonyáról: „[U]gyan ki tudja ebben az összekavarodott világban, hogy az igazsághoz, ami épp olyan illanó, mint a harmadik

illat, nem éppen a mese van-e legközelebb? Mert nekem néha úgy tűnik, hogy az igazság leginkább a kereső képzeletben lakozik.“

A történet azt próbálja bemutatni, hogyan került Gül Baba egy sivatagi kertből egy perzsi kocsnába, innen a bagdadi szentekhez, a bagdadi szentektől a sztambuli bazárba, onnan a bolgár kertekbe, aztán Budára, Budáról pedig a dunai szigetre, Ada-Kaléra, miközben a súlytalanul elillanó évszázadok alatt Gül Baba örökösen visszatért és visszatér, s egyre csak a harmadik illatot keresi. Eközben szépen kirajzolódik a filozófiai háttér és a játszín örvénylő stílári alaphang, amely magával ragadja az elbeszélés olvasóját.

Gül Baba életének egyik kitüntetett helyszíne Weiner Sennye Tibor művében Ada-Kalé, amely törökök lakta sziget volt a Dunán egészen a Vaskapu vízierőmű megépítéséig, amikor a folyó vízszintje alá került. 1913-tól 1918-ig tartozott Magyarországhoz, Újorsova néven. Vélhetően Ada-Kalé volt a minta Jókai Mór *Az arany ember* című regényében a „Senki” szigetéhez. Mindenesetre az író említi a regény hatodik fejezetében: „Az új-orsovai sziget erőssége még a töröké.”

Gül Baba 1972-ben itt adja át titkait egy tanítványnak, az elbeszélő mesterének, s a 33. rózsamag szerint innentől már ő lett Gül Baba. Ezért tulajdonképpen az sem kizárt, hogy az elbeszélőt is annak a Gül Babának kell gondolnunk, akinek hitvallását a 27. rózsamag tartalmazza (vö. Szabó Lőrinc: *Dzsung Dszi álma*): „Abban hittem, hogy ami itt van, csupa látszat. Ő álmodja önmagát, ahogy mi benne, Ő mibennünk saját magát látja.”

A szereplők viszonyrendszerét az egymásba fonódás határozza meg. Amint már említettük, az is elképzelhető, hogy az elbeszélő és mestere (az Ada-Kalé-i kisfiú, aki szemünk láttára változik Gül Babává), aztán ennek a kisfiúnak a mestere, és annak a mesternek a mestere egy és ugyanaz a személy, aki nem más, mint Gül Baba. Maga a szerző is azt meséli az *Utószóban* – amely egyáltalán nem választható el az elbeszéléstől –, hogy nemcsak hallotta és látta Gül Babát, de egyenesen ő lett a Rózsák Atyja, az ő szemszögéből látott mindent. Azt sem szabad feledni, hogy az elbeszélés 33 rózsamagból áll, és talán épp abból a 33 rózsamagból, amelyet az elbeszélő költeményben szereplő Gül Baba Bulgária rózsakertjéből szerzett. Azokat a magokat egy gyöngyökből szőtt imafüzér rejtette, hogy ki tudja csempészni őket az erősen őrzött kertből. Ez a füzér az elbeszélés mintájául szolgáló körnek is tekinthető, amelyen az olvasók évszázadokat átívelve, a történetmondás ideje alatt folyton olyan helyre jutnak, ahol már voltak. Így maga az elbeszélés szerkezete is az örök körforgásra és visszatérésre, vagyis magára a halhatatlanságra épül.

Az örök visszatérésén túl (amit a szövegvilághoz autentikusan ragaszkodva lélek-vándorlásnak tekinthetünk) kimutatható az elbeszélésből egyfajta dualista felfogás, a Jó és a Gonosz, a Teremtő és a Pusztító állandó küzdelme, amelynek híján egyikük sem létezhetne. Weiner Sennyei Tibor azt is hozzáteszi az *Utószóban*, hogy Gül Baba (Rózsák Atyja) és Kel Baba (Kopasz Atya) valószínűleg történetileg is azonosak. A mese szintjén azonban egymás ellen vagy egy lelken belül küzdve keresik a harmadik illatot.

De mi is az a harmadik illat? Sztambulban, a híres Egyiptomi Bazárban egymás mellett állt a boltja Gül Babának és Kel Babának, s olyan csöppnyi szelencéik voltak, melyek csak egy-egy illatot őriztek. Maga Nagy Szulejmán is őrzött ezekből kettőt-kettőt. Kel Baba két tegelye közül az egyik a csatatér illatát, a másik a behódolás szagát őrizte, de hogy mi lehetett Gül Babáéban, azt senkinek nem árulta el. Míg nem egy szép délután a Fekete Fatime elérte az ő Szultánjánál, hogy válaszoljon. A válasz azonban végezetes változást indított el. A folyamatot csak a harmadik illat fordíthatta meg, a fekete rózsáé, amelyet Gül Baba mindig is keresett. De csak egy domb volt, egyetlen egy hely, ahol Bulgárián kívül kinyíltak ezeknek a rózsáknak a magjai, a Kizil Elma, Magyarisztánban. Ez a hely pedig nem más, mint Buda.

Egyáltalán nem arról van szó, hogy a szerző új színben tüntesse fel a magyar történelmet, tudniillik, hogy egy nő miatt vették be Budát 1541-ben, mint annak idején Iliót (Tróját). Sokkal inkább arról, hogy megfogalmazzon egy ennél egyetemesebb kérdést: mi az élet értelme? Válasza legalább annyira ironikus, amennyire egzakt kíván lenni: keresni a harmadik illatot. Ez pedig mindennél gyorsabban illan el, s így nem is az illat megtalálása, hanem csupán a keresése az, amely méltóságot adhat az ember életének. Másképp fogalmazva: a megvalósult álomban már nincsenek lehetőségek, az már nem több hiábavalóságnál. Gül Baba ezt azzal nyilvánítja ki a legerőteljesebben, hogy bár bizonyos nőknél érezte ezt az illatot, maga mögött hagyta őket: „*Nem menthetem a hervadást, csak menthetem a jövőt. Nem menthetem a múlandót, csak menthetem, ami örök.*” És a nők helyett a rózsamagokat vitte magával.

Az elbeszélés megkapó stílusban adja elő mindezt, az olykor gyengéden rímelő prózában a bektasi dervisek költészete, az *Ezeregyéjszaka* történetei, a hindu mesék és a jávai kawi költemények, a török népdalok és népköltés elemei köszönnek vissza. Így egyáltalán nem véletlen, hogy a kötet gondozását egy olyan kiadó – a Kelet Kiadó – vállalta magára, amely programszerűen bemutatja a keleti értékrendet. A Szarka Fedor Guido által gazdagon és színvonalasan illusztrált

könyvecske egy farzsebben elfér, részletek pedig a YouTube-on is meghallgathatók belőle.

Aki szeretné megtalálni a talán örök életet jelentő harmadik illatot, emellett egy izgalmas történetet olvasni Gül Babáról és egy rendhagyó teóriát Buda 1541-es elfoglalásáról, azoknak bátran ajánlható a rendkívüli fantáziával megírt történet. Weiner Sennyey bravúrosan képes tévedésekből kozmológiát „csinálni“, mélyen, szórakoztatóan, mégis tömören. Ültessük csak el magunkban azt a 33 rózsamagot! Hátha mi leszünk a következő Gül Babák.

Molnár Dávid

Weiner Sennyey Tibor: *Gül Baba*. Kelet Kiadó, 2012

A magyar nyelv és irodalom kerettanterv-javaslatának két verziója közül az egyiket a nyilvánosságra hozatal közben letiltotta a kormány. Ráadásul azt, amelyik a felzárkózást jelenthette volna a diákoknak szövegértésben. Helyette a rendszerváltás előtti szintet célozta meg.

Kivezetés a szépirodalomból

Boldog Zoltán *tárcája*

A magyar nyelv és irodalom oktatásának reformjára szükség van. Ebben szinte minden szakember egyetért, politikai pártállástól függetlenül. Köszönhető ez a 2000-es PISA-vizsgálat okozta sokknak és az azóta megismételt, 2009-es felmérésnek, amely alapján szintén van felzárkóznivalónk. A magyar diákok ugyanis ugyanis kisilabizálják a betűket, de értelmezni már kevésbé tudják az egymás után következő szavakat.

A tantárgyakat érintő kerettanterveket, azok tervezetét minden érintett érdeklődéssel várta, hiszen nagy volt az ezen felüli ideológiai ijedség is: majd jön a Nyíró meg a Wass, s leigázza Nemes Nagy Ágnes, Pilinszkyt és a többieket. A kormány majd rendszerhű katonákat nevel, az utcanévtáblák lecserélése a fejekben lévő történeti tudás lecserélésével folytatódik. Sokak szerint azonban nem is magát a tartalmat, hanem az irodalomtörténeti szemléletet kellene végleg lecserélni, és a lexikonszerű tudás helyett a szövegértési készségek és képességek elmélyítésére és az élményközpontú irodalomoktatásra kellene koncentrálni.

A kerettantervek változásait megcélzó tervezet mindkét, az adatközpontú és az irodalomtörténettel leszámoló irányt egyszerre lebegtette meg, ami az oktatáspolitikai alapelveket tekintve önmagában is egy félelmet keltő tudathasadás. 2012 októberében ugyanis egy A és egy B verziót hoztak nyilvánosságra a magyar nyelv és irodalom leendő kerettantervéből, amely a gimnázium és szakközépiskola 9–12. évfolyamos tanulóinak, az őket tanító pedagógusoknak mutat irányt. A B verzió közlését időközben letiltotta a Kormány. Az azóta szamizdattá vált és nehezen beszerezhető tervezet elképzeléseit is

áttekintettük. Most megvizsgáljuk mindkét változatnak az irodalomtanításra vonatkozó részét.

A jelenleg is az OFI (Oktatáskutató és -Fejlesztő Intézet) honlapján elérhető „A verzió” a korábbi kerettantervre épül, ahol irodalomtörténeti korszakokra támaszkodva biflázhatja a diák a rengeteg terminust az ókori eposzoktól a negyedik év végére odalökött kortárs költészetig. Ebben nem történt túl nagy változás az elmúlt 22 évet tekintve. A néhány oldalas bevezető szöveg körvonalazza azokat az alapelveket, amelyeket egy modern Európában kulcsszóként mindenképpen érdemes csatoltatni: „kritikus fogyasztói magatartás”, „kooperatív tanulás”, „környezettudatosság”, „digitális kultúra” stb. Az ehhez kapcsolódó konkrét tartalmakat egy összetett táblázatban találhatjuk.

Ennek feltűnő hiányossága, hogy a diák a 9. osztályban fejest ugrik az *Iliás*ba és az *Odüsszeiá*ba, mindenféle bevezető nélkül. Amíg korábban az irodalom szerepét és működését tisztázó gyakorlatias bevezető blokk állt itt, addig ennek helyét is átvette az irodalomtörténet. Majd pedig következik az évezredes vágta: Szophoklész, Horatius, Biblia – mindegyikben látszólag igen nagy mozgásteret biztosítva a tanárnak. A látszólagosság pedig abból adódik, hogy mindez hatalmas fogalomdömpinggel párosul. Néhány tanítási óra alatt a gyermeknek értenie, rögzítenie és mélyítenie kell a következő fogalmakat: „esztétikai minőség, tragikum, komikum, dikció, katarzis, farce, moralitás, passió”. Ügyeltek azonban arra, hogy – ahol lehetőség adódott – a fogalmakat látványosan finomítsák. Így lett például az *eposzi kellékekből eposzi konvenciók*.

A kézzelfogható ideológiai sokk elmaradt. Arany János azonban a helyére került a tervezetben, hiszen a nyári szünet előtt a 10. évfolyamból már nem sokakat fogott meg *Ágnes asszony* sorsa. Így aztán Madách előtt helyére tolták a nemzet nagy költőjét, ami a 11. évfolyamos anyag kezdetét jelenti. A kortárs irodalom azonban még mindig csak egy apró, elhanyagolható színfolt a maga 6 órájával. Bár a 20. századi blokkban kétségtelenül ott találjuk választható témaként Nyíró József *Uz Bencéjét* vagy a *Kopjafákat*, akinek terhes a téma, nyugodtan kihagyhatja. A kortárs irodalmat érintő, felületesen és elenyésző órakerettel aktualizált blokktól eltekintve az A verzió lényeges visszalépést jelent az irodalomoktatásban, hiszen a bevezető rész eltűnésével és az irodalomtörténeti szemlélet erősítésével a rendszerváltás előtti felfogáshoz tér vissza.

A 2012. októberében nyilvánosságra hozott, majd a honlapon már nem publikált B verzióban (hivatalosan a 2. változat nevet viselte a tervezet) mindezekkel szemben azt olvashatjuk: „*Mára Magyar-*

országban is bizonyossá vált, hogy tovább nem tartható a középiskolai irodalomtanítás pozitívista és lineáris, irodalomtörténetre való alapozottsága és koncentrálttsága“. A kerettanterv-javaslat A verziója viszont éppen azt a modellt betonozza be, amely a másik változat szerint „nem tartható“. De lássuk – a konkrét tartalmakra koncentrálna – a felvázolt értékkonfliktust a B verzió áttekintésével!

Mielőtt megtanítanák a gyermeket arra, hogy irodalomtörténetben gondolkodni nem érdemes, egy 15 órás keretben az alábbi témával ismerkedik: „*Miért szép? Bevezetés az irodalmi alkotások világába*“. Az előbbi verzióból hiányzó bevezetés tehát ide került, és az irodalomtudomány szakkifejezései helyett nagy hangsúlyt fektet a tervezet az érzelmekre, a szépség és a humor fogalmaira. Majd egy gyorstalpaló irodalomtörténet keretében eljut a kezdetektől az 1700-as évekig. A kronológiai rendet végül az érettségi témakörök váltják fel, amelyek a „*látásmód, portré, életmű*“ címszavak alapján kínálják tálcán a lustább tanároknak a tananyagba épített érettségi tételeket. Eközben az irodalomtörténeti megközelítés helyett olyan fogalmakat használ, mint „*a kora modernség beszédmódjai*“, „*magatartásmű*“ és „*szerepmodellek*“. A nyitott és főleg az értelmezések sokféleségére épülő megközelítések még azt is kötelező témává teszik, hogy a tanárok a diákkal megvitassák: hogyan írunk és hogyan ne írunk dolgozatot? Régóta hiányzó elem ez a középiskolai oktatásból. Mint ahogy az is, hogy az irodalomtörténeti szemlélet megbontásából adódóan a kortárs művek tematikusan kapcsolódnak egy-egy tanóra anyagához, például a *Szigeti veszedelem*hez Kovács András Ferenc vagy Garaczi László egy-egy írása. Így a kortárs irodalom indokoltan és arányosan szerepel egy-egy témakörnél.

A rengeteg konkrét példát tartalmazó B verzió tehát a készség- és képességalapú, valamint élményközpontú irodalomtanítás szempontjait érvényesíti. Mindezt olyan alaposan, hogy szinte pontról pontra másolja Fűzfa Balázs *irodalom_09* című tankönyvének struktúráját és tartalmi, lexikális elemeit. A tervezet összeállításában részt vevő forrásból az is tudomásunkra jutott, hogy valóban Fűzfa Balázs, az *irodalom_09_10_11_12* tankönyvsorozat szerzője állította össze az anyagot. A neki megbízást adó illetékes minisztérium azonban később közölte: nem hozzák nyilvánosságra a tervezetet. Ennek ellenére bizonyos szervezetek (közoktatási intézmények és tankönyvkiadók) október elején – feltételezhetően egy adminisztrációs hiba következtében – megkapták az említett, később betiltott anyagot, és vitára is bocsátották azt. Az OFI honlapjára azonban már nem került fel a két verzió, holott több tantárgy esetében ilyen formában is közzétették a tantervek változatait (pl. matematika, fizika és ének-zene). Az anyag letiltásáról levélben megkérdeztük dr. Hoffmann Rózsa oktatásért felelős államtitkárt, de cikkünk megjelenéséig nem kaptunk választ kérdéseinkre.

A szemléletváltásra való nyitottság így mindössze egy félresikerült színjátéknak minősíthető. A tantervekről szóló vita hivatalosan október 25-én lezárult. A magyar nyelv és irodalom oktatásának sorsát meghatározó egyik vitaanyag azonban csak félhivatalosan vált elérhetővé. Kérdésként merülhet fel, hogy a tankönyvlobbi gyors reagálása állította-e meg a B verzió koncepciójának szélesebb nyilvánossághoz történő eljuttatását? Vagy esetleg a kormányzat mondott le végleg a nemzetközi felzárkózás lehetőségéről szövegértés terén? Hiszen az A és B változat viszonyáról a minisztériumi anyag a következőképpen beszél: „*Bizonyos területeken az iskola választhat a kiadott kerettantervek közül (A és B variációk). A választáshoz fel kell mérni meglévő vagy megteremthető erőforrásokat, illetve azt, hogy a választani kívánt kerettanterv illik-e az iskola profiljához, hagyományaihoz. A helyi tanterv koherenciájára, az ismeretek egymásra épülésére és a tantárgyak közötti kapcsolódási pontokra azonban minden esetben fokozottan ügyelni kell!*” A második változat eltüntetésével azonban lehetetlenné vált a választás lehetősége annak ellenére, hogy annak szövegértésre koncentráló és élményközpontú változata nem veszélyeztette volna az A verzió alapelveit. A B verzió elsüllyesztése viszont megkérdőjelezi az elmúlt évtizedben lezajlott szemléletváltást és annak eredményét, amely után folytatódhatna a 2009-es felzárkózás a szövegértési kompetenciavizsgálat terén.

Az első változat elfogadására azonban az irodalomtanárok is fellélegezhetnek, hiszen a korábbiakhoz képest apróbb változtatások miatt valószínűleg nem kell átszervezniük a tanmeneteiket a következő évben sem, mint ahogy maradhat az őskövületként jelen lévő Mohácsy-féle tankönyv és az arra épülő tanítási rutin is. Tehát mind a kiadónak, mind a tanári szakmának ez a megoldás a kényelmesebb. Megjegyzendő azonban, hogy a legelterjedtebb, Mohácsy Károly-féle tankönyv sem felel meg az alapvetően a struktúrájára épülő, de kevésbé megengedő, A verzióval jelölt kerettantervnek, amellyel bizonytalan ideig folytatódhat a kivezetés a szépirodalomból.

Néhány magyar szakos középiskolai tanárt, valamint a Magyar tanárok Egyesületének alelnökét kérdeztük a magyar nyelv és irodalom kerettantervének két verziójáról, amelyek közül egyik csak félhivatalosan került a nyilvánosság elé. Válaszaikat olvashatják.

„Időrendiségében lezsírozott kánonterror”?

– *Mi a véleménye a nyilvánosságra hozott magyar nyelv és irodalom kerettanterv-javaslatáról?*

– **Erdélyi Eszter, magyar, történelem, mozgóképkultúra és médiaismeret szakos középiskolai tanár:** A kerettanterv A változata gyakorlatilag a tanítandó anyag évfolyamokra bontott mennyiségén változtat (pl. Arany Jánost átteszi a 11. osztályra, a nyelvtan eddigi menetrendjét csak „szétsakkozza“, mindenféle komolyabb indok nélkül), a kronologikus szemlélet maradt a régiiben. Az Irodalmi Jelen a Mohácsy-könyvet jelöli meg ennek az irodalomszemléletnek az emblematisz képvisezőjeként, ám felhívom a figyelmet Pethőné Nagy Csilla remek irodalomtankönyvére, mert szerintem a piacon jelenleg nincs ennél korszerűbb tankönyv. Ez is alkalmazkodik ugyan a „hagyományos menetrendhez“, de a modern szövegek, illetve a képző- és filmművészet szisztematikus beemeléseivel izgalmassá változtatja a régi szövegvilágokat is. Ez pozitív fejlemény, még akkor is, ha speciel ezzel a tanítási idő- és témabeosztással nem azonosulok maradéktalanul. (Ennek a könyvnek, mint az eddigieknél korszerűbb Fűzfáénak is, megvannak a hibái, de ez most nem ide tartozik.)

A tanárok kezét túlságosan is megköti az előírásrendszer merevsége, a kimeneteli célok (szóbeli érettségi) szigorú meghatározottsága – ez a jelenlegi kerettantervvel nem változott, sőt a megtanítandó fogalmak és ismeretanyagok mennyisége ugyanolyan túlreprezentált cél, mint eddig. A legnagyobb problémát én nem Nyíró vagy Wass Albert vagy Szabó Dezső (vagy bárki más) nevesítésében látom, mert ezeket a szerzőket a gyakorlati oktatásban annyira súlyozzuk, amennyire jölesik. Minden kornak megvannak a mániái, nekem pl. Simon Istvánt

vagy Váci Mihályt is kellett tanulnom, a fel-felbukkanó ízlésdiktátumokon már nagyon nem lepődik meg az ember, legfeljebb kikerüli azokat. A meglepő inkább a mostani évszám: 2012. Ezen mindig elcsodálkozom. Hogyan lehetséges, hogy ez az irodalomoktatási szemlélet semmit nem változott évtizedek óta? Mi az oka annak, hogy nem a szemléletformáló szabadság, hanem a rigorózus determináció az uralkodó igény a tanárok nagy-nagy köreiben? Sokaknak eléggé jól jön ez a jól tervezhető, időrendiségében lezárított kánonterror. Addig sem kell olvasniuk, vagy a mai irodalom „kellemetlenkedő” szövegeivel szembesülniük. Az A változatra egész egyszerűen igény van.

– **Fenyő D. György, magyar szakos tanár, a Magyar tanárok Egyesületének alelnöke:** Négy kerettantervet olvastam el. *[Az általános iskola alsó, valamint felső tagozatára vonatkozókat, a gimnáziumok és szakközépiskolák részére készültet, illetve a szakiskolákat. – Szerk.]* Amennyire a NAT a vita során egyre nyitottabbá vált, annyira ezt a kerettanterv-sort katasztrofálisnak gondolom. Túltervezett, gyerekelles, kortársirodalom-ellenes, irodalomértés-ellenes. Nem visszatérünk a 22 évvel ezelőttihez, hanem egy olyan tantervi szabályozáshoz érkezünk, amelyben a legegyszerűbb esély sincs arra, hogy a gyerekek bármit megértsenek. Egy példa, ami önmagában elegendő és elrettentő: hatodik osztályban az *Egri csillagok* és a *Ludas Matyi* tanítására 6 óra áll rendelkezésre.

Hogy igazságos legyenek: a szakiskolai kerettanterv nagyon tetszett! Irreális és elfogadhatatlan a heti egy óra, de az nem a kerettanterv kérdése, hanem oktatásszerkezeti kérdés. Viszont ami a szemléletét és tartalmát illeti: nagyon jó.

Az október 25-i, a megjelenéstől számított tíznapos, kéthetes határidő illuzórikussá tett minden érdemi átgondolást, vitát. Egy iskolának, egy civilszervezetnek, egy munkaközösségnek vagy bárki magánszemélynek is időre, más vélemények meghallgatására, az érvek és elképzelések artikulációjára van szüksége ahhoz, hogy véleményt formáljon. Ez még akkor is tűrhetetlen lett volna, ha a kerettantervek jók lennének. De így: elfogadhatatlan.

– **Gera Csilla, magyar szakos középiskolai tanár:** A 2012 októberében nyilvánosságra hozott kerettantervek eleve óriási csúszással jelentek meg ahhoz képest, hogy 2013-ban már ezek alapján kell oktatni, még ha felmenő rendszerben is. 12 év alatt ki is fog derülni a sikeressége (buktatója?), mivel a 2013. szeptember 1-jén az 1. osztályba belépő nebulók csak 12 év múlva hagyják el a középiskolát, remélhetőleg érettségivel együtt. Az pedig túl sok idő ahhoz, hogy visszafelé haladjunk.

A kerettantervből hiányolom a szabadságot. Hiányolom azt, hogy a NAT által előírt tartalmakat szabadon használhassák a tankönyvkiadók, hogy a profiljuknak megfelelő egyéni kerettantervet hozzanak létre. Hiányolom a kreativitást. A jól megszokott, kanonizált szövegekből nincs elmozdulás, minimális a kortárs irodalom. Fontosnak tartom az irodalomtörténeti kronológiát, viszont nem kizárólagosnak. Az állandó kortárs párhuzam lehet áthidaló megoldás, mankó egy pedagógus számára. Nagyon hiányolom az esztétikai, ráhangoló, bevezető fejezetet. Nem létezik, hogy a tanulók 8. osztály (Radnóti) után egyből Homéroszhoz nyúljanak.

Néhány helyen indokolatlannak tartom a tananyagelosztást, ugyanakkor sokszor ismétlődik az általános iskolában elvárt tananyag a középiskolában, azaz nem teret tágit, hanem több „újratanítást” vár el.

A nyelvtannál pedig jóformán csak megkutyulták egy kissé a sorrendet, véleményem szerint indokolatlanul. A stilsztika előbbre hozását viszont jó ötletnek tartom.

– A kerettantervnek kezdetben két változata készült. Ebből azonban csak egyiket bocsátotta nyilvános vitára a kormány a világhálón. Értesültél-e mindkét verzióról?

– **Erdélyi Eszter:** Hallottam róla, persze, a Krónika Nova könyveit ismeri az ember, ha követi a tankönyvkinálatot. Hogy azt honnan hallottam először, hogy a B verzió a Fűzfa Balázs-féle tankönyv-feeligen nyugszik, már nem emlékszem. De tudok róla, igen. Hogy kivették a „megvitatható” lehetőségek közül, az nem lep meg. A vita fogalma mindazonáltal számomra mást jelent, nem egy véleményezési lehetőséget a neten, amely véleményre semmi reflexió nem érkezik. Illetve azt sem tudom, hogy azokat ki olvassa el (azt már fel sem tételezem – amúgy de –, hogy senki). A vita középiskolai tananyag, kerettantervi feladat a megtanítása, ha összekevernék a véleményezés egyoldalú lehetőségével a tanítványaim, akkor figyelmeztetném őket.

– **Fenyő D. György:** Hallottam arról, hogy állítólag készült, de nem olvastam; most az Irodalmi Jelenben láttam először. Önmagában is katasztrófa, hogy iskolatípusonként 1 kerettanterv létezik. Katasztrófa a terjedelme (van 108 oldalas kerettanterv!) és a tartalma, zsúfoltsága, mechanikussága.

– **Gera Csilla:** Az A és B verzióról csak Fűzfa Balázzstól értesültem, tőle is kaptam meg. Az iskolánk is csak a kerettanterv.ofi.hu honlapról értesült a véleményezhető kerettantervekről. A Fűzfa Balázs-féle B verziónál amolyan

„gombhoz a kabát” érzésem van, talán ez lehet az ok, amiért visszadobták. Mivel így nincs is tökéletesebb leképezése a B verziónak, mint a Fűzfa-féle könyvek.

– A két verzió összevetése után melyik változat kínálta utat tartod megfelelőnek a magyar nyelv és irodalom oktatásának jövőjét tekintve?

– Erdélyi Eszter: A B-t választanám (az önállóság maximális meghagyásával) – szívesen vitatkoztam volna róla: elég egyoldalú a szemlélete, és gyorsan avul. Évenként új kerettanterv kellene, ha nem akarna a nevetséges oldszkúl csapdájába belecsúszni.

– Gera Csilla: Egy C verziót választanék. A kettőt összemosnám, nagyobb szabadsággal, meghagyva a tanári szabadságot, az adott osztályhoz való alkalmazkodás lehetőségével.

– Melyek azok az ismeretek, módszerek, szemléletbeli összetevők, amelyek a rendszerváltás óta hiányoznak a magyar nyelv és irodalom tanítását célzó programokból?

– Erdélyi Eszter: Annak a bemutatására való készség hiányzik a tantervekből (mondjuk nagy igény nincs is rá a tanártársadalomban), hogy a mai magyar kulturális élet hogyan reflektál tudatosan avagy öntudatlanul a sokszínű szellemi (s nem csak irodalmi) hagyományra. Ez a B verzióban benne van ugyan, mivel azt tűzte ki célul, hogy a konvencionálisan megtanítandó szövegeket párbeszédbe állítsa a mai szövegek világával. Viszont azt érzem, mintha szelíd düh lengené be ezt a tervezetet, hogy „csesszus, kollégák, lássátok már meg, hogy mit kell csinálni, tanítsatok így, és oktassátok ezeket a szerzőket, mert eljárt felettetek az idő!” Van ebben indoklás, ez igaz, de még mindig sok ebben is az előírás, és erős a modern irodalom bizonyos szereplőinek a túlsúlya (újabb kánonképzés). Több szabadságot és kevesebb megmondást, esetleg bőséges ajánlólistát, segédanyagok változatosságát, amelyekből szemezgethetnek a (lustább) tanárok.

Amúgy a szemléletváltást elsősorban nem a tantervekben kellene elkezdeni, hanem a felsőoktatásban (itt nem a pedagógia és pszichológia tárgyak további túlsúlyára gondolok).

Nekem a szlovéniai magyarok tanterve nagyon tetszik, tematikusan gondolkodznak, és nem fáj a szívük egy-egy kanoizált szerző kiejtéséért az adott tanévben. Majd bekerül jövőre vagy azután. És attól semmi baja nem lesz a gyerekeknek, ha a nővére tavaly a Sirályt tanulta meg a „Változatos

szerelemélmény“ témakörben, ő meg idén a Babaszobát. És minden évben alakítanak a tanterven egy kicsit, pont a mai irodalmi és filmes szövegek gyors elavulása meg frissítése miatt.

Sokkal kevesebbet tanítanék és molyolósabban. Amúgy meg foglalmam sincs, globálisan mit kellene. Amennyire tudom, én jól csinálom, de ez belső igény és nem előírás. A kulcs a sokféle nyitottság, s ennek a felszabadító érzésnek a közvetítése a diákoknak. Úgy élni, hogy az látszódjon rajtam: a világ tágas és érdekes, a művészet meg nem egy elsárgult szöveg-, film-, kottastb. -gyűjtemény, hanem egy pulzáló valami, amihez épp aktuálisan és permanensen közünk van.

Fenyő D. György: Erre nem tudok válaszolni, mert a rendszerváltás óta elképesztően sok minden történt, egymásnak egészen ellentmondó dolgok. Nem lehet együtt beszélni, például, erről a kerettantervről és a SuliNova kompetenciafejlesztési anyagáról, a 2003-as és 2005-ös NAT-okról vagy az érettségi szabályzatokról, az 1990-es évek első felében megjelent különböző könyvsorozatokról vagy a „Mohácsy“ egyeduralmáról.

Gera Csilla, magyar szakos középiskolai tanár: A jelenlegi kerettantervek gyönyörű leképezései az 1970-es évek darabjainak. Ahhoz nem kell kreativitás a diákok részéről, hogy a görög művészeti alkotásokról képeket keressenek, meghallgassanak néhány középkori vágánsdalt, esetleg topológiailag meghatározzák Petőfi életútjának állomásait.

Hiányolom a módszertani, szakmai továbbképzési lehetőségeket. Akik még lelkesek lennének, azok is maguk próbálnak boldogulni, magukra vannak hagyva. Hiányolom a digitális világ adta lehetőségek bőséges kihasználását, a workshopokat. Hiányolom a mozgolódást, a magyartanárok aktivitását, a programok szervezését, az olvasásszeretetre nevelést. Az utóbbi időben egyre többször tapasztalom, hogy felső tagozaton romlik el valami. Könyvtelen (azaz egyetlen könyvet sem olvasó) nebulók jönnek a középiskolába.

Valóban, siránkozunk, hogy nem olvasnak a diákok. Mit tehetünk? Időzünk (meg siránkozunk), és csak reméljük, hogy meglesz a gyümölcse, mert heti 2,5 (!) óra (szakközépiskolában) az előírt órakeret, 12. osztályra pedig minden előírt tananyagnak a diákok fejében kell lennie. Egyszerűen nincs elég idő az irodalomszeretet-nevelésre. No, és persze valljuk be, ez nemcsak a magyartanár dolga (lenne), hanem a szülőé is.

Fűzfa Balázs tankönyvszerzőt, pedagógust, irodalomtörténészt, a magyar nyelv és irodalom kerettanterv B verziójának kidolgozásában résztvevő szakembert egy Skype-interjúban kérdeztük a nyilvánosság elől eltüntetett változatról, hitvallásáról és alternatív megoldásokról

„A másik irodalomtanítás”

– Színpadias lenne azt kérdezni, hogy mi a véleményed a nyilvánosságra hozott kerettanterv-javaslatról, mert úgy tudom, az időközben a nyilvánosság elől elzárt B változatot Te készítetted. Meg tudod-e ezt erősíteni, és elmondanád-e, hogyan kerültél olyan szerencsés helyzetbe, hogy az elképzeléseid alapján taníthatták volna a magyar nyelv és irodalmat a középiskolásoknak?

– Mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy hivatalosan mindkét kerettanterv-változatot egy munkabizottság készítette, melyet az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI) hozott létre 2012 tavaszán. A szakértők felkérésének elveit szintén az OFI illetékesei határozták meg. Ez a bizottság a második ülésén elhatározta, hogy magyarból – a korábbiakhoz hasonlóan – két kerettantervet készít. A bizottságon belüli munkamegosztás jegyében ezek egyikének kidolgozására kértek fel engem. Az anyagot elkészítettem, de annak végső formáját nem én adtam meg, sőt, azt nem is ismerem, mert nem kaptam meg az OFI-tól vagy az államtitkárságtól. Tehát a nyilvánosság elé nem került, legvégső verzió nincs a birtokomban. Az, amelyet az Irodalmi Jelen pár napja közölt, egy korábbi változat – ám általam kétségtelenül még vállalható verzió. Benne vannak mindazok a strukturális és tematikai, tartalmi elgondolások, melyeket az irodalomtanítás elengedhetetlen szemléletváltásában a legfontosabbnak gondolok.

– Kerettanterv-javaslatod végső soron az államtitkárság felkérésére született, és végül szintén az államtitkárság zárkózott el a nyilvánosságra hozatalától. Mivel indokolták ezt?

– Pontosabban az OFI felkérésére született, merthogy ezt az egész kerettanterv-projektet a közoktatási államtitkárság egyik háttérintézménye, az OFI kapta meg feladatul – ha jól gondolom. Egyébként nem indokolták semmivel az esetet, máig sem kaptam értesítést erről a tényről. Ilyen kötelezettségük ugyan a köztünk létrejött

szerződés betűje szerint nem is volt, mégis meglehetősen csodálkozással vettem tudomásul, hogy az általam készített tervezet nincs a nyilvánosságra hozott kerettantervek között.

Abban a pillanatban úgy éreztem, s azóta is ez a véleményem, hogy ez óriási hiba a döntéshozók részéről, és ha a szakma ezt hagyja, akkor itt még sokkal nagyobb baj lesz, mint eddig gondoltam – mármint az irodalomtanítás jövőjét illetően. A régi kerettantervben ugyanis – ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni – kétféle lehetőség közül választhattak a tanárok.

Az irodalomtanítás „egyvágyányúsítását” a lehető legnagyobb tévedésnek tartom, mely ellentmond minden művészet, minden irodalom, minden demokrácia alapértékeinek. Az én személyemtől s az általam kidolgozott tervezettől teljesen függetlenül ezt nagyon fontos hangsúlyozni. Itt az elvről van szó: egy kerettanterv legyen magyarból vagy (minimum) kettő? Ez az egyetlen és legfontosabb kérdés, mely az elmúlt napokban sajnálatos módon rosszul válaszolódott meg.

– Nézzük a konkrétumokat! Mit kínált volna a B verzió, a „másik vágyán” a nyilvánosságra került A verzió mellett? Hogyan, milyen szellemben újíthatta volna meg a magyar nyelv és irodalom oktatását a „másik” kerettanterv-javaslat?

– Két vágyán azért kell, hogy a párhuzamosok a végtelenben – azaz a gyermekbúksikban – találkozassanak egymással. Hogy legyen remény a megértésre. A másik ember megértésére. Mert csakis így lehet felkészülni az életre, egy olyan szocializációval, mely arról szól, hogy a másiknak is lehet véleménye, lehet autonóm nézőpontja a világról. A művészet és így az irodalom is erre taníthat meg bennünket az iskolában és az iskolán kívül is. Az emberi méltóság viselésére. De a lényeg a megértésen van. Az irodalom nem más, mint a megértés formáinak minél differenciáltabb kidolgozása. Valamely nyelvben rögzített világegész – azaz minden vers, dráma, regény – mindig példázat ennek lehetőségéről, mert a megértés addig nem ismert egyedi mintázatát hozza létre. Az általam elképzelt kerettantervben a mindenek feletti elv ennek jegyében Horatiustól ered: „Merj mást gondolni, mint amit én!”

Sajnos azonban a magyar pedagógia másfél évszázados herbarti gyökerei annyira belénk ivódtak, hogy a mindennapi taposómalomban őrlődő tanárok, ha észre is vették, hogy legalább tíz éve van egy nem-kronologikus, hanem tematikus, problémaközpontú kerettanterv is (azaz létezik A és B változat), számukra ez sohasem vált valódi alternatívává. Nem tudom, egyáltalán tanít-e ma valaki Magyarországon a B változat jegyében. Holott az ezerszer több lehetőséget ad az olvasás és az irodalom megszerettetésére, mint az Arany Jánostól (is) fogant pozitivistairodalomtörténeti elvű tanítási módszer.

Nehogy félreértés essék: Arany János a legnagyobb magyar költő, de utált tanítani, és főleg dolgozatot javítani, mert mindkettőt mechanikus munkának tartotta, és mindegyik elvonta őt a fő tevékenységétől. Az irodalomtörténeti elvű irodalomtanítás hagyománya a lényegét tekintve azonban tőle ered – de akkor még nem volt más alternatíva, hiszen csak ébredezett a tantárgy (kb. 1846-tól), s így találta ki önmagát. Abban az időben ez volt a legeslegfontosabb szempont: mint mindenben, úgy az irodalomtanításban is a nemzet önteremtésének gesztusai nyilvánultak meg – természetesen nagyon helyesen. Ma azonban már senki nem vonja kétségbe, hogy van független Magyarország, hogy létezik önálló és hivatalos magyar nyelv (1844-től, azaz csak pár évvel megelőzően!), tehát az irodalomtanítás feladatköre és kisugárzása is többirányú kellene, hogy legyen, s első renden az emberi önmegismerésről és annak tágasságáról szólhatna.

Nos, jómagam ezért olyasmit gondolok az irodalomtanításról, hogy kulcs tantárgya lehetne az iskola világának, ám ha ezt a szereplehetőségét nem ismeri fel, akkor a jövőben egyre inkább a perifériára fog szorulni. Észrevehetnénk végre, hogy az elengedhetetlenül bekövetkező – mert már bő évtizede erősen zajló – kulturális átalakulásban az irodalmon keresztül mindenfelé vezethetnek utak. Akár még egymás felé is. Sőt, mondhatni: minden út az irodalmon keresztül vezet.

Jómagam egy olyan irodalomtanítást képzelek el tehát, melynek segítségével a gyerek könnyebben és jobban eligazodik majd a világban. Mert pontosabban érti az őt körülvevő világ jeleit és jelrendszereit. Ehhez pedig meg kell adni neki a gondolkodás szabadságát. És segíteni kell őt abban, hogy felismerje a gondolkodás méltóságát és végtelen örömét. Ehhez pedig olyan tanárookra van szükség, akik maguk is szeretnek gondolkodni – a többség ma is ilyen, természetesen –, és olyan törvényekre, amelyek nemcsak hagyják a leendő adóalanyokat gondolkodni, hanem kifejezetten biztatják őket az értelmes ötletekre és kezdeményezésekre.

Hogy mást ne mondjak, tessék elolvasni a Nat – ismétlem, a magyar Nemzeti alaptanterv! – kulcskompetenciáit! Ezeknek az EU-alapelvekből származtatott elgondolásai kiválóak: kezdeményezőkézség, kreativitás, kultúraérzékenység, fejlett kommunikáció, digitális kompetencia stb. Hát nem erről kellene szólnia a mai iskolai oktatásnak? Dehogynem! Akkor hol szűrjük el, vajon miért az unalom és a semmittevés van hatalmon a magyarórakon? (Természetesen tisztelet a nagyon sok kivételnek; elsősorban arra gondolok, hogy a tanárok egyszerűen tehetetlenek, mert más nyelven beszélnek a gyerekek, mint ők, ezért fullad unalomba az órák jelentős része.)

Visszatérve az előző gondolathoz: az irodalom végső soron nem más, mint egy lehetséges „közlekedési” (jel)rendszer, csak éppenséggel

az emberek közötti közlekedésről, ha tetszik, a lelki, érzelmi, hangulati közlekedésről szól. A „tartalmak“ azonban ugyanazok, mint a valóságos közlekedésben, csak itt a versekből, drámákból, novellákból tanuljuk meg, hogy hova, milyen érzelmi, értelmi, hangulati tartományokba „tilos behajtani“, hol szabad megfordulni és hol nem, mikor kell várakozni, és mikor kerültünk zsákutcába...

Az irodalomtudományban az utóbbi két évtizedben lezajlott egy igen jelentős szemléletváltás, és ideje volna, hogy ennek végre hatása legyen a tanárképzésre és a közoktatásra is. Az egyetemeken sorra átnevezték még a képzés helyeit is, már szinte mindenütt „(Magyar) Irodalom és Kultúratudományi Intézet“-ek vannak, azaz az irodalom a kultúra egy lehetséges ágaként értelmeződik. Ez határtalan lehetőségeket adna a magyartanárok kezébe, mi azonban észre sem vesszük, hogy eljárt felettünk az idő, csak mondjuk a magunkét, hogy Esterházy igen vagy nem, Zrínyi igen vagy nem, és még mindig pattintott kőeszközöket akarunk felhasználni a megértéshez – az e-bookok, i-Padek és az okostelefonok korában. Ahelyett, hogy észveszejtve keresnénk a lehetőségeit annak, hogy a legkorszerűbb eszközöket és a „legkortársibb“ irodalmat – mondjuk a slam poetryt, melyet imád a középiskolás korosztály – is felhasználva elérjük, hogy nebulóink 10-20-30 év múlva is egyáltalán a kezükbe vegyenek majd egy szépirodalmi jellegű könyvet – még ha múzeumi tárgyként is, de legalább emlékezzenek a kultúra ama 500 évére, amelyben a felmenőik éltek.

Mert – Láng Gusztáv irodalomtörténészről veszem a gondolatot – a kultúra az egyetlen árucikk, mely szaporodik azáltal, hogy fogyasztják. A világban minden más elfogy, de a kultúra gyarapszik és gazdagodik azáltal, ha használjuk. Ám a magyar irodalomtanítás elfordulni látszik a kultúra tágasságától, bezárkózni készül önmagába, s ha ez így lesz, ha nem vesszük figyelembe, hogy az irodalom a kultúra legbeszédképesebb rétege (mert zenét szerezni vagy Mona Lisát festeni nagyon kevesen tudnak, az ábécét azonban relatíve még mindig a legtöbben ismerik a jelrendszerek közül!), az a kulturális emlékezetvesztést jelenti mindannyiunk számára. Ezért nem irodalomtörténetet kellene tanítani az iskolákban magyarórákon, hanem például „kultúraváltási kompetenciák“-at: hogy a ma diákjainak könnyebb legyen majd, mint nekünk volt, megcsinálni egy egyetemes jelrendszerváltást; hiszen nem vitás, hogy most nőnek fel azok a generációk (X-, Y-, Z- stb.), amelyeknek életében akár több olyan kulturális váltás is megtörténhet, mint amilyenbe mi jószerivel belerokkantunk, pedig még nem vagyunk a végén.

Az irodalom segítségével tudnánk rávenni a ma iskolapadban – és nem iPadben – ülőket, hogy egyáltalán emlékezzenek ránk. Amúgy pillanatok alatt kieshetünk a memóriájukból. Mi még alig bogarászunk a betűk között, amikor ők egy pillanat alatt teleöntik a képernyőt

szöveggel. Sajnos eljőhet az idő, hogy nem leszünk párbeszédképesek a saját unokáinkkal. Előfordulhat, hogy nem fognak olyan DVD-olvasót gyártani, amelyen le tudnák játszani a múlt képeit, mert nem lesznek kíváncsiak ránk. Holott az „élj a mának!” is szép elv lehet, de a normális emberi élet méltóságát az időben való szabad mozgás, otthonosság jelenti. Akinek nincs múltja, annak nem lesz jövője sem. Ha az irodalom kultúra lesz a tantervekben, akkor van erre esély – tudniillik hogy a generációk közötti és az általános egymásértés nyelve legyen –, ha megmarad unalmas adathalmaznak, akkor egy szép lassan lepusztuló romtárgy lesz, melyet csak a nevelés- és oktatástörténet emlékezete fog megőrizni még néhány évtizedig.

– A választás lehetőségének megszüntetésén kívül milyen konkrét kifogásaid vannak az A verzióval szemben?

– Mint mondtam, mindkét verziót egy bizottság alkotta meg, és ezek a tagok egyetértésével kerültek a megbízó asztalára. Azaz én éppen azért készítettem egy másikat, mert másképpen képzelem el az irodalomtanítást, mint az A verzió ötletgazdája. Önmaga rendszerén belül azonban az is konzekvens tervezet, s természetesen jobban megfelel a korábbi hagyományoknak, mint az enyém. Az összevetés és a véleményezés azonban, azt hiszem, nem az én feladatam, hanem a tanárok dolga lett volna, ha megkapják ezt a lehetőséget. Továbbá a kiadóké, akik a jelenleginél sokkal nagyobb szabadsággal rendelkeztek volna (pontosan 100 %-kal többel), ha két tervezet lenne érvényben. A jelen helyzetben ugyanis valóban át kell dolgoztatni az összes irodalomtankönyvet. Azaz egy ilyen döntés, az egyik tervezet megszüntetése – vagyis az „egyvágányúsítás” – nemcsak szellemi, de felmérhetetlen anyagi károkat okozhat a kiadóknak és az egész magyar közoktatási rendszernek egyaránt.

– Sokan megjegyezték, hogy a nevedhez kötődő B verziót a saját tankönyvsorozatodra írtad. Ezzel pedig csorbulhattak volna a versenyfeltételek, és látványos előnyhöz jutott volna a Fűzfa Balázs-féle csomag...

– Ezt a vádat nekem természetesen vállalnom kell, bár inkább azt tartanám álszentségnek, ha nem ezt tettem volna. Másrészt mentségemre szolgáljon, hogy mindvégig aggályosan ügyeltem arra, hogy kerattanterv-javaslatomhoz mindegyik forgalomban lévő tankönyvsorozat használható legyen (nem több változtatással, mint amennyit az A verzió igényel). Igaz, de ez talán mégiscsak érthető, hogy az enyém illeszkedik hozzá a legjobban. Talán valóban kellett volna még finomítanom, talán túl sok saját, a könyveimben is megjelenő ötlet került át a tervezetbe. Ám hangsúlyozom, hogy ezek

mindig csak alternatívákat jelölő példák, s „További lehetőségek” címszó alatt szerepelnek a tervezetben, a törzsanyag-részben pedig természetesen Nat-kompatibilis megjelöléseket alkalmaztam. Szándékaim szerint a lehetőségét is kerülni próbáltam annak, hogy ráerőltessem a saját elképzelésemet másokra – mindig csak egy lehetséges modellt, gondolkodási irányt szerettem volna felmutatni.

Végül azonban mégiscsak az a látszat keletkezett, hogy egy sorozat kivételezett helyzetbe került volna általam. Ismétlem, hogy igen, biztosan így van, de korántsem olyan mértékben, mint ahogyan ezt sokan gondolják. S hadd jegyezzem meg még azt is, hogy az IJ-n napvilágot látott korábbi verzió elvben én még dolgoztam volna – a bizottság vezetőinek kérésére és a saját belátásom okán is –, éppen azért, hogy csökkentsem a direkt megfelelések mennyiségét. Ez a szándékom sajnos azonban már nem valósulhatott meg, az események felgyorsultak, a tervezet végképp kikerült az ellenőrzésem alól.

Talán furcsa azt mondani, ám mégiscsak úgy van, hogy éppenséggel a B verzió megszüntetésével került minden kiadó és tanár kényszerhelyzetbe. Sajnos bírálóim közül többek számára nem volt világos az sem, hogy korábban is két verzió volt érvényben, és most sem arról van szó, hogy egyet kell kiválasztani a kettő közül, hogy az törvényerőre emelkedjen, hanem a két változat egymás mellett élhetett volna – mindenkinek sokkal nagyobb szabadságfokot biztosítva.

Sajnálom, hogy tervezetem nem kerülhetett szakmai viták kereszttüzébe, hanem anyagi, lobbi- és politikai érdekcsoportok harcának áldozatává vált. Hálával tartozom ugyanakkor az Irodalmi Jelennek, hogy lehetővé tette, valamiképpen mégiscsak nyilvánosságra kerüljön az anyag. Így most már nem temethető el nyomtalanul, legalább a digitális kulturális emlékezetben megmarad.

S azért is örülök ennek, mert természetesen a történetek ellenére sem mondtam még le a fő célról: úgy érzem, létrehozható olyan szakmai-politikai konszenzus, mely mentén az „egymásértés” körvonalai megrajzolhatók. Azaz, ha az államtitkárság és az OFI elismerné annak szükségességét, hogy 2012-ben nem lehet Magyarországon egy kerettanterv magyarból, ha a szakma lenne olyan erős érdekérvényesítő hatású – a tanárokat és a kiadókat is ide értem –, hogy elérje ezt a felismer(te)ést, akkor még lehet B verzió. S teljesen mindegy, hogy azt ki írja. Itt abszolút nem az én személyem a fontos, csak az, hogy mindenképpen legalább kettő legyen, hiszen nem léphetünk vissza ugyanabba a folyóba, amelyből egyszer már kievickéltünk „a túlsó part”-ra!

Természetesen eredeti szándékom szerint, illetve a bírálatokat megfontolva én is szívesen átdolgozom az saját tervezetemet, de miért ne lehetne például megcsinálni azt, hogy minden olyan tankönyvszerző (vagy szakmai-kiadói jogutódja), aki írt legalább két évfolyamnyi irodalomtankönyvet (*a törvény két évfolyamos*

egységekben gondolkodik – a Szerk.), készítsen egy kerettanterv-változatot? Aztán ezeket versenyeztessük egymással, és egy hónapnyi tisztességes szakmai vita után döntsük el, hogy melyik három vagy négy – látod, telhetetlen vagyok! – lesz érvényes?! Vagy: kerettanterv legyen akárhány, minden kiadó és szerző alkothasson ilyet, a rendszert csak a Nat és a kimenet, azaz az érettségi felől kell szabályozni, és kész! Döntsön a piac, a szabad verseny, hiszen a világ, amelyben élünk, erről szól! Vajon miért megyünk mi szembe a saját Natunkkal (lásd ismét a kulcskompetenciákat a kezdeményezőkészségről és a modernizációról!)?

– Milyen lehetőségei vannak a kerettanterven kívül a magyar irodalomtatásnak, hogy „többvágányúvá” tegye a jövőjét?

– Elöljáróban el kell mondanom, hogy honnan erednek az élményközpontú irodalomtanítási program – mely éppen 20 éve működik – gyökerei. Az a fajta irodalomszemlélet, amelyet magaménak vélek, mindenekelőtt Édesapámhoz köthető – aki egyben első magyartanárom volt –, illetve Bányai Jánoshoz, Láng Gusztávhoz, Sipos Lajoshoz és Winkler Mártához. Az a fajta szellemi-módszertani nyitottság és szakmai alázat, melyet ők jelenítenek meg munkájukban és életükben, szakmai és emberi hitvallásom elengedhetetlen kiindulópontja. Tőlük tanultam a legtöbbet, azt is, hogy az értelmes gondolkodáshoz több vágányra van szükség. (Az interjú készítése közben kaptam a hírt Ilia Mihály tanár úrtól, hogy Bányai professzort levelező tagjává választotta a Szerb Tudományos Akadémia – ez valóban történelmi jelentőségű tény, s szemléletesen bizonyítja, hogy egyedül a több vágányon haladásnak van értelme, mert így a megértésre mindig marad remény.)

Kiemelkedő jelentőségű volt számomra az utóbbi másfél évtizedben, hogy kapcsolódhattam a Sipos Lajos professzor koncepcionalásában készült, s három változatban kiadott, egyenként közel 1000 oldalas szakmai szintézisek munkálataihoz (a „fehér”, a „rózsaszín” és a „sárga” könyvről van szó: *Irodalomtanítás I–II; Irodalomtanítás az ezredfordulón; Irodalomtanítás a harmadik évezredben*).

Ezalatt az élményközpontú programban is legalább 30 könyvet adtunk ki kollégáimmal és diákjaimmal az irodalomtanításhoz köthetően, melyek között van irodalomtörténeti tanulmánygyűjtemény, tankönyvkutatói zárótanulmány éppen úgy, mint módszertani jellegű kiadvány vagy akár éppen humoros verselemzések diákoktól.

A 2000-es évtized végén pedig megpróbáltam egy új szemléletű irodalomtankönyv-családot írni a Krónika Nova Kiadó felkérésére (tanári útmutatókkal, digitális demóval együtt), azaz az elméleti alapvetéseket – a Sipos Lajos-féle „monográfiák”-at – lebontani az

iskola világára korábbi tanítási tapasztalataim és tanulmányaim alapján. Borzasztóan örültem, amikor a sorozat első darabja „*Szép magyar könyv*”-oklevelet nyert (szerkesztője Fábíán Teréz, tervezője Szabó László), mert úgy éreztem, jó felé tapogatózdom. Aztán amikor megjelent a Te kritikád az IJ-n, melyben arról írtál, hogy végre megjelent egy diákok számára is szórakoztató, magazinós, könnyed, de mégis tartalmas tankönyv, további megerősítést kaptam.

Tudom, hogy minden magyartanárnak megvan a fejében a saját tankönyve és a saját kánonja – ha tetszik, a saját kerettanterve –, s ez így is van jól. Nekem borzasztó szerencsém volt, hogy felkértek erre a munkára, s még nagyobb szerencsém, hogy a könyveim meg is érték a megjelenést. Ezt eddig is tudtam, most meg már főleg látom.

Am nincs bennem csalódottság, mert azt is tudom, hogy a saját próbálkozásaimon kívül van millió más pozitív példa. A jó társaságot különben is az teszi – írja valahol Nietzsche –, hogy az ember nem vágyik arra, hogy mindig neki legyen igaza.

S különben is: kerettanterveket igen, de „a másik irodalomtanítás”-t nem lehet eltörölni. Vagy, visszatérve a kérdéshez és másképpen szólva: a mozgonyokat a tanárok vezetik és a váltókat is ők kezelik – a kerettantervek és a tankönyvek nem tudnak kormányozni. Az a bizonyos tanteremajtó pedig minden órában becsukódik, s ha ez paradoxonként is hangzik, a magyartanár szabadsága az ajtón belül van.

Befejezésül két példát hadd említsek még, melyek számomra az utóbbi időben a legtanulságosabbak voltak – és remélhetőleg lesznek is.

2007 óta működik „*A 12 legszebb magyar vers*”-programunk, amelyben az irodalom új értésformáit próbáljuk ki a korábban emlegetett tudományos szemléletváltás jegyében. Ilyen például az irodalom és kultúra határainak elmosódásához kapcsolódva – amelyre a kétszintű érettségi még kiválóan reflektált 2005-ben! – Jordán Tamással együtt kitalált *Nagy Versmondások* sorozata, amikor is 500-1500 diákkal kórusban mondunk el egy költeményt kultikus, a szerzőhöz köthető helyszínen. Utána három napon keresztül mintegy 40 előadó egyetlen versről értekezik. Az előadók között egyetemi professzorok, középiskolai tanárok és leendő tanárok, egyetemisták, sőt, középiskolás diákok is vannak. Találkoznak egymással szemléletek, kultúrák, felfogásmódok, szakmák, korosztályok. Mindezt nem pénzért teszi senki, sőt, eljön a tanárféle ember akár a világ végéről a saját költségén, hogy 15 percet beszélhessen, mondjuk, az *Eszméletről*. A költészet ereje tehát továbbra is határtalan.

A sorozat egyre nagyobb ismertsége, az iránta megnyilvánuló érdeklődés vélette észre velem, hogy az irodalomtanítás egyik útja, életben maradásának egyik záloga a „feszítválosodás” lehet. Kiváló fiatal, debreceni kollégám, Bodrogi Ferenc Máté hívta fel rá a figyelmemet, hogy az általam szinte véletlenül használt fenti kifejezést kapcsolatba kellene hoznunk a bahtyini karnevalizáció fogalmával, s

ezzel lehetne kezdeni valamit. Most ezen a kérdésem erősen gondolkodunk vele együtt – az irodalomértésünkből sajnálatosan hiányzó nagy posztmodern magyar regény, Hamvas Béla *Karneválja* felől tekintve és azért is, hogy a (poszt)modern irodalom vágányára is át lehessen állítani az irodalomtanítás váltóit –, talán éppen az utolsó pillanatban, hogy ama kulturális emlékezetből ne maradjanak ki, például, az utóbbi évtizedek hallatlanul izgalmas irodalmi pillanatai. Gondoljunk bele, micsoda abszurditás, hogy az egyetlen magyar irodalmi Nobel-díjas regénynek küzdenie kell a Natba való bekerülésért, merthogy a szerzője még él. Hiszen ez a köztudomású diákvélekedést erősíti, hogy író vagy költő az, aki meghalt...! Ez a szemlélet irodalomtanításunk egészére jellemző sajnos még ma is. (Ismételten tisztelet a számos kivételnek.)

A legújabb kezdeményezésünk pedig kollégáimmal, egykori és mai tanítványaimmal együtt arra irányul, hogy összefogjuk mindazokat, akik az irodalomtanítás megreformálásában, korszerűsítésében érdekeltek. 2012. november 23–24-én Debrecenben tartunk egy konferenciát, melyre mindenkit meghívtunk, akiről úgy gondoltuk, hogy szeretne ehhez a kérdéshez hozzászólni. Nagy öröm volt a visszajelzéseket olvasni, nemcsak hogy mindenki igent mondott, hanem lelkesedését és elkötelezettségét is jelezte az irodalomtanítás modernizációja iránt.

Az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelyét (IROM) a Szombathely–Budapest–Debrecen-tengely mentén szeretnénk létrehozni, abban a reményben, hogy egy olyan tudás- és módszertani bázis teremthető meg általa, amely segíthet a tanároknak akár a mindennapi munkában is, például azzal, hogy összegyűjti a fejlesztési irányokat, módszertani ötleteket, új és új tankönyveket stb. Továbbképzéseket, konferenciákat rendez, könyveket ad ki az irodalomtanításról.

Olyasmit vizionálok tehát, hogy az irodalomtanítás modernizációját csak akkor tudjuk megcsinálni, ha eszközeink és módszereink hasonlítanak magára az irodalomra: azaz sokszínűek, mint a létezés maga, és ezzel a sokféleséggel egymást gazdagítják.

Boldog Zoltán

Az interjú 2012. október 31. és november 3. között készült.

Bösörményi
Zoltán

Ulpia-ház, 2012

Füst

– Lénárd-novellák

Akár ha szereplők lennénk A varázsló
kertjében, minket is régi kerítéspalánkhoz
vezet író-kísérőnk, s biztat, hogy pillantsunk
át a deszkarésen. (Mányoki Endre)

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Ötcsillagos luxusvers
7 **Pongrácz P. Mária:** Ködmalom – novella
11 **Jónás Tamás** versei
16 **Acsai Roland:** A teknős és a világ, Néma menekülés – próza és vers
18 **Czakó Gábor** novellái
20 **Simon Adri** versei
23 **Juhász Zsuzsanna:** Édesmindegy – novella
29 **Dobai Bálint** versei
31 Valahol Brassón innen – **Szőke Imre Mátyás** novellái
39 **Vesztergom Andrea** versei
42 Fától az erdőt – **Szávai Attila** novellája
44 Isten szereti Melindát – **Mányoki Endre** novellája
51 Rigógyász – **Hudy Árpád** tárcája
52 Rómában római vagy – **Laik Eszter** tárcája
54 „Mert magyar irodalom csak egy van” – beszélgetés **Lipcsey Andersson Emőkével**
59 A vasfogú bábától a nagy székel marketingfogásig – beszélgetés **Sántha Attilával**
65 A hegy gyomrában lakó források – beszélgetés **Hegyi Balázssal**
70 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: Woody Allen – Lapok a „Budapesti jegyzetfüzet”-ből
73 Felülemelkedés a T-boyon – **Spiró György** *Magtár* című esszégyűjteményéről
78 Akkezdet költője – **Závada Péter** *Ahol megszakad* című kötetéről
82 Szerzett angolságba oltott álbuddhizmus – **Hanif Kureishit** *A kültelki Buddha* című könyvéről
85 Legyen újra irodalom a történetírás? – **John Lukacs** *A történetírás jövője* című könyvéről
89 Irodalomtörténet, botox és potenciazavar – **Börcsök Mária** *Szakadozó mítoszok* című könyvéről
94 Hogyan legyünk halhatatlanok? – **Weiner Sennyey Tibor** *Gül Baba* című kötetéről
98 Kivezetés a szépirodalomból – Boldog Zoltán tárcája
102 „Időrendiségben lezsírozott kánonterror”?
107 „A másik irodalomtanítás” – beszélgetés **Fűzfa Balázssal**

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja a **Művészeti és Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Szócs Tekla** (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Kurjatko Péter**

A borítón: **Giorgione (1477/1478–1510)**
A pásztorok hódolása című festménye

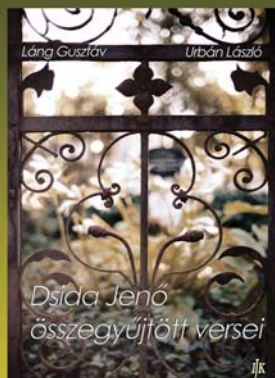
Támogató:

Nemzeti
Kulturális
Alap

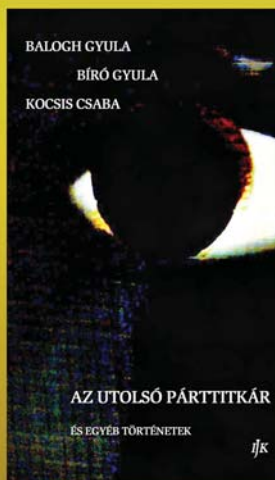

Irodalmi Jelen Könyvek 2012

*Simándi Ágnes –
[a mennybeszállás
gyakorlata]*

*Dsida Jenő
összegyűjtött versei*

*A Gregorina-kanyar
Az Irodalmi Jelen
MORAL HISTORY
pályázatának
díjazott és leg-
sikerebb írásai*

*Balogh Gyula,
Bíró Gyula,
Kocsis Csaba
Az utolsó párttitkár
és egyéb történetek*

<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu

Áldott karácsonyt
és
boldog új évet kíván
az Irodalmi Jelen

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

Nemzeti
Kulturális
Alap

